

STATISZTIKAI SZEMLE

A KÖZPONTI STATISZTIKAI HIVATAL FOLYÓIRATA

III. ÉVFOLYAM, II. SZÁM

1951 NOVEMBER

SZERKESZTŐSEG: BUDAPEST II. KELETI KÁROLY-U. 5. TELEFON: 155-208
KIADÓHIVATAL: BUDAPEST II. KELETI KÁROLY-U. 5. I. 1. TELEFON: 350-126, 130-ASMELLEK

Szerkeszti: PIKLER GYÖRGY

TARTALOM

	Oldal
A népgazdasági mérleg fogalma. — <i>T. Rjabuskin</i>	963
A decentralizált statisztikai rendszer néhány kérdéséről. — <i>Niklai Ádám</i>	976
A forgóeszközök kihasználásának méréséhez. — <i>Dr. Várszegi Károly</i>	983
A burzsoa bűnügyi statisztika reakciós jellege. — <i>Sz. Osztroumov</i>	991
Az egyetemi statisztikai oktatás néhány kérdéséről	1005
A statisztika oktatása a Szovjetunióban	1012
Régi magyar iparstatisztika. — <i>Vért András</i>	1016
A statisztikai adatok gazdasági elemzésének megjavítására vonatkozó munka tapasztalatai. — <i>Je. Resetov</i>	1025
A tervszerűség elemzése a vállalati statisztikában. — <i>Dr. Adamovits Jenő</i>	1029
Statisztika és munkabérelenőrzés. — <i>Prigly Béla</i>	1037
NEMZETKÖZI STATISZTIKA	1045
Tervjelentések: Szovjetunió, Bulgária, Csehszlovákia, Lengyelország, Német Demokratikus Köztársaság, Románia.	
STATISZTIKAI HÍRADÓ	1060
A Népköztársaság Elnöki Tanácsa kitüntette a Központi Statisztikai Hivatal négy dolgozóját. — Minisztériumok statisztikai részlegének munkaversenye. — Értekezlet a középiskolai statisztikai oktatás megjavítása érdekében.	
IRODALOM	1063
Könyvismertetés	1063
Kőrösi—Hubert: Irodagépek az ügyvitelben és számvitelben.	
Könyvszemle	1063

СТАТИСТИЧЕСКОЕ ОБОЗРЕНИЕ

ЖУРНАЛ ЦЕНТРАЛЬНОГО СТАТИСТИЧЕСКОГО УПРАВЛЕНИЯ

3 й год издания. № 11.

Ноябрь 1951 г.

РЕДАКЦИЯ И ИЗДАТЕЛЬСТВО: БУДАПЕШТ, КЕЛЕТИ КАРОЛЬ-УЛ. 5. I. 1.

Редактор: ДБЕРДЬ ПИКЛЕР

СОДЕРЖАНИЕ:

	Стр.		Стр.
Понятие народнохозяйственного баланса. Т. Рябушкин	963	Движия венгерская промышленная ста- тистика. Андраш Верг	1016
О нескольких вопросах о децентрализо- ванной системе статистики — Адам Никлаи	976	Из опыта работы по улучшению эконо- мического анализа статистических дан- ных. — Е. Решетов	1025
К измерению использования оборотных средств. — Д-р. Кароль Варсези	983	Анализ планомерности в статистике пред- приятий. — Д-р. Ене Адамович	1029
Реакционная сущность буржуазной уго- ловой статистики. С. Остро- умов	991	Статистика и контроль над заработной плате. — Бела Пригля	1037
О нескольких вопросах обучения ста- тистики в университете	1005	МЕЖДУНАРОДНАЯ СТАТИСТИКА	1045
Обучение статистики в СССР	1012	СТАТИСТИЧЕСКИЕ ИЗВЕСТИЯ	1060
		КНИЖИ И ЖУРНАЛЫ	1063

Перепечатка разрешена только с указанием источника

REVUE STATISTIQUE

PÉRIODIQUE DE L'OFFICE CENTRAL DE STATISTIQUE
IIIe ANNÉE. N° 11. NOVEMBRE 1951

REDACTION ET ADMINISTRATION: BUDAPEST II, KELETI KAROLY-U. 5.
Redacteur: GEORGES PIKLER

SOMMAIRE:

	Pages		Pages
La notion du „Bilan de l'économie populaire". — T. Rjabouskine ..	963	Anciennes statistiques industrielles hongroises. — André Vért	1016
Sur certaines questions du système de la statistique décentralisée. — Adam Niklai	976	Les expériences du travail tendant à l'amélioration de l'analyse éco- nomique des données statisti- ques. — E. Rechetov	1025
Au sujet du calcul sur la mise à profit des instruments de roulem- ent. — Dr Charles Várszegi ..	983	L'analyse du procédé rationnel dans la statistique des entrepri- ses. — Dr Eugène Adamovits ..	1029
Le caractère réactionnaire de la sta- tistique criminelle bourgeoise. — S. Ostroumov	991	Statistique et contrôle des salai- res. — Béla Prigly	1037
A propos de certaines questions con- cernant l'enseignement universi- taire de la statistique	1005	STATISTIQUE INTERNATIONALE	1045
L'enseignement de la statistique dans l'Union Soviétique	1012	ACTUALITÉS STATISTIQUES ..	1060
		LIVRES ET REVUES	1063

LA REPRODUCTION DES ARTICLES N'EST AUTORISÉE QU'AVEC
LA CITATION DE SOURCE

A NÉPGAZDASÁGI MÉRLEG FOGALMA*

A gazdaságstatisztika legbonyolultabb és egyben legérdekesebb kérdése a gazdasági folyamatoknak összesített formában való kifejezése.

A népgazdaság általános képének megrajzolása, amelyben kifejezésre jut az összes legfontosabb gazdasági tényezőknek és a társadalmi-gazdasági típusok fejlődési irányának kölcsönhatása, — a gazdasági élet statisztikai vizsgálatának befejező szakasza.

A polgári statisztika nem képes megoldani ilyen bonyolult problémákat. Emellett az az anyag, amelyet a tőkés országokban gyűjtenek össze, nem szolgálhat megbízható alapul általános következtetések céljára. Csak a tudományos módszertannal felfegyverzett és hatalmas mennyiségű adatokkal rendelkező szovjet statisztikának vannak meg mindazok a lehetőségei, amelyek az összes szintetikus kérdések megoldásához szükségesek.

A statisztikai elemzés legtekélyesebb eszköze a mérlegmódszer. A mérleg fogalmát a könyvelésből ismerjük.

A könyvelési mérleg, amelynek sémáját alább közöljük, az aktívában megmutatja, hogy milyen eszközökkel rendelkezik a vállalat, hogyan változtak ezek az eszközök és mire fordították az év folyamán; a passzívában pedig azt, hogy milyen forrásokból és milyen célra kapja a vállalat ezeket az eszközöket.

A könyvelési mérleg sémája

Aktíva			Passzíva		
	Az év elején	Az év végén		Az év elején	Az év végén
A. Álló- és kivont alapok			A.		
1. Álló alapok			1. Alapok		
2. Kivont eszközök (ebből nyereség, amelyet a vállalat a pénzügyi és hitelrendszernek ad át)			2. Finanszírozás és hosszúlejáratú kölcsönök		
B. Normázott és fizetési eszközök			3. Nyereség		
1. Anyagok és befejezetlen termelés			B.		
2. Pénzeszközök			1. Rövidlejáratú bankkölcsönök normalizált készletekre		
3. Követelések			2. Egyéb rövid határidejű kötelezettségek		
			3. Tartalékok és esedékes kifizetések		

* T. Rjabuskín: Gazdaságstatisztikai vázlatok. Mezdunarodnaja knviga. Moszkva. 1950. 133—145. old., oroszul.

Hasonló jellegű mérleget az egész népgazdaság számára nem készítene és aligha lehet készíteni. A mérlegnek ez a formája arra alkalmas, hogy kifejezze az egyes vállalat vagy az egyes egyesületek tevékenységét. Ebben megmutatkozik a vállalatnak a többi vállalattal és szervezetekkel, valamint az egész állammal (a Pénzügyminisztériumon keresztül) való kölcsönös kapcsolata. Az egyes vállalatok nem önállóan fejlődnek, hanem a többi vállalat fejlődésétől függően. A népgazdaság ábrázolása ennél sokkal bonyolultabb.

A népgazdaságot nem tekinthetjük különálló vállalatnak, mert az igen sok ágazatból és sokszázezer vállalatból áll. A népgazdaság fejlődésének forrásai magában a népgazdaságban rejlenek és nem a más országok gazdaságaival való külső kapcsolatokban. Ezért az olyan mérlegminta, amelyben a döntő a gazdaság valamennyi külső kapcsolatának kifejezése, a népgazdaság számára nem alkalmas. Számára az aktívákra és passzívákra való felosztásnak nincs értelme. A népgazdaság számára más mérlegminta szükséges, amelyben döntő szerepe a strukturális összetétel és a népgazdaságban lejátszódó belső folyamatok ábrázolásának van.

A könyvelési mérlegnek lényeges hiányossága van. Nem fejezi ki az eszközök egyes kategóriáinak forgalmát az év folyamán, nem mutatja ki azokat a szakaszokat, amelyeken az áru keresztül halad. Például a mérlegből látjuk, hogy a vállalatnál mennyi nyersanyag volt az év elején és mennyi maradt belőle az év végére. De nem látható, hogy ebből a nyersanyagból mennyi ment a késztermékre, mennyit adtak el más vállalatoknak, stb.

A könyvelésnél a főmérleg mellett azonban egy egész sor kiegészítő mérleg van, amelyek a különféle eszközök forgalmát mutatják, mint például az állóalapok kimutatása.

Ebből a kimutatásból látható, hogy miként alakult a forgóeszközök mozgása az év folyamán, mennyi vagyontárgyat építettek és szereztek be, mennyit vontak ki elavultság miatt. Hasonló mérlegmintákat a statisztikai módszerekkel összehangolva, széles körben alkalmaznak a népgazdasági mérleg összeállításánál. A statisztika a mérlegek szerkesztését egyszerű eljárással — a csoportosítások módszerével — gazdagítja. A legeredményesebb a kombinációs táblák alkalmazása. Tehát, technikai szempontból a népgazdasági mérlegmódszer nem egyéb, mint a csoportosítások módszerének és a forgalmi kimutatásnak összekapcsolása.

Lényegében a népgazdasági mérleg elkészítése statisztikai és nem könyvviteli művelet. A népgazdaság életének számos fontos területét a könyvelés nem képes felölelni. A lakosság fogyasztását a könyvelés nem rögzíti, nem képes kifejezni a népgazdaság egyes ágainak egymáshoz való viszonyát sem, például: az egész ipar és az egész közlekedés, vagy a mezőgazdaság és az ipar közötti kölcsönös összefüggéseket.

A népgazdasági mérleg elkészítésénél a Marx által megadott és Lenin-Sztálin által továbbfejlesztett bővített újratermelés elmélete szolgál kiindulási alapot. Hogy éppen ezt az elméletet kell a statisztikus-közgazdászok munkájának alapjává tenni, azt Sztálin elvtársnak közvetlenül az adott kérdésre vonatkozó útmutatása igazolja: „Ugyancsak fel kell vetni

a marxi újratermelés-elmélet népszerűsítésének kérdését. Ki kell dolgozni népgazdasági mérlegünk felépítésének sémáját.¹

A szovjet közgazdászok között hosszú ideig arról folyt a vita, hogy miként kell elképzelni a népgazdasági mérleget: egy táblából kell-e állnia vagy pedig egész táblarendszerből. Nem vitás, hogy kell egy főtáblának lennie, amely megmutatja országunk újratermelésének általános képét. Ehhez az alapvető táblázathoz mellékelni kell az egyes problémákat részletező komplex táblázatokat.

Hosszú ideig nem o'dották meg a népgazdasági mérleg főtáblázatának alapvető tartalmára vonatkozó kérdést és nem volt ennek a táblázatnak általánosan elismert sémája. Itt megmutatkozott a statisztikai fronton a kártevés következménye és a statisztikai-politikai gazdaságtani elmélet közismert elmaradottsága a szocialista gazdaság gyakorlatának magas követelményei mögött. Sztálin elvtárs 1929-ben rámutatott arra, hogy „a Szovjetunió népgazdasági mérlegének sémáját forradalmi marxistáknak kell kidolgozniok, ha egyáltalán foglalkozni akarunk azzal, hogy kidolgozzuk az átmeneti időszak gazdasági kérdéseit.”²

Ezután a mérlegstatisztika egy igen jelentős lépéssel haladt előre. De mind máig a közgazdászok, teoretikusok és statisztikusok nem szenteltek elég figyelmet a mérleg problémáinak. Még többet kell dolgozni azon, hogy teljesítsük a Sztálin elvtárs által kitűzött feladatot.

Jelenleg folyamatban vannak az egyes problémák megoldását szolgáló mérlegek összeállításával kapcsolatos statisztikai munkálatok. Ezek a munkák igen fontosak. Az ilyen részmérlegek előkészítik az anyagot a mérleg általános sémájának összeállításához.

A részmérlegek közül a legfontosabbak a következők:

1. a termékek termelésének, elosztásának és fogyasztásának mérlege,
2. az állóalapok mérlege,
3. munkaerőmérleg,
4. nemzeti jövedelem-mérleg,
5. a lakosság pénzbévételeinek és kiadásainak mérlege.

A mérlegek fontos állami jelentőségét a Szovjetunió Minisztertanácsa által a Szovjetunió népgazdaságának helyreállítása és fejlesztése tárgyában kiadott 1947. évi állami tervtörvény hangsúlyozta ki. Ebben a tervben a Minisztertanács kötelességévé tette az Állami Tervgazdasági Bizottságnak, hogy „rendszeresen ellenőrizze a Szovjetunió népgazdaságának helyreállítására és fejlesztésére vonatkozó állami tervnek a minisztériumok és főhatóságok részéről való teljesítését, ellenőrizze az 1947. évi elosztási mérlegeket és terveket, tárja fel az aránytalanságokat a tervteljesítés és az egyes népgazdasági ágak fejlődésének menetében“. A rendelet „Elosztási mérlegek és tervek“ című külön fejezetet is tartalmaz, amelyben a legfontosabb ipari termékek mérlegéről van szó.

¹ Sztálin: A leninizmus kérdései. 10. kiadás. 317. old., oroszul és u. a., Szikra, Budapest, 1949. 354. old.

² U. o.

A termékek termelésének, elosztásának és fogyasztásának mérlege

A társadalmi újratermelést a legteljesebben a nemzeti vagyonnal összefüggő első mérleg fejezi ki; ez egészen megközelíti a népgazdasági mérleg alapvető sémáját.

A mérlegnek többféle változatát ismerjük. Ezek közül két alapvető változatot emelhetünk ki, amelyeket alább mutatunk be.

Magától értetődik, hogy az egész népgazdaság termelési mérlegét csak pénzben kifejezve adhatjuk meg, mivel a teljesen különböző termékeket, mint például a kőszentet, és a lábbelit nem lehet közvetlenül összegezni.

A termelési mérleg első változata

A társadalmi termék struktúrája és a népgazdasági ágak	Nyitókészlet az év elején	Az évi termelés	Az évi elosztás (ágak szerint)	Készletek az év végén
I. Ipar:				
a) termelési eszközök				
b) fogyasztási javak				
II. Mezőgazdaság:				
a)				
III. Építkezés:				
a)				

Az első változatot használta fel a Központi Statisztikai Hivatal 1923/24 évi mérlegében anélkül, hogy a gazdaságot társadalmi-gazdasági típusok szerint csoportosította volna. Ebben csak a termelés dinamikája fejeződik ki. A nemzeti vagyon változásait ez nem mutatja. A második rovatban azokat a termelési készleteket látjuk, amelyek az év elején az ország raktáraiban voltak. Ebbe tartoztak a termelési célokra szánt tüzelő és nyersanyagkészletek; a termelt, de még el nem adott árukészletek; a raktáron lévő és az év folyamán felállítandó gépek. A nemzeti vagyon összege és ezen belül az állóalapok összege ebben a mérlegben nem szerepel. A harmadik rovatban a termelés mennyisége van feltüntetve, a negyedik rovatban pedig — ennek a termelésnek népgazdasági ágak szerinti megoszlása. Ez a mérleg nem mutatja, hogy miként használták fel a termelést: a termelési folyamatban használták-e fel, vagy az állóalapok növelésére fordították-e (például újonnan épült épületek és gépek).

Sztálin elvtárs az alábbi módon jellemezte a Központi Statisztikai Hivatal első mérlegmunkáit:

„Az, amit a Központi Statisztikai Hivatal 1926-ban népgazdasági mérleg címen közzétett, nem mérleg, hanem számokkal való játék“.³

Közgazdasági irodalmunkban más termelési mérlegsémát is bemutatnak, amely a következő:

³ Sztálin: A leninizmus kérdése, 10. kiadás, 317. old., oroszul és u. a., Szikra, Budapest, 1949. 354. old.

A termelési mérleg második változata

A társadalmi össztermék megtermelése	A termelésben felhasználva		Nem termelési fogyasztás	Veszteségek	A nemzeti vagyon növelésére fordított összeg (akkumuláció)	
	Összesen	Ebből				
		a termelési eszközök termelésére				a fogyasztási javak termelésére
1. Termelési eszközök						
2. Fogyasztási javak						

Ebben a változatban már nincsenek meg az első változat hatalmas hibái, mivel a termelés dinamikáját a nemzeti vagyon változásaival összekapcsolja. Ennek is meg van az a hibája azonban, hogy rosszul mutatja ki a gazdaság társadalmi-gazdasági típusai között lévő kölcsönös összefüggéseket.

A 966—967. oldalon bemutatjuk a termelési mérleg egyik lehetséges változatát. Ennek elsősorban oktatási célja van, azaz az a rendeltetése, hogy mint segédlet, a tanulókkal megismertesse a számítások technikáját és a mutatószámok összefüggéseit.

Nézzük meg, milyen számítások végezhetőek el e mérleg segítségével.

Az alanyban két ismérv társadalmi-gazdasági típusok és népgazdasági ágak szerinti csoportosítását találjuk. A mérleg első része az egész nemzeti vagyonról nyújt képet. Egyszerűség kedvéért csak a termelési ágakat adjuk és azt is a közlekedés és kereskedelem nélkül. Az egyszerűség kedvéért azt is feltételeztük, hogy a kolhozparasztok, munkások és tisztviselők saját kisegítő gazdaságaikban és az egyénileg gazdálkodó parasztoi gazdaságaikban nem építkeznek.

Az abszolút adatok alapján azután meghatározhatjuk az alapoknak az egyes gazdasági ágak és gazdasági típusok szerinti viszonyát, valamint az egyes állóalapot és forgóeszközök közötti viszonyt a gazdasági ágakban. Továbbá összehasonlíthatjuk az alapok nagyságát a termelés nagyságával. Nem nehéz meghatározni sem a forrásokat, sem a fogyasztott termékek jellegét. Az összes fogyasztást a 16-os, az ipari termékek fogyasztását a 17-es, a mezőgazdasági termékekét a 19-es sorban kell kimutatni. A gazdasági típusok szerinti és az ágak szerinti termékfogyasztás forrásait az 1—15. sorokba foglalt adatok elemzéséből láthatjuk.

A kolhozparasztok, munkások, és tisztviselők kisegítő gazdaságai a szocialista gazdaságok szférájába tartoznak, minthogy a jelenlegi szakaszban ezek a gazdaságok a munkások és kolhozparasztok jólétének kiegészítő forrásai, eltérően a nem szövetkezeti kisgazdaságoktól, ahol a termelési eszközök személyi tulajdona ezeknek a gazdaságoknak léte szempontjából alapvető forrásnak számít.

Azokon a vagyontárgyakon kívül, amelyek a termelő vállalatokban összpontosulnak, hatalmas vagyonok vannak a lakásalapban, a kultúrjóléti intézményekben és vállalatokban (példánkban ezeket az összegeket az „Egyéb ágak” című tételben kell kimutatni). A szocialista szektorba az év elején tartozó vagyontárgyakat táblánkon az első sor 4. oszlopában tüntetjük fel. Meghatározhatjuk, hogyan oszlik meg az egész nemzeti va-

gyon a népgazdasági ágak között, például, hogy mennyi jut abból az iparra, mezőgazdaságra, stb.

Fent rámutattunk, hogy a vállalatoknak ágak szerinti megoszlása bizonyos részben nem esik egybe a területi és adminisztratív ismervvel. Például a szovhozokban lévő iparvállalatok nem a „Mezőgazdaság” sorába kerülnek, hanem az „Ipar” sorába. Tehát a mérlegben egy egységes vállalat (szovhoz) két részre oszlik, amelyeket különböző ágakhoz számitanak.

Az 1., 2., és 3. oszlopban tüntetjük fel a nemzeti vagyonnak állóalpokra, befejezetlen termelésre és anyagi készletekre, valamint állami tartalékokra való felosztását. Részletesebb elemzésnél fel kellene bontani az állóalapot legalább még három csoportra: azokra az állóalpokra, amelyek az ipari termelés eredményei (munkapadok, motorok); azokra, amelyek az építkezés eredményei (épületek és felépítmények), és azokra, amelyek a mezőgazdasági termelés eredményei (állatok és ültetvények). Ugyanígy kellene felosztani az anyagi készleteket is.

A Központi Statisztikai Hivatal 1934. december 31-i adatai szerint az ipar állóalapjainak a fele épületekre és berendezésekre, a másik fele gépekre, szerszámokra és szállítóeszközökre esett.

Az 5—12. oszlopok az évi termelést tüntetik fel. Tekintettel arra, hogy a közlekedés (szállítás) és a kereskedelem, jóllehet termelési ágak, de mégsem hoznak létre önálló terméket, hanem csak befejezik a mezőgazdasági és ipari termelést, ezért a két iparág termelését nem külön sorban mutattuk ki, hanem mint az ipari és mezőgazdasági termékekre eső árrest.

Az építkezés termelése majdnem egyáltalán nem tárgya a forgalomnak, ezért ennél semilyen árkülönbözet nem lehetséges.

Igen fontos az egész termelésnek termelési eszközökre és fogyasztási javakra való felosztása, melyet az 5-ös és 6-os oszlopok tüntetnek fel.

A 7-es oszlop a termelést, ágak és gazdaságtípusok szerint, termelési áron mutatja, azaz olyan árakon, amelyeken a vállalatok által előállított termékeket más vállalatoknak és kereskedelmi szervezeteknek eladják. A 12-es oszlopba pedig a termelést a kereskedelmi szállítási árkülönbözettel számítják, azaz olyan árakon tüntetik fel, amelyet ezért a fogyasztó fizet, függetlenül attól, hogy ez a fogyasztó gyár-e vagy kolhoz, vagy pedig — maga a lakosság. A pontosabb elemzés megkívánná, hogy a termelést a fogyasztó műhelyekben tovább részletezzük termelési eszközökre és fogyasztási javakra.

A 7-es és 12-es oszlop lehetővé teszi, hogy meghatározzuk azt a helyet, amelyet a népgazdasági termelésben a gazdaságok szocialista típusai és a gazdasági ágak elfoglalnak.

A 13—31. számú oszlopok az évi fogyasztást mutatják. Ez feloszlik termelési fogyasztásra és a lakosság, valamint az intézmények fogyasztására. Az első fogyasztástípushoz tartozik a termelőüzemek tüzelőanyag- és nyersanyagfogyasztása, gépeinek és épületeinek elhasználódása. A második fogyasztási típushoz tartozik a ruha- és élelmiszerfogyasztás, a lakásoknak, a kultúrjóléti szervezetek épületeinek elhasználódása, az elektromosenergia- és tüzelőanyagfogyasztás a lakásokban és intézményekben.

A 13—26. számú oszlopok a termelési fogyasztás részletes felsorolását

tartalmazzák az összes ágak és a gazdaságok társadalmi típusai szerint. E rovatokból megállapítható, hogy a gazdaságok adott csoportjába a termék honnan érkezik. Például a 13-as oszlop az állami ipari üzemek termelési fogyasztását tartalmazza.

Az említett oszlopok megmutatják mind a különböző gazdasági ágak és gazdasági típusok termelésének felhasználását, mind pedig az előállított termékek elosztását. A függőleges rovatok összegei mutatják az adott ág termelési fogyasztását, a vízszintes sorok összegei pedig a termelés elosztását.

Ennek megfelelően a táblázatban feltüntetett összegek elemzése két irányban haladhat. Tegyük fel például, hogy az állami ipari vállalatok termeléséből a termelési rendeltetésű árukat 3.16 milliárd rubel értékben a szovhozokba irányították (az építkezési rendeltetésű áruk, a kultúr-jó-léti szükségletekre szánt áruk, stb. nélkül) és hogy az iparon belüli termelési alapok, azaz a felszerelések növelésére 4,6 milliárd rubelt fordítottak.

Ha az ipari termelésre vonatkozó adatokat vízszintes irányban vizsgáljuk, megkapjuk a termelésnek gazdasági ágak és típusok szerinti megoszlását: 3,16 milliárd rubel; 4,6 milliárd rubel, stb. Ebből a szempontból a termelés megoszlásának mutatószámát kapjuk meg, a másik szempontból pedig az adatoknak függőleges rovatok szerinti vizsgálata megmutatja a különböző ágakban létrehozott termelés felhasználását. A mezőgazdaságban a 5,16 milliárd rubel a mezőgazdaság termelési fogyasztását szolgálja, stb.

A szállításnak és kereskedelemnek természetesen szintén van termelési fogyasztása. Például a szállításban felhasználnak tüzelőanyagot, kenőanyagot, elhasználnának a sínek és az épületek. A kereskedelemben elhasználnának az épületek, villamosenergiát és tüzelőanyagot fogyasztanak, stb.

A 27—30. számú oszlopok a lakosság és az intézmények nem termelési (improduktív) fogyasztását tartalmazzák. Nem tartozik ide a kiegészítő gazdaságok háztartási termelési fogyasztása, valamint a különböző nem termelő intézmények kiegészítő vállalatainak termelési fogyasztása sem. Például a kórházak és szanatóriumok kezelésében lévő veteményeskertek és tejgazdaságok az állami mezőgazdasági vállalatokhoz számítanak, ahol ezeknek a termelési fogyasztását is kimutatják.

Magától értetődik, hogy a felhasznált mezőgazdasági termékek közül csak azokat a termékeket számítják be, amelyeket iparilag nem dolgoztak fel (például nem tartozik ide a liszt és a kenyér).

Az intézmények fogyasztása közvetlen kapcsolatban van a lakosság fogyasztásával és sok esetben közvetlenül vagy közvetve beleszámítódik ebbe. Így az iskolák vagy kórházak fűtésre, világításra, műszerekre, irodai tárgyakra, stb. fordított kiadásai az oktatás és az orvosi segélynyújtás általános költségeinek részét képezik.

A táblázaton nincsenek feltüntetve a katonai kiadások. Ezekből a kiadásokból külön kell kimutatni az étkeztetésre, ruházati felszerelésre és a katonai szolgálat legfontosabb szükségleteinek kielégítésére fordított kiadásokat. Mindez a lakosság fogyasztásaihoz számít. Az egyéb katonai kiadásokat a mérlegben önálló tételként mutatják ki.

Mélyebb elemzésnél kívánatos, hogy mind a személyi, mind pedig a termelési fogyasztást részletekre bontsuk, és pedig az elsőben külön kell kimutatni a lakosság különböző csoportjait, a másodikban pedig a fogyasztás különböző formáit, például a katonai cikkek termelésére fordított anyagfogyasztást.

A táblázat alapján összegezhető az ágak közötti kölcsönös összefüggések általános jellemzése. Ehhez a 21—26. számú oszlopokat kell felhasználni. A 17-es sorból látható, hogy mennyi ipari terméket dolgoznak fel magában az iparban, az építkezésnél, a mezőgazdaságban, stb. Ugyiszintén meghatározható a termelési fogyasztás struktúrája minden ágban, például megállapítható, hogy az ipar termelő-fogyasztásának hány százaléka esik az ipari termékekre, a mezőgazdasági termelésre és az építkezésekre.

Ugyanígy megállapítható a lakosság és az intézmények fogyasztásának összetétele meghatározható az a rész, amelyet a kisegítő gazdaság a lakosság fogyasztásában elfoglalt, stb.

Igen érdekesek a Szovjetunió társadalmi össztermékének a háború előtti és a háború alatti struktúrájára vonatkozó adatok. Ez adatok szerint a társadalmi termék alapvető részeinek aránylagos súlya a következő:

	1940	1942	1943
Termelési fogyasztás.....	43 %	43 %	43 %
A lakosság személyi fogyasztása	42 %	38 %	35 %
Katonai kiadások	4 %	17 %	18 %
Akkumuláció.....	11 %	2 %	4 %

A személyi fogyasztáshoz számítottuk az intézmények fogyasztását (a katonai intézmények nélkül).

A termelési mérleg nem lehet csak beszámolási mérleg. A termelési mérleget az egész népgazdaság tervezésénél is össze kell állítani mint termérleget. A népgazdaság igen sok lényeges sajátosságát állapíthatjuk meg a termérlegek és a beszámolási mérlegek összehasonlításánál. Megállapíthatjuk például, hogy az ágak közötti — tervben előírt — arányok ténylegesen milyen mértékben valósultak meg.

A készletek és a tiszta termelés kérdése a termelési mérlegben

A táblázat ama részének, amely a termelési fogyasztásra vonatkozik, két fogyatékosága van. A táblázat nem mutatja ki, hogy a termelési fogyasztás milyen mértékben történik a nyitó készletekből és milyen mértékben a folyó évi termelésből. Tegyük fel például, hogy a szállítás és kereskedelem termelési fogyasztása 2,8 milliárd rubel. Nem tudjuk, hogy ennek az összegnek mekkora része esik a szállítási raktárakban tárolt, év elején meglévő tüzelőanyagra és egyéb anyagokra. Még nehezebb megállapítani, hogy mekkora rész esik arra a tüzelőanyag- és egyéb anyagmennyiségre, amely az ipari raktárakban volt az év elején és amelyet az év folyamán adtak át a szállításnak.

Annak azonban, hogy az általános mérlegből hiányzik az ilyen felosztás — nincs nagy jelentősége. Erre csak akkor lenne szükség, ha részletesen vizsgálnánk a forgóeszközök mozgását és akkor, ha azután érdeklődnénk, hogy milyen adatok vannak arra a munkára vonatkozólag, ame-

lyet a szállításnak és a kereskedelemnek kell elvégezni a termékek szállítása és beszerzése tekintetében. Az említett felosztás ezenfelül igen fontos a népgazdaság valóságos termelésének meghatározásánál, azért, mert az elméletnek megfelelően meg kell különböztetni a tárgyi alakot öltött munkát (készletek) és az újonnan befektett munkát. Mégis azt kell mondanunk, hogy az általános mérleg szempontjából a készletek kérdésének nincs jelentősége.

A normális újratermelés mindig bizonyos mennyiségű készleteket követel meg. Ezért a termelés bizonyos részét mindig a készletek képzésére, vagy, ami ugyanazt jelenti, a felhasznált készletek pótlására (megtérülésére) kell fordítani. Az eredmény ugyanaz marad akkor is, ha a készletek egy részét felhasználták, de azután az év végén az új termelésből ugyanakkora részt különítettek el a jövő évi készletek részére, és akkor is, ha az egész fogyasztást az új termelésből fedezték volna és a nyitókészletek megmaradtak volna az év végére.

Vizsgáljuk meg az alábbi példát:

Termelési mérleg
(milliárd rubel)

Népgazdasági ágak	Nyitókészletek	Az évi termelés	Termelés összesen	Az iparban felhasználva						Zárókészletek	Akkumuláció	
				készletekből			új termelésből					felhasznált összesen
				Ipari termékek	Mezőgazd. termékek	Ipari termékek	Mezőgazd. termékek	Ipari termékek	Mezőgazd. termékek			
Ipar	40	100	140	20	10	30	10	50	20	80	40	
Mezőgazdaság	20	50	70	5	10	5	10	10	20	30	10	
Összesen	60	150	210	25	20	35	20	60	40	110	50	

Ebben a példában az összes készletek összege 60 milliárd rubel; az évi termelés 150 milliárd rubel — az elosztásra kerülő teljes termelés összesen 210 milliárd rubel. Az egész fogyasztás 100 milliárd rubel (40+60), ebből következik, hogy a zárókészletek összege 110 milliárd rubel. A számítás szempontjából teljesen mindegy, hogy a készletekből vagy pedig az új termelésből került-e ki a fogyasztás. Tegyük fel, hogy valóban az egész fogyasztást az új termelésből fedezték — ebben az esetben a késztermék 150 milliárd rubel, a fogyasztás 100 milliárd rubel, maradvány 50 milliárd rubel, az év elején pedig volt 60 milliárd rubel értékű készlet — tehát az összes évvégi készlet 110 milliárd rubel. Az eredmény teljesen ugyanaz, mint a fenti.

Hasonló eredményeket kapunk a tiszta termelés kiszámításánál is. Hagyjuk ki a készleteket és tegyük fel, hogy az egész termelési fogyasztás az új termelésből kerül ki. Akkor a tiszta termelés egyenlő: évi termelés levonva belőle az évi fogyasztás, azaz 150 milliárd rubel mínusz 100 milliárd rubel = 50 milliárd rubel. Vegyük a készleteket is számba. Ebben az esetben a tiszta termelés nem lesz egyenlő a teljes termelés és az évi fo-

gyasztás különbözetével (210 milliárd rubel mínusz 100 milliárd). A maradék 110 milliárd rubel még nem a tiszta termelés. Ebből még le kell vonni a nyitókészletet, amely 60 milliárd rubel. Ez a levonás elengedhetetlen, mivel a 60 milliárd rubel előző munka, amelyet meg kell téríteni, hogy a következő évben a termelés normálisan fejlődhessen: $110 - 60 = 50$.

A tiszta termelést egy harmadik eljárással is kiszámíthatjuk. Az új termelésből — 150 milliárd rubel — le kell vonni az anyagfogyasztást, amely 55 milliárd rubel; így 95 milliárd értékű tényleges termelést kapunk. Az eredményből levonjuk a megelőző évi készletekből fedezett anyagfogyasztást: $95 - 45 = 50$ milliárd rubel.

Csupán a tényleges termelést nem tudjuk meghatározni anélkül, hogy ne vennénk tekintetbe a készleteket. Valamennyi egyéb esetben a végeredmény ugyanaz marad. Kivétel csak az az eset, amikor az egyes termékekből (pl. rézből) többet használtunk fel, mint amennyit termeltünk. Ebben az esetben világos, hogy a termelés és a fogyasztás között keletkezett szakadék kitöltésére csak egy forrásunk van: a nyitókészlet. A Szovjetunióban az ilyen eset majdnem kizárt dolog. A kapitalista országokban a válságok idején ez igen gyakran előfordul.

A 966—967. oldalon közölt táblázatban egy másik lényegesebb hiányosság is van: e táblázatban nincs külön rovatban feltüntetve az állóalapoknak a termelési fogyasztáshoz tartozó elhasználódása. Az állóalapok elhasználódásának jellege, ha nem egyébben, de abban eltér a nyersanyag vagy a tüzelőanyag fogyasztásától, hogy az állóalapok részletekben használódnak el.

Az alapok változását és a termelés dinamikáját egy táblázaton nehéz bemutatni. Ennek ellenére az elhasználódás a szóbanlévő táblázatban mégis a termelésen keresztül kifejezésre jut. Tegyük fel, hogy a 3,16 milliárd rubelből, amelyet az állami ipar a mezőgazdaságba irányít, 0,5 a traktorokra és a különféle gépekre esik. Nyilvánvaló, hogy ezeket nem fogják az adott évben elhasználni. Ezek elhasználódása több évig tart. Tegyük fel, hogy ebben az évben a mezőgazdaságban az összes régi és új traktorok és gépek elhasználódása 160 millió rubel; ebben az esetben, hasonlóan ahhoz az elgondoláshoz, amelyet fent a készleteknél felhoztunk, azt mondhatjuk, hogy az új termelésből 160 millió rubelt használtunk el, és 540 millió ment az állóalapok növelésére (a készletek felhasználásához hasonlóan. Ugyanígy az épületek elhasználódásának megfelelően az építőipar termelésének egy része a termelési fogyasztásra esik.

Az említett tábla 32—37. számú oszlopai az akkumulációt mutatják és pedig mind az állóalapoknak, mind pedig a forgóalapoknak növekedését. Részletes elemzésnél még számos más rovatot is fel kellett volna venni. Például a 32. rovatot: „Termelési állóalapok“ fel kellett volna bontani a gazdaságtípusok és népgazdasági ágak szerint, mint ahogy ezt a termelési fogyasztásnál tettük. Mi csak a végösszegeket adtuk meg: az állami ipar termeléséből a termelési alapok növelésére 4,6 milliárd rubelt fordítottak. Hogy ezt a 4,6 milliárd rubelt miként osztották fel az ipari, mezőgazdasági és egyéb alapok növelésére — ezt a mi táblázatunk nem mutatja.

A 38—41. számú oszlopok a megnövekedett vagyont mutatják az év végén. A kis egyéni gazdaságok alapjai csökkenhettek az év végére, mivel

ezeknek a gazdaságoknak egy része termelési eszközeivel együtt átment a kolhozokba. Ha összehasonlítjuk a 38. oszlopot a 2. oszloppal, megállapíthatjuk az alapok növekedési százalékát és ha a 41. oszlopot a 4. oszloppal hasonlítjuk össze, meghatározhatjuk az egész nemzeti vagyon növekedésének százalékát.

Ugyanezen táblázat alapján kiszámíthatjuk mind a népgazdaság, mind pedig a népgazdaság egyes ágainak nemzeti jövedelmét. Ha például az egész ipari termelésből, amely a 17. sor 7. oszlopában van feltüntetve, levonjuk az ipar termelési fogyasztását, amely a 16. sor 22. oszlopában szerepel, megkapjuk az ipar tiszta termelését, vagyis az iparban létrehozott nemzeti jövedelmet. Hasonló módon határozzuk meg az építkezésből és a mezőgazdaságból származó nemzeti jövedelmet is.

A szállítás és a kereskedelem tiszta termelését megkapjuk, ha a szállítási és a kereskedelmi árkülönbözetből levonjuk ezeknek az ágaknak termelési fogyasztását. Azonnal megkaphatjuk a nemzeti jövedelmet, ha a nem termelési fogyasztást, az intézmények fogyasztását, valamint az akkumulációt, azaz a 16. sor 29., 30. és 38. oszlopaikat összeadjuk.

A „SZOCIALISTA STATISZTIKA KÖNYVTÁRA“

című kiadványsorozatban megjelent

D. V. SZAVINSZKIJ

AZ IPARSTATISZTIKA TANKÖNYVE

című művének III. kiadása

A könyv részletesen foglalkozik a szocialista iparstatisztika tárgyának és feladatainak, a statisztikai megfigyelés megszervezésének és a megfigyelési adatok összesítésének kérdéseivel. Kimerítő alapos-sággal tárgyalja az iparstatisztikai vizsgálatok központi kérdéseit: az ipari termelés számbavételét és statisztikai vizsgálatát, a munkakeröltségszám, munkatermelékenység, munkabér statisztikáját, az ipari termelés önköltségének vizsgálatát. Foglalkozik az állóalapok, az ipari energiagazdálkodás, a termelési felszerelések, az ipari anyagellátás statisztikájával stb., stb.

Szavinszkij tankönyve komoly segítséget jelent nemcsak az iparstatisztikusok, az iparstatisztikát elsajátítani kívánó főiskolai és egyetemi hallgatók, hanem az ipari számviteli dolgozók, tervezők és közzgazdászok számára is az élenjáró szovjet tapasztalatok elsajátítása és munkájuk megjavítása terén.

Kapható az Állami Könyvterjesztő Vállalat könyvesboltjaiban

A DECENTRALIZÁLT STATISZTIKAI RENDSZER NÉHÁNY KÉRDÉSÉRŐL

A Nép gazdasági Tanácsnak a statisztika decentralizálására vonatkozó határozata értelmében az ipari minisztériumoknak ma már mindegyike saját statisztikai szervezetén keresztül gyűjti be, dolgozza fel és elemzi a vállalatok beszámolójelentéseit.

A decentralizálást megelőző időben a beszámolójelentések feldolgozásával és elemzésével kötelezően csak a Központi Statisztikai Hivatal foglalkozott, az egyes szakminiszterek csak a Hivatal által rendelkezésükre bocsátott tájékoztatók útján nyertek átfogó képet az irányításuk alá tartozó területeken elért eredményekről. Ez a rendszer természetesen gátja volt a fejlődésnek.

A statisztika nem válhatott „mindenre kiterjedővé, mindenütt jelenlévővé“, nem válhatott „operatív intézkedések alapjává, a vezetés és ellenőrzés eszközévé“, mert adatainak kötelező feldolgozása és elemzése kizárólag az operatív vezetéstől elvont intézmény feladata volt. Helyesen intézkedni, vezetni megfelelő adatok hiányában természetesen nem lehetséges, így az egyes minisztériumok belső szükségleteik kielégítésére kifejlesztették saját statisztikai apparátusukat. Ezzel azonban — e felelősségteljes állami feladat különböző értékelése, egyéni és az egyes szakterületek érdekeinek megfelelő elgondolások érvényesülése miatt — a statisztika bürokratikus kinövésai elburjánzottak, mind nagyobb akadályokat gördítve az egységes, zártrendszerű és ellenőrizhető, tehát megbízható és a tárgyilagosság követelményeinek megfelelő rendszer kialakítása elé.

A Nép gazdasági Tanács határozata alapján változtatja meg ezt a helyzetet. A minisztériumok statisztikai munkáját a Központi Statisztikai Hivatal által biztosított és ellenőrzött egységes rendszerben kell megszervezni. Az ebbe illeszkedő munkálatokat a termelési főosztályok vezetőinek és a tervfőosztály keretében működő statisztikai osztály vezetőjének felelőssége mellett végzik el a minisztériumok.

A decentralizált statisztikai rendszerbe való bekapcsolódás azonban kemény harc kérdése. A statisztika jelentőségének gyakorlati eredményeken keresztül való tudatosítása, a vezetésben és ellenőrzésben nélkülözhetetlenné tétele, a helyi érdekek befolyása elleni küzdelem: a tárgyilagosság biztosítása, nehéz feladatok elé állítják a minisztériumok statisztikai dolgozóit. E nehézségek leküzdésében a decentralizált rendszerben működő minisztériumok az elmúlt hónapokban értek el eredményeket. A decentralizálás célkitűzéseinek minél gyorsabb, tökéletesebb megvalósítása érdekében a minisztériumok között indított verseny kiértékelése

például megállapítja, hogy a Bánya- és Energiaügyi Minisztériumban a vezetés gyors, átfogó tájékoztatására a Központi Statisztikai Hivatal által rendszeresített egységes jelentőlaprendszert és az erre épülő kollégiumi jelentéseket eredményesen használják. Az adatszolgáltatások rendszerét a statisztikai osztály az egész minisztériumra vonatkozóan kéz-bentartja, adatszolgáltatást csak a Központi Statisztikai Hivattal való előzetes megbeszélés alapján terjeszt engedélyezésre a miniszter elé. Az egyes funkcionális főosztályok kiértékelő jellegű jelentéseit a statisztikai osztály felülbírálja az adatok helyessége és a tárgyilagosság szempontjából. A minisztérium statisztikai szervezetét olyan irányban fejleszti, hogy annak dolgozói megfigyeléseiket, elemző munkájukat befolyásmentesen, a tárgyilagosság követelményeinek megfelelően végezhessék.

Ezek az eredmények azonban részben nem általánosíthatók, részben pedig önmagukban nem biztosítják a statisztika egységét és objektivitását. Az említett verseny eredményei például az Élelmezési, Könnyűipari és Építésügyi Minisztériumban azt bizonyítják, hogy a statisztika szervezése és ellenőrző jellegének megteremtése, a tárgyilagosságot és mélyreható elemzést, de különösen a tervek végrehajtásáért felelős minisztériumok helyi érdekeinek befolyásától való függetlenízése terén sok a hiányosság.

A statisztika népgazdasági szinten is zárt, egységes rendszerének biztosítása, az egész népgazdaság statisztikai rendszerének átfogó ellenőrzése csak önálló és minden befolyástól mentes szervezet feladata lehet. A szovjet statisztikai szolgálat központi lapja, a Vesznyik sztatizisztiki „Harc a statisztika marxi-lenini elméletéért”¹ című cikkében a következőkben határozza meg a szervezés döntő feladatát: „Az adatok megbízhatóságára irányuló ellenőrzésnek és felülvizsgálatnak integráns részének kell lennie a szovjet statisztikusok által elvégzendő mindennemű statisztikai munka szervezési tervének. A statisztikában az ellenőrzést és felülvizsgálatot a statisztikai munkálatok fejlődésének megfelelően és a munkálatok megszervezésében bekövetkezett változtatásokkal kapcsolatban úgy kell tökéletesíteni és továbbfejleszteni, hogy a statisztikai mutatószámokat megvédjék az irányzatos, államellenes, rothadt helyi és hatósági elferdítésektől és a számviteli dolgozóknál még egyes esetekben megfigyelt fegyelmezetlenség és hanyagság következményeitől.” Ennek a célnak maradéktalan megvalósítására fejlesztette ki a Szovjetunió a hatósági és állami statisztika párhuzamos rendszerét, amely az eredmények összehasonlításán keresztül állandó és átfogó ellenőrzést biztosít, mind az adatok megbízhatósága, mind azok elemzésének helyessége és tárgyilagossága fölött.²

E rendszer kialakításának szükségességét indokolják azok a jelenségek is, melyeket az Építésügyi Minisztérium statisztikai munkájában az elmúlt két hónap alatt észleltünk és amelyek bizonyítják, hogy a decentralizálás megteremtette ugyan a statisztika operatív jellegének előfeltételeit a középfokú vezetés színvonalán is, de még azt nem biztosítja, hogy a statisztika a népgazdaság ellenőrzésének és vezetésének *tárgyilagossá, megbízható* eszköze legyen.

¹ Statisztikai Szemle, 1950. 12. sz., 808. old.

² Pikler György: A statisztika szervezete a Szovjetunióban. — Statisztikai Szemle, 1951. 10. szám.

A decentralizálás után a minisztériumokra háruló feladatok végrehajtása megfelelő szervezetet igényel. A szervezet kialakításában az Építésügyi Minisztérium elvben az NT határozatának megfelelően járt el, de nem vette figyelembe a minisztérium speciális adottságait. A határozat ugyanis a statisztikai osztályt a tervfőosztály, a termelési főosztályokon működő csoportokat pedig a termelési főosztályok vezetői alá utalta. A tervfőosztály ebben az esetben két ágazat: az építőipar és építőanyagipar tervezését és statisztikáját fogja össze. Mint később a kiértékelések kérdésénél ezt részletesebben is tárgyalni fogjuk — a mérleg két oldalán álló ágazat terveinek és statisztikájának egy kézben való összefogása nem biztosítja a tárgyilagosságot, mert terveiknek és termelésüknek egymásra gyakorolt kölcsönös hatásai így nem kerülnek olyan élesen felszínre, mint amilyen mértékben ezek a valóságban fennállnak és mint ahogy arra a statisztikának időszakra-Időszakra rá kellene mutatnia a hibák kiküszöbölése érdekében. Ha a két ágazatot egy minisztérium foglalja is össze, feltétlenül szükséges volna tervező és statisztikai tevékenységük éles elhatárolására, a felelősség megosztására, mert csak így képzelhető el a hiányosságok befolyástól mentes objektív feltárása.

Az Építésügyi Minisztérium statisztikai apparátusának eredményes munkáját nagy mértékben gátolták a vezetés részéről fennálló bürokratikus követelmények.

A minisztérium a rendelkezésre álló gépi feldolgozás lehetőségét nem vehette igénybe, mert a többi minisztérium vonatkozásában egy-egy feldolgozási rendszertől eltérően, vezetői tájékoztatására az összes tényt számokat és az azokból számított viszonyszámokat tartalmazó, minden vállalatra kiterjedő táblaszókratát kellett készítenie. Október hónapra vonatkozóan például ez a „vezetés tájékoztatására“ kézzel készített feldolgozás közel 200 fejezetről, 70 oldalról, mintegy 14 000 adatot és viszonyszámot tartalmazott.

A statisztika csak abban az esetben lehet az ellenőrzés eszköze, ha szemléltetően, jól szerkesztett, áttekinthető táblázatokban sűrítő mondani-valókat és ezeket a táblázatokot a valóságos helyzetet feltáró szöveges kiértékelés kíséri. Ez a feladat azonban megköveteli a statisztikusoktól, hogy alaposan ismerjék a felelősségük alá tartozó iparágak sajátosságait, ismerjék és rendszeresen ellenőrizzék vállalataik munkáját. A fentemlített és az ahhoz hasonló bürokratikus módszerek azonban az Építésügyi Minisztériumban olyan mértékben kötötték le a termelési főosztályok dolgozóit, hogy például az építőanyagipar vonalán 2 hónap alatt mindössze egy ízben szálltak ki vállalathoz helyszíni ellenőrzésre. Az ilyen módon feldolgozott számadatok természetesen arra sem voltak alkalmasak, hogy a főosztályok vezetőit a statisztika módszereinek alkalmazására készítse, a statisztikát a vezetés nélkülözhetetlen eszközévé fejlessze. Jellemző erre, hogy a Központi Statisztikai Hivatalnak küldendő jelentősapokat — melyeket a Hivatal éppen azért rendszeresített, hogy az adatszolgáltatás piramiszerű felépítését és az elemzés jól bevált egységes rendszerét biztosítsa, a vezetőket annak alkalmazására szoktassa — a főosztályvezetők igen gyakran meg sem nézik és a rendelkezések ellenére alá sem írják.

Az adatok feldolgozását, azok elsődleges elemzését, kiértékelését a vállalatokhoz legközelebbálló operatív szervek, a termelési főosztályok

végzik. Az elmondottak természetesen a kiértékelések minőségére is rányomják bélyegüket.

A jelentőlapok adatait kísérő szövegek általában nem a főosztály elemző munkájának eredményei, hanem összefoglalásai a vállalatok menetetődző magyarázkodásainak.

A mész- és cementipari főosztály például szeptember hónapra vonatkozó kiértékelésben közli, hogy egy vállalat kivételével a tervet sehol sem teljesítették. Ahelyett azonban, hogy a lemaradások okait mutatná ki megfelelő módszerekkel, a továbbiakban a következőket mondja: „Valamennyi vállalatunkról meg kell állapítani, hogy jó munkát végzett és kihasználta mindazokat a lehetőségeket, melyek rendelkezésére álltak. Külön meg kell dicsérni Tatabányát, mely fennállása óta minden eddigi termelési eredményét megdöntötte; meg kell dicsérni Lábatlant, azért az egyenletes ütemért, amelyet egész hónapban felmutatott. Beapátfalva felemelkedőben van és már látszik eredménye azoknak az intézkedéseknek, amelyeket a megelőző hónapokban a termelés fokozására hoztunk.”

Hozzáfűzések nélkül is világos, hogy egy ilyen szöveg összeállítása mögött nem áll az adatok alapos elemzése, de még az a törekvés sem, hogy a szocializmus gyorsabb, hatékonyabb építése érdekében a statisztika adatait a tervek teljesítése terén tapasztalható hiányosságok feltáráására használják fel.

A kiértékelések készítésénél a vállalatok szöveges jelentéseit természetesen figyelembe kell venni, de ehhez előszörben a vállalatok statisztikai munkáját kell megjavítani. Az Építésügyi Minisztérium tervfőosztálya a statisztikai osztály javaslatára utasítást adott az építőipari trösztöknek, melyben a vállalati kiértékelések rendszerét szabályozza. Ahelyett azonban, hogy az elemzés megfelelő módszereinek alkalmazására kötelezte volna a vállalatokat, a jelentésnek csak a sémáját határozta meg, felsorolva azokat a pontokat, amelyekre a jelentésben kötelezően ki kell térniük.

Ez a szemtatizálás természetesen nem vitte előbbre sem a vállalatok, sem a Minisztérium munkáját.

Az utasítás következményeit néhány ilyen vállalati jelentésből vett idézettel jellemezzük. Az Irodaépítő Vállalat írja szeptember havi eredményeiről:

„1. Termelési terv teljesítése:

Munkaerőhiány. Szakmunkás, segédmunkás. Erről jelentés ment a minisztériumba.

2. Munkaerőellátottság:

Lásd: 1. pont.

3. Munkabérialapfelhasználás:

A megtakarítás arányban van a termeléssel.

4. Műszaki fejlesztés, Sztahanov-mozgalom, brigádszervezés:

1951-ben műszaki fejlesztési terv nem készült. 1952-ben elkészül. Brigádszervezés megtörtént. Számos kismunkánk van, ezért nem tudjuk a brigádokat együtt tartani. Ebből adódik, hogy azokat szét kellett szedni.”

Igy sorolja fel a vállalat a kötelezően előírt pontokra válaszait, végül megemlítve, hogy „a megfelelő lépéseket folyamatba tettük“.

A 25-ös számú tröszt a jelentés 8-ik pontjában pl. a következőket írja:

„8. *Tervutasítás végrehajtásával kapcsolatos magatartás:*

„A tárgyhoz első napjaiban megkapott tervek az építkezések igyekezőnek minden erejükkel betartani. Lemaradások oka rendszerint munkaerőhiány.“

A kevés kivétellel hasonlóan megszerkesztett szöveges jelentések tehát nem képezhetik forrását helyes kiértékelésnek. Mind az utasítás, mind az annak alapján a vállalatoknál és a minisztérium főosztályain végzett elemzés és kiértékelés szöges ellentétben áll az elemzésnek Lenin által leszögeezett alapvető követelményével: „A tények, ha *összefüggéseikben* vesszük őket, nemcsak ‚makacsok‘, hanem kétségtelenül bizonyító erejűek is. Ha a tényeket az egészből, összefüggésükből kiragadjuk, ha azok nem teljesek, vagy önkényesek, akkor nem tekinthetők többnek, mint pusztá játéknak, vagy még annál is rosszabbnak...“³

A szemiatizálás, az egyes jelenségek elszigetelt vizsgálatának hatását tükrözi a statisztikai osztály munkája is. A statisztikai osztály első ízben októberben készítette el összefoglaló tájékoztatóját, mely az iparágak számszerű adatait szöveggel egészíti ki. Az építőiparról szerkesztett szöveges összefoglalás pl. az egyes jelenségekről elszigetelt, összefüggéstelen megállapítások sorozatát tartalmazza, melyeknek túlnyomó része a számszerű táblázatokból is könnyen leolvasható.

Megállapítja ez a szöveg többek között, hogy az építőipar III. negyedévi, augusztus és szeptember havi operatív terveit túltejesítette. A továbbiakban közli, hogy negyedéves viszonylatban a munkások beralapjánál 6,1%, szeptemberben 8,2% megtakarítás mutatkozott. Kiegészíti ezt azzal a megjegyzéssel, hogy munkáshiány miatt a túlórák száma és az ezekért kifizetett többletjuttatások összege állandóan emelkedik.

Eltekintve attól, hogy e megállapítások mindegyike jól szerkesztett táblázatokból szöveg nélkül is kitűnik, a táblázatok objektív szemléltője a különböző jelenségek összefüggéseinek vizsgálata után meg sem említett kérdésekre keres választ a szövegben. Többek között például arra, hogy ha a „munkáshiánnyal“ küzdő építőipar csak a rendelkezésre álló létszám nagyfokú túlóráztatásával tudta terveit túltejesíteni, hogyan lehetséges — a túlóratöbbletjuttatás nélkül tervezett — munkabéralapból ilyen nagyarányú megtakarítás? A létszámmal, béralappal való helyes gazdálkodás központi kérdésünk, helyesebb lett volna tehát, ha a szöveg összefüggéstelen megállapítások helyett a termelési és béralapelőirányzatok összefüggéseit és hiányosságait tárta volna fel.

Az elemzés főosztályonként szövegbe foglalt eredménye alapján kellene a statisztikai osztály egész minisztériumot átfogó összefoglalásának készülnie. Ezt a feladatot az októberi tájékoztatóban mindössze három sorban oldották meg, holott a tájékoztató a legjobb lehetőséget nyújtja a nagy ütemben fejlődő építőipar és az azt kiszolgáló építőanyagipar kooperációs kérdéseinek vizsgálatára.

Az építőanyagipar kiértékelésében szereplő néhány utalás is arra mutat, hogy a kooperáció már a tervek készítésénél is súlyos hiányokat

³ Lenin Művei, 23. kötet, 266. old., oroszul és Statisztikai Szemle, 1951, 7. sz., 595. old.

szenvet, a tervek hiányosságai jelentős mértékben befolyásolják az anyagipar termelését és termelékenységét is, mégis a tervfőosztály égisze alatt kiadott tájékoztató sem a tervek, sem az együttműködés elemzésével és kritikájával nem foglalkozik.

Je. Resetov „A statisztikai adatok gazdasági elemzésének megjavítására vonatkozó munka tapasztalatai“ című cikkében írja: „A legtöbb elemző jelentésben nem kapunk választ ilyen kérdésekre: milyen a tervbevett intézkedés gazdasági hatása, a kihasználatlan készletek nagysága vagy a vállalatok, ágazatok stb. egyes részeiben mutatkozó aránytalanság. Az elemző jelentések nagyrésze tájékoztató, informatív jellegű és néhány példát hoz fel a kifejtett általános tételek illusztrálására“. Ez a kritika fokozottan alkalmazható az Építésügyi Minisztérium tájékoztatójára, annál is inkább, mivel az anyagipar területén észlelhető, e hiányosságok kiküszöbölésére irányuló kísérleteket nem fejleszti tovább, sőt összefoglalójában tudomást sem vesz róluk.

A decentralizálás fokozott mértékben veti fel a statisztikai fegyelem kérdését részben a Központi Statisztikai Hivatal és a minisztériumok, részben a vállalatok és a minisztériumok viszonylatában.

A Népgazdasági Tanács e kérdéssel több határozatában foglalkozott már. Ezen határozatok fokozott érvényesítése veheti csak elejét az önálló statisztikai szervezettel rendelkező minisztériumokban ismét lábrakapó azon jelenségnek, hogy a Központi Statisztikai Hivatal megkérdéze nélkül — tehát az egységesség megbontásának veszélyével — adjanak ki utasításokat statisztikai adatgyűjtésekkel kapcsolatban. Így például az Építésügyi Értesítő október 27-i számában megjelent rendelet az Építésügyi Minisztérium *tervfőosztálya* által engedélyezett rendszeres negyedévi és havi kérdőív kitöltésére kötelezi a helyi építőipari vállalatokat. Eltekintve attól, hogy a N. T. idevonatkozó határozatai a miniszter vagy első helyettese számára tartják fenn az engedélyezés jogát, a Központi Statisztikai Hivatal kötelező megkérdézését is mellőzték. Ennek szükségességét pedig mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy a kérdőívet utasítás nélkül bocsátották ki, így az abban szereplő fogalmak egységes és az elsődleges statisztika rendszerébe illeszkedő értelmezése nincs biztosítva. Az egységesség és fegyelem megbontására vezetnek az olyan intézkedések is, mint az Építésügyi Minisztérium által az építőipari trösztökhöz kiadott körlevél, melyben a Központi Statisztikai Hivatal megkérdéze nélkül az elsődleges adat-szolgáltatás rendszerébe tartozó kérdőív és azt kiegészítő szöveges jelentés határidejét meghosszabbította.

„Minél gyengébb lábon áll a terv és statisztikai fegyelem, a bizonylatok egységes meghatározások és utasítások rendszere, annál nagyobb a tendenciózus adatok, az eredmények szépítésének, a hibák eltitkolásának veszélye.“⁴ Fokozottan érvényes e megállapítás a rohamosan fejlődő építőipar vonatkozásában, ahol az állandóan változó munkahelyek

⁴ Pékler György: A statisztika szervezete a Szovjetunióban. — Statisztikai Szemle, 1951. 10. sz., 866. old.

az adminisztráció szervezését egyébként is nagy nehézségek elé állítják. Csak tervszerűen végrehajtott állandó és alapos helyszíni ellenőrzések biztosíthatják az utasítások betartását és egységes értelmezését, az adatszolgáltatás fegyelmének megszilárdulását.

Az Építésügyi Minisztérium statisztikai osztálya azonban sem saját, sem a főosztályok statisztikai csoportjainak ellenőrzési tervét nem készítette el, a főosztályok statisztikusai sokszor hónapokon keresztül nem szállnak ki vállalatokhoz. A fegyelmem biztosítása nem csúcsosodhat ki íróasztalok mellől kiszabott büntetésekben, melyek legjobb esetben csak a határidők betartását biztosítják, hanem döntő súllyal kell kiterjednie az adatok megbízhatóságának fokozására. A rendszeres tervszerű ellenőrzés elengedhetetlen feltétel nemcsak az adatok megtévesztő hiányosságainak feltárásánál, hanem a megbízhatósággal szorosan kapcsolódó egyértelműség biztosításánál is.

*

Mint az e'mondottakból kitűnik, a Központi Statisztikai Hivatal — melynek alapvető feladata a Párt és Kormány tájékoztatása a népgazdaságban elért eredményekről — mai decentralizált rendszerünkben ki van téve annak a veszélynek, hogy a minisztériumok egyoldalú, helyi érdekektől befolyásolt jelentései alapján nem tudja a tárgyilagosságot feltétlenül biztosítani. Ez a rendszer nem biztosítja az operatív szervek statisztikai munkájának állandó és átfogó ellenőrzését sem, nem küszöböli ki a minisztériumok munkájából azt a törekvést sem, hogy saját területükről a Kormánynak adott jelentései „bizonyos szépítés, takarítás irányába hassanak“, de nem biztosítja az adatok feltétlen megbízhatóságát sem. A jelenlegi helyzet fokozottan húzza alá a jövő — bevezetőnkben már említett — feladatait: fokozni az ellenőrzést a minisztériumok statisztikai rendszere felé, kialakítani a Szovjetunióban jól bevált párhuzamosságot az állami és hatósági statisztika között, ezzel a hatósági statisztika operatív jellegét, az állami statisztika tárgyilagosságát és ellenőrző szerepét valósítva meg.

A FORGÓESZKÖZÖK KIHASZNÁLÁSÁNAK MÉRÉSÉHEZ

Az a fontos gazdasági érdek, amely a forgóeszközök maximális kihasználásához fűződik, aktuálisabbá teszi a kérdéssel való részletekbe menő foglalkozást. Ennek mindenekelőtt ki kell terjednie olyan egyszerű, áttekinthető, de a meglévő adottságokkal számoló, a szocialista gazdaság valamennyi sajátosságát kifejező módszer kidolgozására, amely kiküszöböli korábbi mérési módszereink fogyatékoságait. Ezek a fogyatékoságok elsősorban a túlbonyolultságban jelentkeztek, kiváltképpen még tavalyi forgóeszközcsökkentést mérő módszerünkénél. Meg kell azonban azt is állapítani, hogy a mérlegbeszámoló II. és III. negyedévi I/10. táblája még mindig nem tesz lehetővé egyszerű számításokkal megállapítható forgóeszközcsökkentésmérést, bár kétségtelen, hogy a korábbi módszerhez képest jelentős haladást mutat.

A megoldásra váró feladat az, hogy a vállalatok olyan feldolgozási táblát kapjanak, amely egyszerű számítással jellemző adatot nyújt a forgóeszközök kihasználásáról: mégpedig nemcsak a gazdasági szakember számára, hanem bármely dolgozó számára is. A megfelelő módszer létrehozása szükségessé teszi az eddigi módszer bírálatát, a bírálat eredményeképpen a jó megoldások átvételét és a meg nem felelők helyett újak kidolgozását.

A módszer kidolgozása három irányú munkát igényel:

- a) a viszonyítási alap megállapítása,
- b) a mérés módja,
- c) a megfigyelt eszközök körének megállapítása.

A) Viszonyítási alap kérdése

A II. és III. negyedévi mérlegbeszámoló viszonyítási alapul a vonatkozó negyedév forgalmi adó nélküli teljes termelési értékét írja elő. Ezt a helyes forgóeszközkihasználás méréséül helytelen módszernek kell tekinteni, mert nyilvánvaló, hogy a forgóeszközök forgásukat csak akkor fejezték be, amikor pénzforgóvá alakulnak át. Így az a vállalat, amelyik termelési tervének teljesítése mellett a termelt árukat el is adta, jobban kihasználta forgóeszközeit, mint az a vállalat, amelyiknél a termelt áruk felhalmozódtak. Az elvégzett számítások is azt bizonyítják, hogy az értékesítés a forgóeszközkihasználás méréséhez megfelelőbb bázist jelent,

mint a termelés. Ha példának vevünk két egyforma vállalatot, amelyik mindegyike adott időpontban 20 000—20 000 Ft értékű forgóeszközzel rendelkezik s mindkettő negyedévi termelési értéke 100 000—100 000 Ft, a termelési értéken, mint bázison számított forgási sebesség, mindkét vállalatnál, 5, azaz egy forgás ideje 18 nap. Ez változatlan marad, ha mindkettő értékesítette teljes egészében termelését. Mi történik azonban akkor, ha az egyik vállalat termeléséből csak 80 000 Ft-ot, a másik pedig egész termelését kibocsátotta. Nyilvánvaló, hogy a termelési értéken, mint bázison számított kihasználás az értékesítési tervét nem teljesítő vállalatnál a valóságosnál kedvezőbbnek mutatkozik. A helyes számítás tehát az, hogy a 80 000, illetve 100 000 Ft értékesített termék alapján történjék a kihasználás mérése. Ebben az esetben jelentkezik a két vállalat közötti különbség. Az értékesítési tervét nem teljesítő vállalatnál egy forgás ideje 22,5 napot, a termelését teljes egészében értékesítő vállalatnál pedig 18 napot vesz igénybe. A szovjet szakirodalom (Adrianov és Ovcsinyikov cikke, Kaszimovszkij brosurája) és gyakorlat alapján is az értékesítésre került termékek (forgalom) mutatkoznak megfelelő viszonyítási alapnak.

A viszonyítási alap tisztázása mellett felvetődik azonban még egy további kérdés. Vajon a folyó áron számított, forgalmi adó nélküli értékesítés összege a megfelelő viszonyítási alap, vagy pedig ennek önköltsége. Ebben a tekintetben a szovjet szakemberek véleménye is eltér egymástól. Adrianov és Kaszimovszkij szerint az önköltségen számított értékesítés a megfelelő viszonyítási alap a forgóeszközök kihasználási fokának megállapítására, Ovcsinyikov szerint a folyó áron értékelte eladás megfelelő alapul szolgál a helyes kihasználás méréséül. De az önköltségi vetítési alap helyességét támasztja alá Fedoszejev is, amikor szükségesnek tartja a korrekciót abban az esetben, ha a vetítési alap a termelési érték folyó áron forgalmi adó nélkül.

A helyes kihasználás mérésének alapjául Adrianov és Kaszimovszkij álláspontját fogadva el, a folyóáras bázis már csak azért sem alkalmas a kihasználás mérésére, mert nem számol a vállalatok önköltségsökkenésével együttjáró forgóeszköz-felszabadtással. Erre utal Fedoszejev, amikor az önköltségsökkenés mértékének megfelelő korrekciót tart szükségesnek. A folyó áras metódus alkalmazása esetén olyan forgóeszközcsökkenés mutatkozik, amely valójában nem következett be, hanem csak a magasabb vetítési alapon történt számítás következménye. Ezt mutatja be a II. feldolgozási tábla. E szerint a II. negyedévben az I. negyedévhez képest 588 000 Ft forgóeszközcsökkenés volt, amivel szemben áll a IV. tábla, amely ugyan erre az időre 1 054 000 Ft forgóeszközcsökkenést mutat ki. Az eltérés oka kézenfekvő: a két bázis között mutatkozó nagy különbség magyarázza a csökkentés mértékében jelentkező nagy differenciát. Az önköltségi bázis helyességét alátámasztja az a körülmény is, hogy a vállalatnak juttatott forgóeszközre csak a termelt áruk önköltsége erejéig van szüksége — mint ahogyan a forgóalap megállapítása is ennek alapján történik — az akkumulációhoz nincsen. Természetes, hogy ha a forgóalapmegállapítás, illetve forgóeszközszükséglet a tényleges igénybevétel (önköltség, stb.) alapján nyer lerögzítést, a mérésnél is ugyanennél a bázisnál kell maradni. A forgás mérésénél javasolt önköltségi módszert

alátámasztja Engels írása is: „Feltehető, hogy a tőke egyszer fordul meg, ha az értékesített áruk árának összege eléri az összes befektetett tőke összegét. De a tőke csak akkor fejezheti be teljes körforgását, ha az értékesített áruk *termelési költségének* összege egyenlő a teljes tőke összegével.“ Engels itt világosan mutat arra rá, hogy ha a körforgást pontosan akarjuk kiszámítani, akkor alapul nem az áruk árát kell vennünk, hanem az értékesített áruk termelésére fordított összeget a terméktöbblet értéke nélkül, azaz az önköltséget. A kihasználás mérésénél csak ez a metódus fogja kifejezésre juttatni a valóságosan felszabadított forgóeszközök összegét és egyben lehetővé fogja tenni a vállalati komplex gazdálkodás megvalósítását: az önköltség csökkentésével párhuzamosan a felszabaduló forgóeszközök leépítését.

B) A feldolgozás és mérés módja

Ami a mérés módját illeti, meg kell szüntetni a hosszadalmas számításokat igénylő eljárásokat és olyanokat meghonosítani, amelyek frappánsan és egyszerű számítással fejezik ki a kihasználás mértékét. Bár kétségtelen, hogy nem közömbös a vállalat számára, hogy milyen volt az egyes forgóeszközök forgásának üteme, vagy hogy az hány napot tett ki, mégis sokkal kifejezőbb, ha a forgóeszközmeztakarítást vagy túllépést egységre vetítve állapítják meg. Így ha a forgóeszközkihasználásról azt mondom, hogy a forgalom önköltségének 100 forintjához az előző negyedévhez képest 70 fillérrel van kevesebb forgóeszközre szükség, sokkal kézzelfoghatóbb az elért forgóeszközcsökkentés. Sokkal kisebb valószínűség van annak, hogy a forgóeszközök forgási sebessége 4,6-ról 4,8-ra javult. A forgóeszközök kihasználásának ez a metódusa a szovjet szakirodalomban is van írva és bizonyos, hogy annak felhasználása mérlegbeszámoló rendszerünkben elősegítené az egyszerű megoldások meghonosítását. A bemutatott feldolgozási tábla már ennek figyelembevételével készült: mutatja az egységre eső forgóeszközcsökkentés mértékét és egyszerű beszorzással szolgáltatja a tényleges csökkentés vagy készletfelhalmozás nagyságát.

C) A megfigyelendő eszközök köre

A helyes forgóeszközkihasználás mérésének fontos részét képezi az, hogy a vizsgálat körébe milyen forgóeszközkelemleneteket vonunk be. A II. és III. negyedévi mérlegbeszámoló csak a három tipikus forgóeszközkelemlenet: az anyagot, a félkész-, illetve befejezetlen terméket és a készárut veszi számba. Mind a végzett számítások, mind pedig a már említett szovjet források nyomán szükség mutatkozik a pénzforgalmi számláknak a vizsgálat körébe való vonására, mégpedig a vállalati adóállomány, a MNB egyszámú követelés, készpénzállomány, úgyszintén a fennálló szállítói és a MNB inkasszó megelőlegezési célhitelállomány figyelembevételére. Mind az adós, mind a szállítói állománynak a figyelembevétele azért szükséges, mert ezek pénzzévalását a mérleg fordulónapja akadályozza meg azzal, hogy az inkasszó felszólamlási határidő a fordulónap után járt le. Ha a lejárat még a fordulónap előtt lett volna, nyilván a MNB követelést

módosítaná. A MNB inkasszó megelőlegezési célhittel állomány figyelembevétele azért szükséges, mert a vállalatnak módjában áll kimenő számláit a MNB-nál meghitelezetni s így a mérlegben szereplő adósállomány a meghitelezés mértékének megfelelően a forgóeszközök közé nem lenne beszámítható. Mivel azonban gyakorlatilag a vállalatok vevőállománya és a MNB inkasszó megelőlegezési célhittelállománya között milliós eltérések mutatkoznak, nem szabad arra az álláspontra helyezkedni, hogy a vevőállomány figyelembevétele szükségtelen, mivel a vállalat azt teljes összegében a MNB-nál meghitelezeti. Elvileg ez így van, gyakorlatilag azonban nem mindig. A mérlegbeszámoló a valóságot rögzíti le s ezért a vevő és inkasszó hitelállomány elvi egyezősége kedvéért nem mondhatunk le a tényleges állapot vizsgálatáról.

A mellékletben szereplő feldolgozási tábla 2-féle változatban dolgozza fel a forgóeszközgazdálkodást. Az egyiknél viszonyítási alapul az eladott áruk önköltségét, a másikon pedig az eladott áruk folyó áron számított értékét vettük forgalmi adó nélkül. Mindkét vetítési alaphál kétféle változatát alkalmaztuk a forgóeszközök körének. Az egyik esetben a vizsgálat körébe az eddigi gyakorlatnak megfelelően a három tipikus forgóeszköz: az anyag, félkész-, illetve befejezetlen termék és késztermék tartozik, a második esetben pedig ezen túl még a vállalati vevőállomány, a MNB egyszámlakövetelés, készpénzállomány, úgyszintén a fennálló szállítói és a MNB inkasszó megelőlegezési célhittelállomány is. A helyes módszer az utóbbi, mert ahhoz, hogy a vállalat tényleges forgóeszközleltetését mérni lehessen, szükséges, hogy mindazok a forgóeszközök elemek figyelembe legyenek véve, amikkel a vállalat adott időpontban rendelkezik. E feltevés helyességét alátámasztja az I. és II. feldolgozási tábla, amelyenél azonos vetítési alap mellett a forgóeszközkihasználás eltérő eredményt mutat. A pénzforgalmi számlák bevonása esetén ugyanis kitűnik, hogy a vállalat az előző negyedéssel szemben 1 288 000 Ft forgóeszköztöbbletet kötött le, nemhogy csökkentette volna állományát. Ha viszont a II. tábla szerint a pénzforgalmi számlákat figyelmen kívül hagyjuk, a mutatózó forgóeszközkihasználás 588 000 Ft forgóeszközcsökkenést jelez. Nyilvánvaló, hogy a második módszer, amely a II. és III. negyedévi mérlegbeszámoló módszerét követi, segít a vállalatnak kedvezőbb képet adni a valóságnál. Így nem is lehet megfelelő, mert nem számol azzal, hogy pl. az anyagban, félkésztermékben vagy késztermékben bekövetkezett csökkenés következtében a vállalatnak a MNB-nál jelentős disponibilitása van, amelyet ismét készletfeltöltésre használhat fel. A pénzforgalmi számláknak a kihasználás mérésének körébe vonását indokolják azok a számadatok, amelyek a két feldolgozási tábla készletadatainál láthatunk. Amíg az I. tábla szerint pl. a II. negyedévben 13 400 000 Ft forgó-

eszközzel rendelkezett a vállalat, addig a II. tábla szerint ugyanebben az időpontban a forgóeszközállomány csak 10 300 000 Ft volt. Természetes, hogy a majdnem 30%-os eltérés az abszolút-számokban, a mérőszámokban is jelentős eltolódást okozott. A pénzforgalmi számlák figyelembevételét indokolja még e mellett az a körülmény is, hogy megvalósított forgóeszközcsökkentésnek csak az tekinthető, amely a vállalatból effektíve kikerült és az állam pénztárába befizetésre került. Szembeszegezhetik ezzel azt, hogy a tervidőszakok első napjaiban a vállalatoknál diszponibilitási vizsgálatot tartanak és a felesleget elvonják. Ez igaz. Azonban ez a vizsgálat sem teszi indokolttá azt, hogy a tényleges forgóeszközkihasználás mérésében tudatosan helytelen irányba menjünk és lemondjunk a valóságos forgóeszközkihasználás megállapításáról. Szembeszegezhetik azt is, hogy a vállalatnak a MNB egyszerűsített számláján éppen azért van nagy diszponibilitása, mert helyes forgóeszközgazdálkodás következtében felszabadított készletek ellenértéke ott gyűlt össze. Ez kétségtelenül így van. Célszerűbb azonban a vállalatoknak lehetővé tenni azt, hogy a felszabadítás következtében jelentkező fölösleget spontán fizessék be egy kijelölt költségvetési számlára, vagy éppen törleszthetik fennálló hitelüket is, mint hogy az esetleges forgóeszközcsökkenés miatti egyszerűsített számlakövetelés kedvéért teljesen figyelmen kívül hagyjuk a vállalat egyszerűsített számlakövetelését. De elméleti szempontból is helytelen a pénzforgalmi számláknak a vizsgálat köréből való kizárása. Ez azt tételne fel, hogy ezek az eszközök nem vesznek részt a termelési körforgásban, következményük, hogy felemelik mesterségesen a forgási sebességet és így helytelen eredményre vezetnek. A pénzforgalmi számláknak a vizsgálat köréből való kizárása azt eredményezné, hogy a vállalatoknak lehetősége nyílna a beszámoló jelentések idejére mesterségesen felhalmozni nagy összegű követelést a MNB-nál és ezzel megjavítják a forgóeszközök forgási sebességét. A vállalatok ezt úgy érhetik el, hogy a negyedévben még leszállításra esedékes tételeket úgy disponálják, hogy a beérkezés már a következő negyedévben történjék. Következésképpen az anyagkészletből a be nem érkezett anyag hiányzik, viszont az érte ki nem fizetett összeg az egyszerűsített számlán mint többlet jelentkezik. Ezt az eddigi gyakorlat azzal próbálta ellensúlyozni, hogy a törzskönyvből hiányzó készleteket a tényleges készletekhez hozzáadták. Ez azonban eredményre nem vezet, mert az ellenőrzés reménytelen, a beállított adatok kétes értékűek.

Az eddig elmondottakat összefoglalva a forgóeszköz kihasználásának bázisul legalkalmasabbnak az eladott saját termelésű áruk önköltsége tekinthető, amelynek 1 vagy 100 forintjára eső forgóeszköz mértékének változásából állapíthatjuk meg közvetlenül, egyszerű számítással a bekövetkezett forgóeszközcsökkenést vagy emelkedést. Lehetővé teszi a

komplex vállalati gazdálkodást: az önköltségesökkentéssel együttjáró forgóeszközmeztakarítást. Végül a körforgás teljessége megkívánja azt, hogy a vállalatnak mindazok az eszközei a megfigyelés körébe kerüljenek, amelyekkel a vállalat az adott időpontban rendelkezik. Felvetődhet az a kérdés, hogy mi történik olyan vállalat esetében, amikor a tervvel szemben az önköltség emelkedik ahelyett, hogy csökkent volna. Az ilyen vállalat a forgóeszközcsökkentés megállapításánál előnyben van az olyan vállalattal szemben, amelyik önköltségét tervszerűen csökkentette. Természetes, hogy az a vállalat, amelyik nagyobb önköltséggel dolgozik, nagyobb forgóeszközállománnyal kell, hogy rendelkezzen. A tervtől való eltérés mértéke azonban normális körülmények között nagy kilengést nem mutathat anélkül, hogy maga után ne vonja az összehasonlítás megfelelő korrekcióját. Nagy kilengés a tervezett és tényleges önköltség között csak pl. profilváltozás vagy árváltozás következtében lehet. Ilyenkor azonban nyilvánvaló, hogy a korábbi bázis-adatokat az új profilnak megfelelően kell korrigálni. A korrekció elvégzése után megszűnik az az aggály, amely az önköltségbázis alkalmazhatóságával szemben áll. Az a hatalmas mozgalom, amely az önköltségesökkentésért és a terven kívüli akkumulációért dolgozik, mind ritkábbá teszi az olyan vállalatot, amely megengedte az önköltség megdrágulását.

Természetesen nem felesleges az ú. n. normalizált készletek forgási sebességének további megfigyelése, amint ez a Szovjetunióban is történik: külön a teljes forgóeszközökre és külön az ú. n. normalizált készletekre. Amikor azonban arról beszélünk és azt akarjuk megállapítani, hogy a vállalatok milyen értékű forgóeszközt szabadítottak fel a népgazdaság számára, ragaszkodnunk kell ahhoz a módszerhez, amelyik a valóságnak megfelelő eredményt nyújtja. Ez pedig nem kétséges, hogy csak valamennyi forgóeszköz figyelembevétele esetén lehetséges.

I. FELDOLGOZÁSI TÁBLA

I. 1950. IV. né.-ben eladott saját termelésű termékek összege 31.200 (Ö₁)
 II. 1951. I. né.-ben „ „ „ „ „ 25.400 (Ö₂)
 III. 1951. II. né.-ben „ „ „ „ „ 28.000 (Ö₃)

Forgóeszköz-csoportok megnevezése	Átlagos állomány 1000 Ft-ban			Forgalom önköltségének 100 Ft-jára eső forgó- eszköz			Forgalom önköltségének 100 Ft-jára eső forgóeszköz-csökkenés v.-gyarapodás				Forgóeszközcsökken- tés vagy -gyarapodás 1000 Ft-ban a beszámolási időszakban		Meg- jegyzés
	1950. IV. né.	1951. I. né.	1951. II. né.	1950. IV. né.	1951. I. né.	1951. II. né.	1950. IV. né.-hez		1951. I. né.-hez		1950 IV.né-hez hason- lítva	1951 I.né-hez hason- lítva	
							Ft	%	Ft	%			
	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	
1. Anyag	7 600	6 500	6 600	24,4	25,6	23,6	-0,8	X	-2,0	X			
2. Félkész	5 100	3 100	3 100	16,3	12,2	11,1	-5,2	X	-1,1	X			
3. Készárú	1 800	300	600	5,8	1,2	2,1	-3,7	X	+0,9	X			
4. MNB egyszla és készpénz	1 600	1 800	2 100	5,1	7,0	7,5	+2,4	X	+0,5	X			
5. Adós	3 600	4 300	5 000	11,5	16,8	17,9	+6,4	X	+1,1	X			
	19 700	16 000	17 400	63,1	62,8	62,2	-0,9	X	-0,6	X			
6. le: Szállítók	500	1 000	1 500	1,6	3,9	5,4	+3,8	X	+1,5	X			
7. le: MNB megelőlege- zési célhitel	1 500	4 000	2 500	4,8	15,6	8,9	+4,1	X	-6,7	X			
<i>Figyelembe vehető forgóeszközök</i>	<i>17 700</i>	<i>11 000</i>	<i>13 400</i>	<i>56,7</i>	<i>43,3</i>	<i>47,9</i>	<i>-8,8</i>	<i>15,5</i>	<i>+4,6</i>	<i>10,6</i>	<i>-2.464</i>	<i>+1.288</i>	

II. FELDOLGOZÁSI TÁBLA

I. 1950. IV. né.-ben eladott saját termelésű termékek önköltsége 31 200/m (Ö₁)
 II. 1951. I. né.-ben " " " " " " 25 400/m (Ö₂)
 III. 1951. II. né.-ben " " " " " " 28 000/m (Ö₃)

Anyag-, félkész- és készárúkészlet	14 500	9 900	10 300	46,5	38,9	36,8	-9,6	20,7	-2,1	5,4	-2 688	-588
--	--------	-------	--------	------	------	------	------	------	------	-----	--------	------

III. FELDOLGOZÁSI TÁBLA

I. 1950. IV. né.-ben eladott termékek folyó áron forg.-adó nélkül 32 500/m (T₁)
 II. 1951. I. né.-ben " " " " " " 27 000/m (T₂)
 III. 1951. II. né.-ben " " " " " " 31 000/m (T₃)

I. tábla szerinti forgóeszközcsoportok ...	17 700	11 000	13 400	54,4	40,7	43,2	-11,2	20,6	+2,5	6,1	-3 472	+775
--	--------	--------	--------	------	------	------	-------	------	------	-----	--------	------

IV. FELDOLGOZÁSI TÁBLA

I. 1950. IV. né.-ben eladott termékek folyó áron forg.-adó nélkül 32 500/m (T₁)
 II. 1951. I. né.-ben " " " " " " 27 000/m (T₂)
 III. 1951. II. né.-ben " " " " " " 31 000/m (T₃)

II. tábla szerinti forgóeszközcsoportok	14 500	9 900	10 300	44,6	36,6	33,2	-11,4	25,5	-3,4	9,3	-3 534	-1 054
---	--------	-------	--------	------	------	------	-------	------	------	-----	--------	--------

A BURZSOA BÜNYÜGYI STATISZTIKA REAKCIÓS JELLEGE*

I.

A burzsoa tudósok a statisztikát apologetikus céljaikra használják fel és a kapitalizmus törvényeit úgy tekintik, mintha azok örökkévalók, megváltoztathatatlanok és minden emberi társadalomra egyformán jellemzők volnának. A burzsoa statisztikát a mennyiség bálványozása, a matematikai formalizmus, a tanulmányozott folyamatok anyagi természetének lebecsülése jellemzi.

Az ilyen „módszertan“ alkalmazása adja meg a burzsoa statisztikusoknak azt a lehetőséget, hogy a tőkés gazdasági rendszert marcangoló ellentmondásokat elkendőzzék és megszépítsék. Mindezek a súlyos bűnök a burzsoa bünyügyi statisztikában is megvannak, amely a büntettek valódi okainak elferdítésére, azok súlyának csökkentésére szolgáló különleges csalárd módszerek kiigyalására specializálta magát. Ezért a burzsoa bünyügyi statisztika súlyos bűneinek és tudományellenességének leleplezése a szovjet statisztikai tudomány egyik legfontosabb feladata.

A marxizmus-leninizmus klasszikusai rendkívüli kifejező erővel tárják fel, hogy a megerősödött tőkés társadalom az uralkodó osztály bűneinek és büntetteinek arénájává lett. Az „ész uralma“, amelyről a hatalomra jutott burzsoázia ideológusai — a XVIII. század francia bölcseői — annyit beszéltek, olyan gazdasági és politikai intézményekben ötött alakot, amelyekről kiderült, ahogyan Engels mondta, hogy csak torzképei a bölcselek fényes ígéreteinek. A kapitalizmus ellentmondásaival egyidejűleg, mint annak elmaradhatatlan kísérője, a bűnözés is növekszik, a munkanélküliséghez, a nyomorhoz, a prostitúcióhoz és a burzsoa rend más fekélyeihez hasonlóan: „... a gazdaság felhalmozása az egyik oldalon egyúttal a nyomor, kínzó munka, szőgaság, tudatlanság, erőszak, erkőcsi lealacsonyítás felhalmozása a másik oldalon...“¹ Engels a XIX. század első felének bünyügyi statisztikáját tanulmányozva, rámutatott arra, hogy a bűnözés Angliában az 1805—1842. években majdnem a hétszeresére növekedett, „... és az angol nemzet lett a világ legbűnözőbb nemzete“² Megállapította, hogy Angliában a bűnözés rendszeresen növekszik, hogy ez a növekedés jelentősen túlszárnyalja a lakosság szaporodását. Míg Anglia

* Vesznyik sztatizisztiki, 1951, 4. sz., 68—79. old.

1 Marx Tőke, 1949. I. kötet, 651. old., oroszul. u. a., Szikra, Budapest, 1948, 699. old.

2 Marx és Engels Művei, 1930, III. kötet, 420. old., oroszul.

egyik körzetében például a népesség száma harminc év alatt kétszereződött meg, a bűnözések száma már öt és fél év alatt, tehát hatszor gyorsabban növekedett. Marx a múlt század 40-es és 60-as éveire vonatkozó angol bűnügyi statisztikai adatok tanulmányozása alapján arra a következtetésre jutott, hogy a bűnözés, amely a növekedés üteme tekintetében túlszárnyalja a népmozgalom és számos más döntő fontosságú gazdasági mutatószám (termelés, áruforgalom stb.) növekedésének ütemét, a tőkés gazdasági rend első jellegzetessége. „Valaminek rothadtnak kell lennie az ilyen társadalmi rendszer belsejében — írja Marx — amely növeli gazdagságát, de amellet nem csökkenti a nyomort és amelynél a bűnözés gyorsabban növekszik, mint a népesség száma.”³ Több mint száz évvel ezelőtt, a kapitalizmus lakójai, a burzsoa jogászok, közgazdászok és statisztikusok, gazdáik társadalmi parancsának engedelmeskedve, igyekeztek bebizonyítani, hogy a bűnözés örök kategória, amely minden társadalomban meg van és, hogy abban a kapitalizmus semmiképpen sem vétkes. Ennek az osztályparancsnak teljesítésénél az egyik főszerepet a burzsoa bűnügyi statisztika játszotta, ami abban az időben a kapitalizmus ismert védelmezőjének, A. Queteletnek műveiben jutott különösen éles kifejezésre. Az évről-évre bámulatos állandósággal megisméltendő „börtönök és vérpados budget“-jének statisztikai megindokolásánál, Quetelet azt írta: „... minden társadalmi állapot... egy meghatározott számú és nemű deliktumot tartalmaz fel, amelyek mint szükséges következmény folynak szervezetéből”.⁴ Így tehát, Quetelet szerint, a kapitalizmus kibékíthetetlen ellentmondásaival egyáltalán nem előfeltétele a bűnözésnek. A bűnözés, Quetelet szerint, minden társadalmi rendszer jellegzetessége, és az ellene való küzdelem gyakorlatilag teljesen hasztalan, mert a bűnözés statisztikai adatainak megisméltődése, mintegy „természeti és vastörvényű” avatja azokat. Quetelet nézeteinek reakciós és tudományellenes volta kézenfekvő. Megjegyezzük, hogy Quetelet, más burzsoa statisztikusokkal — a béga Dupetiaux-val és a francia Guerry-vel — együtt, megteremtője az úgynevezett morálstatisztikának — ennek a tipikus áltudományoknak — a burzsoázia hűséges kiszolgálójának. A későbbiekben a morálstatisztika alapfogalmainak végleges „csiszolásánál”, azaz, a kapitalizmus ekerühetetlen ellentmondásai — a bűnözés, a prostitúció, a nyomor stb. — igazi okainak kiforgatásánál, sikeresen fáradoztak a német Mayr, Oettingen és főleg Lexis, akik Engels fényes jellemzése szerint nem bolondok, hanem nagy csalók és karrieristák.⁵

A morálstatisztika a társadalmi élet oly tényeinek kivizsgálását tűzte ki feladatául, amelyek lehetővé teszik, hogy következtetéseket vonhassunk le „az emberek erkölcsi életének alakulására vonatkozóan és egyúttal hozzáférhető a tömeges megfigyelés számára”.⁶

Milyen tényeket vizsgál a morálstatisztika? A legkülönfélébbeket, mint például a bűncselekményeket, a büntetéseket, a házasságon kívüli szüléseket, az abortuszokat, a gyermekelhagyást, az öngyilkosságokat, a nemi betegségeket, a prostitúciót, a nyomort, a csavargást stb.

³ Marx és Engels Művei, 1934, XI. kötet, II. rész, 246. old., oroszul.

⁴ A. Quetelet: Az emberről és képességeinek fejlődéséről; tanulmány a társadalom fizikájáról, Szentpétervár, 1865, 7. old., oroszul.

⁵ Marx és Engels Művei, 1935, XXVII. kötet, 603. old., oroszul.

⁶ Mayr: Morálstatisztik. 1917. 1–2. old., németül.

Ennek következtében az összes burzsoa államokban a bűnügyi statisztika, amelynek a bűncselekmények, a büntetések és a bűnözők alkotják a tárgyát, a morálstatisztika egyik legfontosabb része.

A morálba ütköző jelenségekre vonatkozó hatalmas statisztikai anyag feldolgozásánál, a morálstatisztikának elkerülhetetlenül szembe kellett néznie a számára oly kényes kérdéssel: miben rejlenek ezeknek a jelenségeknek, nevezetesen a bűnözésnek okai? A kérdés megoldásánál rendkívül világosan mutatkozott meg a morálstatisztika osztályjellege. Mindenekelőtt feltétlenül hangsúlyozni kell, hogy a morálstatisztika és annak fő ága — a bűnügyi statisztika — mind korábban, mind jelenleg is, nem veszi figyelembe a vizsgálandó jelenségek minőségi elemzését, mert az ilyen elemzés olyan következtetésekhez vezethet, amelyeket a kapitalizmus védelmezői éppen elködösíteni és elferdíteni töreksenek. Ezért a burzsoa bűnügyi statisztika azt állítja, hogy a bűncselekményeknek, a bűnözőknek és a büntetéseknek csak tömeges megfigyelése alapján kell és lehet is feltárni e jelenségek törvényszerűségeit és megállapítani azok okait.

A burzsoa statisztikára általában és különösen a burzsoa bűnügyi statisztikára a vizsgálandó tények anyagi természetének megállapítását mellőző számokkal való játék a jellemző. A morálstatisztikusok hatalmas számoszlopokat sorakoztatnak fel a bűnözők nemére, korára és nemzetiségére vonatkozólag, bizonyos bűncselekmény-kategóriáknak az év hónapjai szerint való megoszlásáról (úgynevezett bűnügyi naptár), a bűncselekményeknek a városok és falvak közötti megoszlásáról stb. és természetesen, minden nehézség nélkül arra a következtetésre jutnak, hogy a bűncselekmények 90 százalékát a munkanélküliek, a nyomorgók, a csavargók, a prostituáltak és egyéb „erkölcsileg züllött” elemek követik el.

A bűnözés fogalmának alapját tehát a burzsoa erkölcs kritériuma képezi, amely „mindenkor osztályerkölcs volt:... az uralkodó osztály uralmát és érdekeit igazolta...”⁷ Elkendőzve ezt a vitán felül álló tényt, a kapitalizmus álszenteskedve úgy tünteti fel az osztályerkölcsöt és osztályjogot, mintha az az egész társadalom erkölce és joga lenne és megfizetett tudósai útján könyörtelenül ostorozza az általa felállított jogi és erkölcsi szabályok megszegőit, mint elesett és „erkölcsileg züllött” bűnözőket, akik állítólag „a nép érdekeit sértik”.

Jól tudjuk, hogy a termelés tőkés módja nem lehet meg ipari tartalék-hadsereg nélkül, amelynek egy része, Marx kifejezésével élve, „a szegénység légkörében” él. Ezek közé sorozza Marx a „csavargókat, bűnözőket és a prostituáltakat”,⁸ akik hozzátartoznak a kapitalizmus viszonyaihoz és akiket kegyetlenül büntet a burzsoa igazságszolgáltatás és megbélyegez a burzsoa erkölcs.

A morálstatisztika arra törekedve, hogy elrejtse a bűnözés elkerülhetetlenségét a burzsoa társadalomban, azt állítja, hogy a bűnözés a lakosság bizonyos, főleg szegény rétegei erkölcsi romlottságának következménye és ezért a kapitalizmusnak ahhoz semmi köze sincsen. A bűnözés igazi okainak elkendőzése végett a morálstatisztika képviselői gyakran teológiai álláspontra helyezkedtek. Így például a fentemlített Otingen,

⁷ Engels: Anti-Dühring, 1945. 89. old., oroszul és ú. n. Szikra, Budapest, 1948. 90—91. old.

⁸ Marx és Engels Művei, XVII. kötet, 707. old., oroszul.

teológiai tanár „Morálstatisztika“ című könyvében azt állította, hogy a bűnözés az embereknek felebarátjaikkal szemben megnyilvánuló irigységének, főleg azonban a „ne ölj“ és „ne lopj“ keresztény parancsolatok megszegésének, vagyis az Istenről való megfélemezésnek következménye. Janson, az ismert polgári statisztikus professzor, az erkölcsiség kritériumának kérdésével foglalkozva, „Morálstatisztiká“-jában ezt írja: „... a morálstatisztika tárgyának elhatárolásánál, annak területi kiterjedését olyan államokra és népekre korlátozzuk, amelyeknél az erkölcsöt általában a kereszténység szellemében értelmezik: érthető tehát, hogy a pogányok vagy a mohamedánok például sok tekintetben nem kerülhetnek be az összehasonlító statisztikába. Az olvasó azonban megérti, hogy az erkölcsösségre vonatkozólag nem lehet más kritériumunk, már a kereszténység erkölcsi tanításának minden mással szemben fennálló kétségtelen fölénye miatt sem, mint az, amelyet a civilizált népek elfogadtak“.⁹

Amint mondani szokás, itt minden kommentár felesleges.

Így tehát a burzsoa morálstatisztika és annak fő ága — a bűnügyi statisztika — bizonyos társadalmi jelenségeknek erkölcsösökre és erkölcstelenekre (természetesen burzsoa szempontok szerint) való felosztásával megkerülték a bűnözés fő okát — a kapitalizmus létezését. A morálstatisztika bűnössége és apologetikus jellege egészen nyilvánvaló.

II.

Ismeretes, hogy az ipari kapitalizmusból az imperializmushoz való átmenetet a kapitalizmus kibékíthetetlen ellentmondásainak elmélyülése, a dolgozók helyzetének rosszabbodása és a bűnözés további növekedése kísérte. Gigantikus méretekben megnövekedett a proletariátus osztályöntudata, a forradalmi megmozdulások mind szervezettebb alakot öltettek: „... az imperializmus — mondia Sztálin elvtárs — a kapitalizmus ellentéteit a legvégső fokig, a legszélső határokig élezi ki, amelyekén túl a forradalom kezdődik“.¹⁰ Az imperializmusban a dolgozók széles tömegeinek helyzete mindinkább rosszabbodik. Teljesen érthető, hogy a lakosság nagyobb részének nagymérvű elnyomódása ebben az időben a bűnözés minden alakjának, különösen a visszaeső, hivatásos formájának állandó növekedéséhez vezetett, még a nők és az ifjúság körében is, amiről a világ összes országainak bírósági statisztikái is beszámoltak.

Így Németországban 1881-től 1901-ig a lakosság 15%-os szaporodása mellett a bűnözések 34,6%-kal, a kihágások pedig 35,95%-kal emelkedtek. Erősen emelkedett a visszaesők aránylagos súlya is, ami a következő adatokból látható:

Az 1882—1911. évi időszakban az elsőízben elítéltek száma 60%-kal, a visszaeső bűnözőké 300%-kal növekedett. Ebből következik, hogy míg a visszaesők abszolút száma, 1887-ben, az elsőízben elítéltek számának körülbelül egyharmada volt, 1911-ben ezek a mutatószámok majdnem egyformák. A 12—18 éves fiatalok bűnözése Németországban, csupán

⁹ Ju. Janson: Irányelvek a morálstatisztika tudományos feldolgozásában, Szentpétervár, 1971. I. kiadás, VIII. old., oroszul.

¹⁰ Sztálin Művei, 6. kötet, 72. old., oroszul és u. a. Szikra, Budapest, 1951, 80. old.

17 év alatt (1882-től 1899-ig), 54%-kal növekedett.¹¹ Angliában a bebörtönzöttek között a visszaesők száma, 1857-ben, 30%, 1878-ban 40%, 1885—1886-ban 51% és 1911-ben a férfiaknál 54%, a nőknél 73,7% volt.

Olaszországban a bűntettekért és vétségekért elítéltek száma 100 000 lakosra számítva, 1883-ban, 1142,6, 1899-ben pedig 1811,9 volt.¹² Emlékeznünk kell arra, hogy — G. V. Plehanov szavai szerint — „Franciaországban 1826-tól 1880-ig a felnőttek által elkövetett bűncselekmények átlagos száma megháromszorozódott, a gyermekek által elkövetettek pedig megnégyesződött”¹³ — és pedig a lakosság jelentéktelen szaporodása mellett. Különösen gyors ütemben növekedett a bűnözés Amerikában. Így, a nem teljes fegyházstatisztikai adatok szerint, a bebörtönzöttek száma az USA-ban, 1850-től 1917-ig, a húszszorosára emelkedett.¹⁴

A legnyomatékosabban hangsúlyozni kell, hogy a burzsoa bűnügyi statisztika nem tükrözi vissza a bűnözés valóságos méreteit, mert egyrészt elhallgat számos, a burzsoázia által elkövetett bűncselekményt (bírósgón kívüli fehér terror, a munkások megrokkánása a termelésben, stb.), másrészt pedig a csaló módszerek egész sorának segítségével tudatosan csökkenti hivatalos adatait. Ezért a burzsoa statisztika adatait csak kritikával lehet felhasználni; de az adatok, még így tudatosan csökkentve is jellemzők a burzsoázia mindjobban növekvő megtorló intézkedéseire, amelyek a dolgozók millióit „a társadalomra nézve veszélyeseknek” nyilvánítják.

A tőkés országoknak az uralkodó osztály legszörnyűbb bűncselekményeit mellőző statisztikájában alkalmazott hamisítások mértékéről a következők adatok alapján mondhatunk bírálatot:

Féktelen, véres fehér terror jellemzi a burzsoázia büntető politikáját, különösen a kapitalizmus általános válságának időszakában. Az 1925—1935-ös években Nemzetközi Vörös Segély Központi Bizottsága összegyűjtötte és feldolgozta a fehér terror méreteire vonatkozó adatokat. Ezek az adatok, amelyeknek kilenctized része sem került be a burzsoa statisztika hivatalos anyagába, nem teljességük mellett is szörnyű képet festenek azoknak a törvénytelen megtorló intézkedéseknek szakadatlan növekedéséről, amelyeket az imperializmus a dolgozók forradalmi megmozdulásaival szemben alkalmazott. Az említett 11 év alatt a fehér terror 13 millió áldozatát vették nyilvántartásba, akik közül 3 és félmillió a megöltek és a halálra kínzottak száma, körülbelül négy millió a sebesültek és megverték, több mint öt millió a közigazgatási úton letartóztatottak, körülbelül kétszázezer a bíróságok által halálra- és több mint háromszáz-ezer a fegyházbüntetésre ítélték száma.¹⁵

A fehér terror áldozataira vonatkozó hatalmas szám adatok összehasonlításánál látható, hogy a bíróságon kívüli megtorlás a burzsoázia alapmódszere a forradalmi megmozdulások elleni harcban: s ezek az imperializmus áldozatai összes számának 95,7%-át teszik, s az ezekre vonatkozó adatok természetesen, nem szerepelnek a hivatalos statisztiki-

¹¹ B. Sz. Utyevszkij: A burzsoa államok büntető jogának története, Jurizdat, 1950, 224. old., oroszul.

¹² U. o.

¹³ G. V. Plehanov Művei, 1925, XI. kötet, 235. old., oroszul.

¹⁴ B. Sz. Utyevszkij: A burzsoa államok büntetőjogának története, Jurizdat, 1950, 255. old., oroszul.

¹⁵ A. A. Gercenzon: A bűnözés az imperialista országokban, Jurizdat, 1951, 107. és 108. old., oroszul.

kai közleményekben. A bírói úton végrehajtott politikai megtorlás aránya csupán 4,3%, amit a bűnügyi statisztika talán részben számításba is vett. Hangsúlyozni kell, hogy más, a burzsoázia által állandóan elkövetett bűncselekmények sem szerepelnek a bűnügyi statisztikában, mert a burzsoa jog szempontjából ezek egyáltalán nem számítanak bűncselekményeknek. E bűncselekmények közé tartoznak elsősorban a munkások tömeges megnyomorodása és a termelésben a munkavédelem barbár körülményei miatt bekövetkezett halálos sérülések. Ez érthető is, hiszen a munkavédelemre fordított költségek az értékföllet közvetlen csökkenését, azaz, tiszta veszteséget jelentenek.

Több mint száz évvel ezelőtt Engels „A munkásosztály helyzete Angliában” című művében rámutatott, hogy a termelésben bekövetkezett szerencsétlenségeket gyilkosságnak vagy bűnösen okozott súlyos testi sérítésnek kell minősíteni, mert a kapitalista tudatosan nem teszi meg a leg-
elemibb munkavédelmi intézkedéseket sem és ezáltal a munkásokat életükét és egészségüket veszélyeztető körülmények közé taszítja.¹⁶ Érthető, hogy az ilyen bűncselekményeket a burzsoázia nem bünteti és a legrosszabb esetben csekély pénzbírsággal sújtja. A munkások megnyomorodása a kapitalista gyárak börtöneiben, hatalmas méreteket ölt, amit a bírósági statisztikában természetesen nem vesznek számításba. Rendkívül világosan írt erről Marx, rámutatva: „... hogy a korszerű iparnak az emberi test részeivel, mint kézfejekkel, karokkal, csontokkal, lábakkal, fejjel, arccal fizetett rendszeres adó, túlszárnyalja a legvéresebb csataterek veszteségeit.”¹⁷ Különösen elterjedtek az üzemi balesetek Amerikában, ahol a proletariátus raffinált kizsákmányolását a maximumig fokozták.

Hivatalos adatok szerint egyedül az 1939. év folyamán körülbelül 1,6 millió munkás volt az amerikai ipar áldozatainak száma. Ezek közül 16 000 ember meghalt vagy súlyos testi sérülést szenvedett, 109 000 örökre elveszítette munkaképességét, a fennmaradó 1,5 millió ember pedig hosszabb időre munkaképtelenné vált. A háború után ez a szám még jobban megnövekedett; így 1946-ban a súlyos testi sérülést elszenvedett vagy megölt munkások száma elérte a 2 063 000 főt.¹⁸ Igen fontos megjegyezni, hogy ha szembeállítjuk a termelésben megölték és megsebesültek számát a büntények áldozatainak számával, akkor azt látjuk, hogy az előbbiek száma hatalmasan túlszárnyalja az utóbbiakat.

Németországban a gyilkosságok évi átlagos száma 1886-tól 1921-ig, 10 000 lakosra számítva, 0,2 volt. Ugyanebben az időszakban a termelésben előfordult halálos kimenetelű balesetek száma 10 000 biztosított munkásra számítva, 7,0 volt. Eszerint az üzemekben dolgozó munkásoknak sokkal nagyobb annak valószínűsége, hogy életüket elvesztik, mint bárki másnak: a halálesetek valószínűsége az üzemekben harmincöttször nagyobb, mint az üzemen kívüli életvesztés valószínűsége.¹⁹

Ebből világosan következik, hogy a kapitalisták évente a bűncselekmények millióit követik el a munkások élete és egészsége ellen, ame-

¹⁶ Marx és Engels Művei, 1930, III. kötet, 388. old., oroszul.

¹⁷ Marx és Engels Művei, 1934, XI. kötet, II. rész, 86–87. old., oroszul.

¹⁸ A. A. Gerecenzon: A bűnözés az imperialista országokban, Jurizdat, 1951, 81. old., oroszul.

¹⁹ U. o., 82. old.

lyekért nem tartoznak semmiféle felelősséggel. E bűncselekmények számát a burzsoa bírósági statisztika nem veszi figyelembe, ugyanúgy, mint ahogy nem veszi számításba az imperializmusnak a béke és az emberiség ellen elkövetett sokmilliónyi, szörnyű gaztettét. A bűncselekmények számának a burzsoa bűnügyi statisztikában alkalmazott nyilvánvaló csökkentését vizsgálva, rá kell mutatni arra az előszeretettel használt eljárásra, amelyet a bűncselekmények „elemzésénél“ a múlt század 90-es éveitől kezdve, napjainkig alkalmaznak. Ez az eljárás „tudományosan megindokolja“ azoknak a legsúlyosabb bűncselekményeknek a bírósági statisztikában való mellőzését, amelyekről éppen most beszéltünk.

A bűnügyi statisztika burzsoa „teoretikusai“ (Mayr, Ferri, Lexis, Mayo-Smith és mások) kötelezőnek tartják az összes nyilvántartott bűncselekményeknek két csoportra osztását: „formális bűncselekményekre“ (vétségekre), azaz oly cselekményekre, amelyek nem ellenkeznek a társadalmi erkölccsel (természetesen a burzsoa erkölccsel) és „tényleges bűncselekményekre“, azaz olyanokra, amelyek sértik ennek az erkölcsnek szabályait. Csak az utóbbi csoport meríti ki a burzsoa tudósok véleménye szerint a bűncselekmény kritériumát, míg az elsőt egyáltalában nem kell figyelembe venni a bűncselekmények számának, dinamikájának stb. vizsgálatánál.²⁰

A bűncselekmények tekintetében a valódi helyzet meghamisítása, nagyarányú emelkedésének elködösítése, ezek az igazi okok, amelyek miatt a burzsoa bűnügyi statisztika a bűncselekményeket „formális bűncselekményekre“ (vétségek) és „tényleges bűncselekményekre“ (bűntettek) osztja fel. Valóban e „módszer“ szerint a bűncselekmények összes számából ki kell zárni és ki is zárják, amint fent láttuk, az olyan cselekményeket, mint a munkások megnyomoritása és megölése az üzemekben, a csalás és a spekuláció, a bíróságon kívüli terror, a béke és az emberiség ellen elkövetett szörnyű bűntettek, mint például Amerika jelenlegi uralkodó köreinek lidércnyomásszerű bűncselekményei, amelyekkel kiirtják a békés koreai lakosságot stb.

Teljesen érthető, hogy a burzsoa statisztika szemszögéből nézve, ezek a cselekmények semmiképpen sem ellenkeznek a burzsoa erkölccsel (sőt, ellenkezőleg) és ennek következtében nem is kell azokat a bűncselekmények közé sorolni.

Az ehhez hasonló „tudományos elbírálások“ cinizmusa annyira nyilvánvaló, hogy csak az undor érzését válthatják ki. A burzsoa bűnügyi statisztika mutatószámai tehát tudatosan meghamisítják a bűncselekmények hatalmas növekedését. Ezért csak igen megközelítőleg jellemzik a kapitalista országok bírósági megtorlásait.

III.

A bűnözés szakadatlan növekedése az imperializmus korszakában, természetesen, nagy nyugtalanságot vált ki a burzsoáziában, amely a bűnözés igazi okainak elferdítése és „tudományos megindokolása“ céljából az ellene vívott elkeseredett harcban újabb társadalmi parancsot ad lakáj-tudósainak. A burzsoa tudománynak mindenekelőtt annak bebizo-

²⁰ E. Ferri: Bűnügyi szociológia. 1910. I. kötet. 292. old., oroszul; Mayo-Smith: Statisztika és szociológia. 1901. 303. old., oroszul és más szerzők.

nyitását tették feladatává, hogy a bűnözés nem társadalmi, hanem biológiai jelenség, aminek következtében a bűnözők különálló kategóriához tartozó emberek, akiket pszichofizikai sajátosságaik különböztetnek meg a nem-bűnözőktől. Ebből ered a második feladat: „minél előbb“ be kell bizonyítani a „született“ bűnözők létezését, ami „az egész társadalom“ megvédése céljából nyilvánvalóan megsemmisítésüket vagy legalább is szigorú elkülönítésüket teszi szükségessé.

A burzsoa büntetőjog, a bűnügyi statisztikával szoros együttműködésben, magára vállalta ennek az osztályparancsnak teljesítését. Még a múlt század 80-as éveiben a burzsoa büntetőjogtudományban egy ultra-reakciós, úgynevezett antropológiai, illetve biológiai irányzat ütötte fel a fejét, amely különösen a fasiszta Németországban és a jelenkori Amerikában terjedt el. E barbár irányzat megalapítója C. Lombroso, az ismert sötétszellemű, fanatikus olasz orvos volt, aki „műveiben“ azt állítja, hogy a bűnözés okát nem a társadalmi viszonyokban, hanem magában a bűnözőben, biológiai és faji sajátosságaiban kell keresni és, hogy az emberek között mindig vannak olyanok, akik születésüktől fogva bűnözésre vannak rendelve.

Égészen világos ennek az undorító elképzelésnek osztályjellege. Ha a bűnözés az ember veleszületett sajátossága és éppen olyan természetes, mint a születés, a halál és a betegség, akkor a kapitalizmus semmiképpen sem lehet abban vétkes. Elsősorban következik ez a fentiekből. Másodsorban pedig következik az „elmélet“-ből, a bűnözők javíthatatlanságának elve, amiért nincs is értelme elítélésüknek, hanem könyörtelenül ki kell őket irtani.

A született bűnözők létezésének bizonyítására Lombroso és követői, a fizikai és lelki ismérvek durván összetákolt rendszerével álltak elő (stigmákkal), amelyek csak a bűnözőkre jellegzetesek, a „tisztességes emberek“-nél pedig teljesen hiányoznak. Lombroso és hívei nagyszámú bűnügyi statisztikai adattal igyekeztek ezeket a vad koholmányokat alátámasztani, amely — a legkisebb részletekre is kiterjedően — tízesével dolgozta ki az ismertetőjeleket, amelyek a gyilkosokra, rablókra, tolvajokra, erőszakolókra stb. jellegzetesek, mintha ezzel egész „tárgyilagosan“ bebizonyították volna Lombroso „tanainak“ igazságát.

A gyilkosoknak például, a „legpontosabb“ statisztikai adatok szerint hideg, merev tekintetük, sajátos koponyaalkatuk, nagy pofacsontjuk és vékony ajkuk van. A tolvajoknak nyugtalan tekintetük van, a visszaeső bűnözőket pedig alacsonyabb testalkat és kisebb testsúly különbözteti meg az elsőízben elítéltektől. Különösen kiemeli Lombroso a politikai bűnöző „típusát“, akit állítólag már gyermekkorától kezdve a rombolás szelleme és különleges fizikai ismertetőjelek jellemeznek.

Lombrosznak és epigonjainak „művei“ a szó szoros értelmében tömve vannak ilyen esztelen statisztikai adatokkal. Íme, néhány példa: Lombroso „A tudomány újabb sikerei a bűnözők vizsgálata terén“ című munkájában azt írja, hogy: „100 újabb bűnöző-típusnak statisztikai módszerrel végrehajtott kivizsgálása“²¹ teljes mértékben igazolta nézeteinek helyességét. Így „a bűnözők közül 86% keskeny-, 41% pedig alacsony-

²¹ C. Lombroso: A tudomány újabb sikerei a bűnözők vizsgálata terén, Szentpétervár, 1892. 50. old., oroszul.

homlokú... a gyilkosoknál... nagyon erősen fejlett az állkapocs átmerője, erősen kiállóak az arccsontok. A testi és lelki anomáliák gyilkosoknál eléri a 45⁰/₀-ot; erőszakot elkövetőknél — 53⁰/₀; tolvajoknál (betöréses) — 24%²²; továbbá: „... igen fejlettek az orrcsontok a bűnözőknél (különösen a gyilkosoknál) — 40%; ennyire fejlett orrcsontokat normális emberknél 100 esetben 4-nél találhatunk“.²³ Lombroso még bizonyos ráncokat is megindokol, amelyek a bűnözőknél, az emberiség ezen alacsonyabb fajtájánál előfordulnak, akik közé a neolombrosisták — Németország és Amerika barbár fasisztái — minden „nem-árját“ és „nem-yankee“-t is besorolnak.

A majdenecki és dachau haláltáborok, a békés koreai lakosság megsemmisítése és az imperialisták számos más gaztette gyakorlati alkalmazásai Lombroso tanításának, a „fajlemélet“ e változatának. Ezért ma legfontosabb feladatunk a burzsoázia hasonló bűnügyi statisztikai elméleteinek leleplezése. Miután bebizonyították, hogy a „született“ bűnözők ismertetőjeleit lépten-nyomon megtalálhatjuk a burzsoa társadalom legbecsületesebb emberei, a miniszterek, ügyészek, tábornokok stb. között is és ellenkezőleg, nem találhatók fel a bűnözők között. Lombroso és követői a bűnözés biológia megindokolása megmentésének érdekében azt igyekeztek bebizonyítani, hogy a bűnözők vagy epileptikusok vagy olyan személyek, akiknél atavisztikus alapon találhatók meg a vadember ismertető jelei. „A bűnözők és az epileptikusok közötti hasonlóságot — írja Lombroso — kiegészíti a statisztika, amely azt mutatja, hogy a bűnözők 33⁰/₀-a konvulzív epileptikus“²⁴

Nagy figyelemet fordított Lombroso „műveiben“ annak „bizonyítására“, hogy vannak különleges bűnöző „fajok“, amibe azután a német és az amerikai fasiszták, mint „tudományos“ alapba, belekapaszkodhattak egész „népfajok“ (néger, szlávok, zsidók, cigányok) büntetőjogi megkülönböztetése céljából.

A „vitán felülálló“ és „tárgyilagos“ bíró szerepét ennél a „bizonyításnál“ is a bűnügyi statisztika játszotta. Így „Bűncselekmények“ című munkájában Lombroso megállapítja, hogy a kiderített gyilkosságok száma 1 millió lakosra számítva, Piemontban — 47, Lombardiában — 22, Campagna-ban — 217, Calabriában — 246, Sziciliában — 205, Szárdiniában — 122 és ebből azt a következtetést vonja le: „Világos, hogy a bűntények szemmel látható többségét a szemita és a latin fajú lakosság között figyelhetjük meg... a germán fajokhoz viszonyítva...“²⁵

IV.

Rá kell mutatni, hogy a XIX. század végének társadalmi-gazdasági feltételei még nem adtak széleskörű lehetőséget ahhoz, hogy az antropológusok javaslatait teljes sikerrel alkalmazhassák a burzsoa jogtudományban és gyakorlatban. Arról van szó, hogy „... a burzsoázia minden országban elkerülhetetlenül a kormányzásnak kétféle rendszerét, az

²² C. Lombroso: A tudomány újabb sikerei a bűnözők vizsgálata terén. Szentpétervár, 1892. 45. old., oroszul.

²³ U. o., 52. old.

²⁴ U. o., 82—83. old.

²⁵ C. Lombroso: Bűncselekmények, Szentpétervár, 1900. 24. old., oroszul.

érdekükért folyó harcnak és uralma védelmének két módszerét valósítja meg s ugyanakkor az e két módszer hol felváltja egymást, hol pedig különféle összetételben egymással összefonódik. Ez először is az erőszak módszere... A második módszer a 'liberalizmus' módszere...²⁶ Íme, ez volt az oka annak, hogy az antropológusok indítványait ebben a korszakban, amikor a burzsoázia még nem tudott teljesen lemondani a liberális taktikáról és a demokratikus (természetesen mindig csak formális) elvekről, gyakorlatilag csak korlátozottan lehetett alkalmazni. A széleskörű alkalmazás ideje csak valamivel később következett el, amikor a monopolkapitalizmus ellentmondásai a legnagyobb fokban kiéleződtek és rendkívül kedvező feltételek adódtak a legreakciósabb eszmék gyakorlati alkalmazására. „A szabad konkurenciának — írta Lenin — a demokrácia felel meg. A monopóliumoknak a politikai reakció a legmegfelelőbb.”²⁷ Ezért az antropológusok nyílt, terrorisztikus programját, amely a bűnözés egész problémáját a „felmérni, mérlegelni, felakasztani” cinikus képletével oldotta meg, nem fogadhatta el a burzsoázia azon része, amely a „korbács” és „mézeskalács” politikai összetársításáról még nem tudott lemondani.

A lombrosianizmus mellett egy másik irányzat is jelentkezett a burzsoa bűnügyi jogban és bűnügyi statisztikában, a szociológiai irányzat, amely álcázni igyekezett az antropológusok nyílt embergyűlölő kijelentéseit, de amellett ugyanazokra a reakciós végkövetkeztetésekre jutott. A szociológiai irányzat a maga nem-tudományos nézeteit, az ú. n. bűnözési tényezők elméletére alapítja, a bűnözést az egymással össze nem függő jelenségekkel (tényezőkkel) magyarázza, amelyeket a bűnözés okainak ismert el. Ebben az „elméletben” a reakciós burzsoa statisztika játszott a főszerepet, amely állítólag vitán felül bebizonyította, hogy a bűnözés alapforrásait háromféle tényező alkotja:

1. társadalmi-gazdasági tényezők, ide tartoznak a munkanélküliség, a magas kenyérárak, a nyomor stb.;
2. fizikai tényezők, az évszakok, az éghajlat, a hőmérséklet stb. és végül
3. egyéni tényezők, amelyek közé tartoznak a nem, a kor, a vér-mérséklet és a bűnöző szervezetének más pszichofizikai sajátosságai. Ezt a harmadik tényezőt teljes egészében Lombrosótól vették át.

Az egyes tényezők fontosságának megindokolására a különböző bűncselekmények elkövetésénél a „szociológusok” a bűncselekmények és a különböző tényezők párhuzamos sorainak összehasonlítása útján, számos statisztikai adatot sorakoztatnak fel, mint pl. a munkanélküliséget, a prosztitúciót, a kenyérárak színvonalát stb. Hasonló szembeállítás segítségével állapították meg a bűncselekmény és valamelyik tényező dinamikája közötti párhuzamot, s ezt a tényezőt azután ezen az alapon a bűncselekmény okának nyilvánították. A „szociológusok” abban a törekvésükben, hogy a bűnözés igazi okait leplezzék és teljesen mellőzhessék anyagi természetének elemzését, a statisztikát valósággal bálványozva, hamis elméletük megindokolására „nehéz tűzérség”-ként alkalmazták.

²⁶ Lenin Művei, 16. kötet, 320. old., oroszul és Lenin: Marx, Engels, marxizmus, Szikra, Budapest, 1949, 237. old.

²⁷ Lenin Művei, 23. kötet, 31. old., oroszul:

Igy például Ferri, későbbi fasiszta, Olaszország igazságügyminisztere azt írta: „A bűnözés tényezőinek három kategóriáját különböztetem meg: az antropológikus vagy egyéni, a fizikai és társadalmi kategóriákat. A bűnözőkre jellemző antropológikus tényezők a bűncselekmény első együttthatói... Ezt követi a bűnözés fizikai... tényezőinek sorozata... amelyek a bűnügyi statisztika tanúságai szerint jelentős szerepet játszanak a különböző bűncselekmények elkövetésében. Ezek a tényezők: az éghajlat, ... a nappal és éjjel váltakozásai... stb. Fennmarad még a bűnözés társadalmi tényezőinek kategóriája, amely abból a társadalmi környezetből származik, amelyben a bűnöző él...”²⁸

A bűnözés tényezői elméletének általános fejtegetése után Ferri számos statisztikai adatot sorol fel és ezek alapján vonja le a „döntő” következtetést, hogy a bűnözés statisztikailag beigazolt ingadozásai „nagyobbára az évszakok, a meteorológiai és gazdasági feltételek kombinált befolyásával magyarázhatók”.²⁹ Teljesen nyilvánvaló, hogy: 1. a „szociológusok” kutatásaikban a statisztika segítségével leplezték a bűnözés igazi okát — a kapitalizmus létezését; 2. hogy a társadalmi tényezőket a kapitalista társadalom gazdasági és társadalmi struktúrájától elszigetelten vizsgálták, holott az említett „tényezők” (szegénység, prostitúció stb.) ennek a struktúrának következményei. Mint A. Ja. Visinszkij akadémikus is rámutatott „A szociológus-kriminalisták kezében a társadalmi tényezőkre való utalás... csak eszköznek bizonyult... persze, jobb eszköznek, mint az antropológusok kezében — a kapitalista társadalom bűnözése valódi okainak leplezésére, amelyek ennek a társadalomnak és gazdasági alapjának struktúrájában gyökereznek.”³⁰ Hangsúlyozni kell, hogy mind a „szociológusok”, mind az „antropológusok” meg vannak győződve egy bizonyos ember-kategória létezéséről, amely bűncselekmények elkövetésére van kárhózzátva. Ide tartoznak a csavargók, az alkoholisták, a koldusok, a prostituáltak és más személyek, akik „veszedelmes állapot hordozói”. A „szociológusok” véleménye szerint ezek a potenciális bűnözőkkel szemben kell a legkeményebb „társadalmi biztonsági rendszabályokat” alkalmazni.

V.

Az imperializmus mindinkább fulladozik saját ellentmondásaitól, amelyeknek egyik megnyilvánulása a bűnözés óriási megnövekedése. A burzsoa bűnügyi statisztika a valóság minden elferditése és eltorzítása ellenére sem tudja leplezni a bűnözés hallatlan megnövekedését, jobban mondván a burzsoa megtorlás növekedését. Csak annyit jegyzünk meg, hogy a tőkés országokban évente a lakosság 1—3%-át ítélik el, ami legkevesebb 20—30 millió embert jelent.³¹

Hangsúlyozni kell, hogy a tőkés államok között a bűnözés méretei és növekedése, s ennek az országnak társadalmi életében elfoglalt súlya tekintetében az USA áll az első helyen. A hivatalos adatok szerint az 1935—1938. években az USA-ban a bűncselekmények száma évente körül-

²⁸ E. Ferri: Bűnügyi szociológia, 1910. I. kötet, 306—307. old.

²⁹ U. o. 334. és 335. old.

³⁰ A. Ja. Visinszkij: A bírósági bizonyítékok elmélete a szovjet jogban. Jurizdat. Moszkva, 1946. 48. old., oroszul.

³¹ A. A. Gercenzon: Bűnözés az imperialista országokban. 1951. 60. old., oroszul.

belül 1 és félmillió volt. Sok kutató véleménye szerint ezeket az adatokat egyötödére, egyhatodára csökkentették úgy, hogy a bűncselekmények számát a valóságban évente legalább 10 millióra lehet tenni.³²

A Szövetségi Nyomozó Iroda közleménye szerint, 1948-ban „... a bűnözés fenyegető méreteket öltött és tovább növekszik“. 1948-ban „... minden 18,7-ik percben egy komoly bűncselekményt követtek el. Naponta átlagban 36 ember lett gyilkosság áldozata. 255 nőn követtek el erőszakot. Minden 24 órában 463 gépkocsit loptak el és 2672 egyéb bűncselekményt követtek el.“³³ Az újabb adatok a bűncselekmények további növekedéséről számolnak be az USA-ban. Míg 1948-ban 1 686 000 bűncselekményt jegyeztek fel, 1949-ben ez a szám 1 763 000-re növekedett; emellett bizonyos amerikai városokban és tagállamokban a bűncselekmények növekedése még intenzívebb volt. Meg kell említeni a bűnözés emelkedését az ifjúság körében, valamint a visszaesők számának növekedését is. Így 1945-ben minden ötödik letartóztatott 21 évesnél fiatalabb volt, a letartóztatottak 52%-a pedig már előzőleg őrizetben volt. A hivatalos adatok szerint a második világháború folyamán a fiatalok által elkövetett bűncselekmények száma három és félszeresére növekedett.

A bűncselekmények által okozott kár az USA-ban évente hatalmas összeget — 15—20 milliárd dollárt tesz ki.³⁴

Az USA-ban, ahol a kapitalizmus rothadása a legnagyobb erővel mutatkozott meg, rendkívül elterjedt és úgynevezett „szervezett bűnözés“, azaz az állandó bűnbandák, amelyek nagy szerepet játszanak az ország politikai életében. „A magas fejlettségű kapitalizmus országában maga a gangszterizmus is a kapitalista ipar jellegét ölti fel. Az USA-ban a banditizmus a gazdasági rendszer egyik lényeges eleme...“ A gangszter-gazdaság különböző. Vannak régi, hagyományos ágazatai... Hozzá tartoznak az ország általános gazdaságához, bár sem statisztikának, sem ellenőrzésnek alávetve nincsenek.³⁵ Amerikában vannak „Gyilkossági részvénytársaságok“, amelyek elvállalnak gyilkosságokat 500 dollártól (egyszerű polgárok felszámolása) 20 000 dollárig (politikai tényezők eltávolítása).³⁶ Külön hangsúlyozzuk, hogy az USA-ban végérvényesen elmosódott a határ a bűnözők és a kapitalisták világa között, a gangszterek és a monopóliumok előtt hajbókoló állami tényezők között, akik amint ismeretes, az államhatalmat e legszörnyűbb bűncselekmények elkövetésére használják fel. Nagy számban lehetne példákat felhozni arra, hogy tegnapi gangszterek, ma már magas államhivatalokat töltenek be.

Csak George Parnell-Thomasnak az „amerikaellenes“ tevékenység kivizsgálására alakult bizottság elnökének botrányát említjük meg, akinek az volt a feladata, hogy megtanítsa az amerikaiakat „amerikai módra élni“ és akiről kiderült, hogy nagy bűnöző, és hamis okmányok segítségével rendszeresen sikkasztott állami pénzeket.

A bűnözés hatatlan növekedése az imperialista országokban, különösen pedig az USA-ban, ami még a meghamisított burzsoa statisztika adataiból is világosan kivehető, a reakciós bűnügyi statisztikai irodalom

³² A. A. Gercenzon: Bűnözés az imperialista országokban. 1951. 60. old., oroszul.

³³ Pravda, 1949. április 22.

³⁴ A. A. Gercenzon: Bűnözés az imperialista országokban. 1951. 37., 42. és 43. old., oroszul és ugyanattól a szerzőtől: Bűnözés az USA-ban. 1948. 16. old., oroszul.

³⁵ D. Zavlavszkij: Előszó Wallfert „Tekker bandája“ című regényéhez. 7. old., oroszul.

³⁶ D. Karten: Ez Amerika. Moszkva, 1948. 16. old., oroszul.

újabb hullámát idézte elő. Gomba módjára szaporodnak a mindenféle „neolombrosiánus“ és „neoszociológus“ „elméletek“, melyek régi, annak idején kompromittált, az új politikai helyzetnek megfelelően modernizált „tanok“-nak újjáélesztései. A cél egy és ugyanaz, — elbolondítani a dolgozó tömegeket és bebizonyítani, hogy a kapitalizmus nem vétkes a bűnözés létezésében és hogy a bűnözők a biológiailag nem teljes értékű embereknek egy külön kategóriája, akiket könyörtelenül büntetni kell. Megerősítésképpen előveszik a Morgan—Mendel-féle tudományellenes elméletet is, amely állítólag „kétségbevonhatatlanul bebizonyítja“ egy halhatatlan, a bűnöző „típusra“ jellemző átöröklési anyag létezését (gének, chromosomák). Amint ismeretes, ebben az áltanításban a statisztika igen komoly szerepet játszik, amire vonatkozólag T. D. Lizenko akadémikus világosan megmondotta: „Miután nem tudják az élő természet törvényszerűségeit feltárni, a morganisták kénytelenek a valószínűségi elmélethez folyamodni és... a biológiai tudományt üres statisztikára változtatni.“³⁷

Ime néhány példa arra, hogyan használják fel a reakciós bűnügyi statisztika ócska lim-lomját amerikai talajon. Az USA-ban megjelent egy Hutton nevű író könyve „Az amerikai bűnöző“ jellemző címe alatt.

Bőséges statisztikai adatok felhasználásával — mintha azok igazolnák a bűnöző biológiai nem teljes értékűségét — Hutton arra a hön óhajtott következtetésre jut, hogy „a bűnöző viselkedésének fizikai alapja van“³⁸ és hogy „a született bűnöző plazmacsírája piszkos üledék“.³⁹ Ugyanerre a következtetésre jutnak a Wall-street más amerikai lakáj-tudósai is, — Abrahamson, Kessel, Suterland, Tekker és mások és azt bizonyítják, hogy a bűnözés nem a kapitalizmus szüleménye, hanem egy „betegséghez hasonló életmód“. Így Abrahamson 1945-ben megjelent könyvében azt írta: „Értékes egyéni tulajdonságokkal rendelkező egyének ritkán kerülnek bűnöző irányzat hatása alá.“⁴⁰ Abban az igyekezetükben, hogy a „tudományosan“ megindokolják a bűnözők elleni elkeseredett harcot, az amerikai kannibálok Hutton szócsövén át hirdetik: „Elég volt az önámításból azzal a reménnyel, hogy ezt a társadalmi rákfenét ki lehet gyógyítani édes pilulákkal. Ehhez késre van szükség.“⁴¹ Kés, fehérterror, Lynch-bíráskodás, ezt követelik a gazdáik társadalmi parancsait teljesítő huttonok.

Különösen a négerekre veti rá magát Hutton és igyekszik a velük született bűnözési hajlamukat bebizonyítani. Mindennek a négekkel szembeni megkülönböztetést, a barbár sterilizációs-ivartalanítási törvényeket és más, a négekkel szemben alkalmazott erőszakos megtorlásokat kell igazolnia. Világosan beszélnek erről a statisztikai adatok. Így az 1932—1936. években minden 100 000 férfilakos közül szándékos emberölés vádja miatt bírói ítélet alapján megbüntettek 2,24 fehér- és 24,81 néger férfit.⁴² Szem előtt kell tartani, hogy míg a néger bűnözők száma állandóan növekszik, a jómódú fehér középosztály bűnözőinek száma viszont állandóan csökken. Tudjuk, hogy „telivér amerikai fajú“

³⁷ A biológiai tudomány helyzete, Szeljhozgiz, Moszkva, 1948, 520. old., oroszul.

³⁸ Szovjet állam és jog, 1949, 7. sz., 55. old.

³⁹ „Novoje vremja“, 1949, 16. sz., 26. old.

⁴⁰ U. o., 28. old.

⁴¹ U. o.

⁴² Szovjet állam és jog, 1949, 7. sz., 34. old.

bűnözők szabadon járnak és magas állami hivatalokat töltenek be. 1926-ban Chavama chikágói bíró kijelentette, hogy az USA-ban legalább 136 000 gyilkos van szabadlábon. 1936-ban kiszámították, hogy már legalább 281 000 gyilkos jár szabadon.⁴³

A jelenkori fajelmélet egyik ismert képviselője az USA-ban Bogardus, a sötétszellemű szociológus, aki „Az emigráció és a fajok közötti viszony” című könyvében hazug statisztikai adatok alapján a legvadabb reakciós nézeteket hirdeti.

Bogardus egész „tudománya”, melyet ő „statisztikai módszer”-nek nevez, abban áll, hogy tíz táblázattal zsonglőrösködik, amelyek 1725 amerikaiak több, mint 40 nemzetiség népeit jellemző véleményét tartalmazzák. Gondosan kiválogatva az amerikai sovínisztáknak az emberek nemzeti öntudatát megalázó kijelentéseit, Bogardus „statisztikailag” feldolgozza (osztályozza) e jellemzéseket és ezek alapján állapítja meg az egyes nemzetek fogyatékoságait. Ilyen vad statisztikai adatok alapján vonja le Bogardus azt a következtetést, hogy az összes nemzetek, kivéve természetesen az amerikaiakat, a legkülönbözőbb születési hibákban szenvednek, ami nem teljes értékűségük mellett tanúskodik.⁴⁴

Mindezekből nyilvánvaló, hogy az összes megtárgyalt burzsoa bűnügyi statisztikai elméletek odairányulnak, hogy a kapitalista országok bűncselekményeinek igazi gyökereit álcázzák és megindokolják az imperialistákra nézve veszedelmes rétegek ellen irányuló véres fasiszta terrort. Mindezek az elméletek hazugak, hibások, tudományellenesek és nem bírják el a legkisebb komoly bírálatot sem. A bűnözés a kapitalista rendszerben elkerülhetetlen. Csak a kapitalizmus megsemmisítésével együtt semmisíthető meg. A kapitalizmus ellentmondásai — többek között a bűnözés is — nem szüntethetők meg a rendszer keretein belül. Az igazi tudományos bűnügyi statisztika világosan bizonyítja ezt az elvitathatatlan megállapítást.

⁴³ Bolsevik, 1948. 24. sz., 56. old.

⁴⁴ „Az amerikai imperializmus agresszív ideológiája és politikája.” Cikkgyűjtemény. Goszplanizdat, 1950. 161. old., oroszul.

AZ EGYETEMI STATISZTIKAI OKTATÁS NÉHÁNY KÉRDÉSÉRŐL

A Statisztikai Szemle 1951 áprilisi száma beszámolt arról, hogy a Közgazdaságtudományi Egyetemen az 1950—51. tanév első félév vizsgái alkalmával a statisztikai tanszék egyik legfontosabb, a tanszék következő munkáját mintegy meghatározó tapasztalata az volt, hogy a II. éves hallgatók bár értik a statisztika általános elvi problémáit, — mégis: ha a statisztikai elemzés eszközeinek (pl. viszonyszámok, átlagok, indexek) konkrét, a gazdasági életben előforduló alkalmazásának feladatát kapják, akkor nagy többségükben képtelenek ilyen feladat megoldására. A számolási készség, a logikus, fegyelmezett gondolkodás, a képletek önálló alkalmazása, az összetüggések megértése gyenge oldala a hallgatóknak. Ezek a hiányosságok csak az említett félév vizsgáin derültek ki, korábban ennek felszámolására ennél fogva a tanszék nem sok gondot fordított. A tanszék épített — helyesebben építeni akart, — arra, hogy a hallgatók — kevés kivétellel — középiskolai érettségét, vagy szakérettségét tettek és mindannyian hallgattak már az Egyetemen belül is egy évig matematikát. A félévi vizsgák tapasztalatai — és hozzátehetjük: ezeket a tapasztalatokat az évvégi szigorlatok csak megerősítették, — azonban azt mutatták, hogy előzetes tanulmányaik ellenére, a számtantanítás egyik legfontosabb feladatát nem teljesítette és a számokkal való bántudást az egyszerű feladatok biztos kezelését, a megoldások logikai megértését nem adták meg a hallgatóknak. Ennek hiányában pedig legfeljebb csak mechanikus képleteket ismernek a hallgatók, de nem tudják azokat önállóan alkalmazni.

Ezek a hallgatók néhány év múlva elvégzik az egyetemet és a népgazdaság különböző területein a gazdasági élet vezető káderei lesznek, tervezők, könyvviteli és statisztikai szakemberek. Ha idejében nem biztosítjuk ezeknek a hiányosságoknak kijavítását, olyan közgazdákat kap a népgazdaság, akik például nagyon jól tudják, hogy „a munka termelékenysége végeredményben az új társadalmi rend győzelme szempontjából a legfontosabb, a legfőbb dolog”,¹ de azt már kevésbé tudják megmondani, illetve kiszámítani, hogy egy üzemben ténylegesen hogyan emelkedett a termelékenység. Olyan közgazdászok lesznek, „akik — Molotov elvtársnak a SzK(b)P XVIII. kongresszusán mondott szavai szerint, — méltóságukon alulinak tekintik a mérlegbe való bepillantást, a beszámoló tanulmányozását, a számvittel való törődést“.

Ezekből a tapasztalatokból kiindulva a tanszék az új tanévben a statisztikai előadások és a statisztikai gyakorlatok anyagát átdolgozta. Az előadások bővebben és már a tanév elején tárgyalják a statisztika elemzési eszközeit, azokat a számítási eljárásokat, amelyeknek az ismerete elengedhetetlenül szükséges. Az előadások anyagával közvetlenül összehangolt, gyakorlati anyag leadása előtt pedig — a matematikai tudás megállapítására és fejlesztésére — mintegy öt héten keresztül egy *matematikai előkészítőt* iktattunk be. A módszer az volt, hogy miután a feladat megoldásának menetét az egyes csoportok a gyakorlatvezetők irányításával megbeszélték és egy tipikus példán a táblánál alkalmazták, a hallgatók egyenként külön-külön feladatokat kaptak, amit önállóan kellett, írásban — zárthelyihez hasonlóan, — megoldaniuk. Így fel tudtuk mérni azokat a hiányosságokat, amelyek a hallgatóknál a számolási eljárások területén megtalálhatók.

A gyakorlatok tapasztalatai általában azt mutatták, hogy a hallgatók matematikai tudásának hiányosságai számottevőek. A szöveges példák megoldásánál, amikor az egyszer (s mint kiderült: formálisan) megtanult képleteket önállóan és gondolkodva kellett alkalmazni, a hallgatók esetlenül — és sok esetben a legdurvább hibákat vétve — botladoztak. És ami még szomorúbb — de a középiskolai matematikai tanítás mechanikusságára jellemző — a kapott, rossz eredményeket majdnem soha nem ötlött a hallgatók eszébe utólagosan az eredeti példába behelyettesítve ellenőrizni.

A gyakorlatokon átvett feladatok közül íme a következő példa:

„A munkabérialap januárról februárra 2⁰/₀-kal nőtt, februárról márciusra pedig 4⁰/₀-kal csökkent. A márciusi bérialap 48 960 Ft volt. Mennyi az előző két hónap bérialapja?”

Ezt a példát csak azután adtuk ki, miután az ehhez hasonló típusú példák megoldásának a technikáját bemutattuk és a táblánál is gyakoroltattuk a hallgatókkal.

Ha a feladatot végiggondoljuk, a helyes megoldás szinte önmagától adódik. „... januárról februárra a munkabérialap 2% -kal nőtt...”, ez azt jelenti, hogy a februári bérialap a januárinak a 102% -a; a „... februárról márciusra... 4% -kal csökkent...” kifejezi, hogy a márciusi bérialap, — ami abszolút számokban 48.960 Ft — a februárinak 96⁰/₀-a, vagy másképpen: a februári a januárinak 1.02-szerese, a márciusi a februárinak 0.96-szorosa. Tehát előttünk áll a láncviszonyszámok tipikus esete. A márciusi bérialapot megadó abszolút szám adja a feladat megoldásának a kulcsát. Ha a márciusi bérialap a februárinak 0.96-szorosa, és ez egyenlő a 48.960 Ft-tal, úgy a februári bérialap nem más, mint $48.960 : 0.96 = 51.000$ Ft. Hasonló megfontolással közvetlenül meghatározható a januári bérialap is. Ez a szám, aminek a 102% -a 51.000, nem lehet más, csak 50.000. ($51.000 : 1,02$).

Az Egyetem, — döntő többségükben középiskolai érettségivel rendelkező — II. éves hallgatóinak több, mint kétharmada egy félévi egyetemi matematikai oktatás után hibásan oldotta meg a feladatot.

— A hibás megoldásokból néhányat bemutatunk.

A helytelen megoldások jelentékeny része a következő volt: „Ha februárról márciusra a bérialap 4⁰/₀-kal csökkent — így gondolkoztak ezek a hallgatók — kiszámítom a 48.960-nak a 4⁰/₀-át, ezt hozzáadom a márciusi bérialaphoz és megkapom a februárit (50.918.4) a továbbiakban

pedig kiszámítom a februári 2%-ot ($50.918,4 \times 2 : 100 = 1.018,4$), amit ha levonok a februári eredményből 50.918,4-ból, megkapom a januári beralapot (49.900).“ Tehát a hallgatók tudták, hogy a beralap egy hónap alatt 4%-kal csökkent, csak éppen azt nem, hogy *minek: a februárinak vagy a márciusinak* a 4%-ával és, mivel a márciusi abszolút szám adott volt, minden gondolkodás nélkül annak 4%-át számították ki. Ugyanígy történt a januári beralap kiszámításánál, ahol ismét azt tévesztették el, hogy *minek* a 2%-ával emelkedett a termelés februárban. Itt is, mivel a februári adat volt ismert, annak 2%-át számították ki. A példa megoldásánál előforduló egyéb hibák, mikor a helytelenül választott alap százalékat hozzáadás helyett kivonták, vagy fordítva, még fokozottabb mértékben mutatja, hogy az ilyen szöveges példák megoldása a hallgatók számára mennyire szokatlan és milyen megdöbbentő hibákat eredményez. A hallgatók főmódszerként ismerik a százalék-számítást. Tudják — matematikai nyelven szólva — hogy az egyik számot osztani kell a másikkal és a hányadost szorozni százzal, de hogy melyik az osztandó és melyik az osztó, ha a műveletek nincsenek kijelölve, hanem a példa szöveges, akkor a hallgatók jórésze tehetetlen.

A következő két gyakorlatot azzal kezdtük, hogy az előző hét feladatait, helyes eredményeit megbeszéltük és megmagyaráztuk a hibák eredetét. A tipikus hibákat táblán is bemutattuk. Ezután átvittük ki az új feladatot: „Januárról februárra a termelés 10%-kal esett, februárról márciusra 60 drb-bal emelkedett, márciusról áprilisra 5%-kal esett, áprilistől májusra 11 drb-bal nőtt, májusról júliusra 10%-kal nőtt. A júniusi termelés 451 drb. Mennyi az egész félév termelése?“

Ez a példa már valamivel magasabb követelményt támaszt a hallgatókkal szemben, amennyiben 5 hónap számadatát kell meghatározni, és a viszonyszámok a növekedés abszolút mértékével keverve fordulnak benne elő, de azzal számoltunk, hogy a hallgatókkal az előző példa hibáit már megbeszéltük és általánosságban is megtárgyaltuk az egyes csoportok az ilyen jellegű példa megoldásának a menetét.

Mielőtt a hibákról beszélnénk, lássuk a példa helyes megoldását:

Az utolsó hónap adata abszolút számokban ismert. Innen kiindulva tudjuk a példát hónapról-hónapra visszafelé haladva megoldani. A 451 darab júniusi termelés a márciusinak 1,1-szerese. Ebből adódik, hogy a májusi termelés $451 : 1,1 = 410$ drb. Továbbá, ha áprilistől májusra a termelés 11 db-bal nőtt és ez a 11 db-bal növelt termelés 410 db, világos, hogy az áprilisi termelés 11 db-bal lesz kevesebb a májusinál, vagyis 399 drb. Azt is tudjuk, hogy ez a 399 drb megfelel a márciusi termelés 95%-ának, tehát a márciusi termelést úgy kapjuk meg, hogy a 399-et 0,95-tel osztjuk ($399 : 0,95 = 420$). Ebből az eredményből kapott számból 60 db-bal kevesebb a februári (360) és végül a februári termelés 90%-a, 0,9-szerese a januárinak, vagyis a januári termelés $= 360 : 0,9 = 400$ darab. A félév termelése 2440 drb, nem más, mint az egyes hónapok termelésének összege.

A hallgatók többsége nem ezt az eljárást követte és 60%-uk nem tudta a feladatot helyesen megoldani. Itt is a legkülönbözőbb levonások és hozzáadások fordultak elő, amik nagyjából megegyeznek a fenti példa kapcsán már említett hibáival, tehát, hogy a hallgatók nem gondolkodtak

azon, hogy mihez képest csökkent vagy nőtt a termelés. Azok a hallgatók, akik a feladatot úgy akarták megoldani, hogy előbb egy januári bázison számított viszonzyszámok sorát készítik el, csödbejutottak ott, ahol a növekedés mértéke nem % -ban, hanem darabban volt megadva.

Ennél a példánál is egyértelmű volt a tanulság: a középiskolai számtantantítás (mert hibás megoldás egyaránt fordult elő érettségizett és nem érettségizett hallgatóknál) nem érte el azt, amit Kalinin elvtárs éppen a matematika-oktatás céljául kijelölt: „A matematika fegyelmezi az észet, fejleszti a logikus gondolkodóképeséget.” Ellenkezőleg: az eddigi matematika-tanulásuk teljesen mechanikusán formulákhoz, megtanult, de meg nem értett képletekhez szoktatta őket.

A számolási eljárásoknak e gondolkodás nélküli, mechanikus alkalmazása a következő példák megoldásánál is szinte általános volt.

A második hét könnyebb példái közé tartozott a következő: „Mezőgazdasági termelésünk a felemelt ötéves tervünk szerint 55%-kal emelkedik. Ez — t. i. a felemelt ötéves terv — 9,15%-kal magasabb színvonalat irányoz elő, mint a régi tervünké volt. Hány százalékos emelkedést irányzott elő a régi tervünk?” A megoldás: felemelt ötéves tervünk végrehajtása eredményeként a mezőgazdasági termelésünk az 1949. évinek a 155%-át éri el. Ez a 155%os színvonal megfelel a régi tervünk 109,15%-ának. Innen a régi terv által előirányzott emelkedés egyenlő $155 : 1,0915 = 142\%$.

A hallgatók jelentékeny része ezt a példát nem így próbálta megoldani, hanem a hármasszabály mechanikus alkalmazásával. Nézzük egyik hallgató megoldását:

A feladatot a következő formában írta fel:

Ha a régi terv $x\%$ megfelel 100% -nak,
akkor az új terv 55% megfelel $109,15\%$ -nak,

$$\text{tehát } x = \frac{55 \times 100}{109,15} = 50,4\%$$

A feladat persze hármasszabállyal is megoldható, csak éppen helyes formára kell ezt hozni (a 109,15 nem az $55 : x$ -nek, hanem $155 : x$ -nek a hányadosa). Ez esetben az eredmény, de maga a számolás menete is szükségképpen megegyezik a fent közölt eljárással. A hallgatók azonban a példában közvetlenül adott számokat minden gondolkodás nélkül belekényszerítik a hármasszabály adta sémába, megrajzolják a két nyilat, keresztbeszoroznak, osztanak és „készen kapják” az eredményt. A hármasszabály mechanikusan „betanult” képlete különösen csábítja a hallgatót; hogy gondolkodás nélkül behelyettesítse a példa adatait. Nagyon sok esetben a fenti hiba azzal is párosult, hogy a nyilakat rosszul rajzolták fel, vagyis az egyenes és fordított arányt egymással felcserélték.

A hármasszabály mechanikus alkalmazásával a legkülönbözőbb példák kapcsán találkozunk. Például a következő feladatnál is:

„Egy vállalat a tervét 650 tonnával teljesítette túl és így 109%-os tervteljesítést ért el. Mennyi volt a tervelőirányzata?” E példából világos, hogy a 650 tonnát a vállalat terven felül termelte, vagyis ha ezt nem termeli meg, akkor a tervteljesítése csak 100%. Ebből következik, hogy a

terven felüli 650 tonna megfelel 9%-nak. Ha eddig eljutottunk, ebből már egyetlen osztással ($650 : 0,09$) megállapítható, hogy a terv 7222 tonna volt. A hallgatók jelentékeny része ennél a példánál is alkalmazni próbálta a feladat ismert számaira a hármasszabály sémáját. Ime egy példa:

$$\begin{array}{r} \text{Ha } 650 \text{ to} \qquad \qquad 109\% \\ \text{akkor } x \text{ to} \qquad \qquad 100\% \\ \hline x = \frac{650 \times 100}{109} = 596,33 \text{ to} \end{array}$$

Természetesen itt is alkalmazható megfelelő átalakítással a hármasszabály. Ha a hallgató megértette volna, hogy a 650 tonna csak a túlteljesítést és nem az egész termelést jelenti, akkor helyesen tudta volna az aránypárt felállítani. Helyesen:

$$\begin{array}{r} \text{Ha } x + 650 \text{ to} \qquad \qquad 109\% \\ \text{akkor } x \qquad \qquad \qquad 100\% \\ \hline x = \frac{650 + x}{109} \cdot 100, \text{ innen } 109x = 650 \cdot 100 + 100x, \text{ innen} \\ 9x = 650 \cdot 100, x = \frac{650}{9} \cdot 100 = 7222 \text{ tonna} \end{array}$$

De különben is tegyük fel, hogy a hallgató kezdetben még nem értette meg a példát, de ha a kapott (rossz) eredményt, az 596,33 tonnát kissé alaposabban vizsgálta volna és az eredeti szövegbe behelyettesítette volna, egyszerűen kiderülne az eljárás hibás volta. Ha a terv 596,33 tonna és ezt a vállalat 650 tonnával túlteljesítette (ez is felette gyanús!), akkor a vállalat összesen 1246,33 tonnát termelt volna, ami nem a 109%, de több mint 200%-os tervteljesítésnek felel meg. Az ilyen logikai, nagyságrendi ellenőrzésre, a számítások eredményeinek utólagos értelemeszerű kontrolljára, behelyettesítésére legritkább esetben kerül sor. A matematikai példák hasonló, gondolkodás nélküli, mechanikus s ezért legtöbbször hibás megoldásáról mondotta Molotov elvtárs: „A formális ismeretek, a szabályok mechanikus elsajátítása, a matematika-tanítás elszakadása a kommunista társadalmat építő nevelési feladatoktól, ezek okozzák a tanulók ismereteinek hiányosságait“.

A szocialista statisztikának egyik legfontosabb feladata a terv teljesítésének ellenőrzése, a teljesítés fokának számszerű meghatározása. Már csak azért is nagyon sokat foglalkoztak a tervteljesítési viszonysszámmal kapcsolatos feladatok megoldásával a gyakorlatok példái.

Ilyen példa volt a következő:

Terv	Termelés	Teljesítés %-a
400	440	110
600	...	120
...	462	110
...	...	90
Összesen:	1892	...

A feladat az volt, hogy a táblázat hiányzó adatait állapítsák meg a hallgatók. Ennek a példának a megoldásánál a hallgatók egyrészenel nehezségek merültek fel. A megoldást természetesen az első sornál kezdtek és az első három sor hiányzó adatainak a meghatározása nem is okozott különösebb nehézséget. A negyedik sornál már több hallgató megtorpant, nem tartották a példát megoldhatónak. Ugyanazt mondták az összesen sorról is. Itt a nehézséget az okozta, hogy a hallgatók az egyes sorokat egymástól elszakítva vizsgálták és csak hosszas fejtörés után jöttek rá arra, hogy az összesen sor és az első három sor termelési adatainak különbségeként meghatározható a negyedik sor termelési adata. Ennek ismeretében már könnyedén kiszámítható a többi adat. A meglepetés azonban most következik. A hallgatóknak mintegy fele miután megállapították, hogy az „összes” terv 1720 q volt, az összeljesítés $\%$ -ául 430% -ot írt fel. Tehát, mivel az összes tervre és az összes termelésre vonatkozó adatokat a négy tétel összeadása révén kapták, összeadták a teljesítési $\%$ -okat is. Ismét csak a legcsekélyebb logikai ellenőrzés kellett volna, hogy a hallgatók lássák, hogy az 1892 az 1720-nak semilyen erőfeszítéssel sem lehet a 430% -a, azonban a hallgatókban az ellenőrzés gondolata fel sem vetődött, teljes lelkiyugalommal írták fel a 430% -ot.

Olyan hallgató is akadt, aki sokalta az általa kiszámított 430% -ot, de ahelyett, hogy végiggondolta volna még egyszer az egész feladatot, és úgy rájött volna a hibára, jobb módszer híján a 430% -at elosztotta 4-gyel, valószínűleg abból az egyébként helyes megfontolásból kiindulva, hogy itt átlagos tervteljesítési $\%$ -ot kell kapnia. Azt már azonban nem volt képes belátni, hogy ez a módszer csak azon esetben lenne célravezető, ha a négy üzemi tervre azonos lenne.

Sok hiba fordult elő az átlagszámítás köréből vett példák megoldásánál is. Amikor például a feladat így szólt: „Mennyi az átlagos életkor, ha 16 éves 20 fő, 17 éves 21 fő, 18 éves 20 fő, 19 éves 19 fő, 20 éves 13 fő és 21 éves 6 fő?” sok hallgató csak egyszerűen összeadta az évek számát és osztotta 6-tal, noha gondolhatta volna, hogy mégis csak van valami célja annak, hogy az életkor mellé odaírtuk, hogy abból a korból hányan fordulnak elő. Az a megoldás sem volt ritka, hogy a hallgató összeadta az éveket s ettől függetlenül a fők számadatait és a két összeget elosztotta egymással, mit sem törődve azzal, hogy az így kapott szám $(111 : 99 = 1,12)$ nem felelhet meg az átlagos életkornak, hiszen ha a legalacsonyabb életkor 16 év, az átlag semmiképpen sem lehet 1,12 év. Itt is a mechanikusság, a számolási eljárások gondolkodás nélküli alkalmazása jellemezte a hibás megoldásokat.

Mindezekkel a hibákkal kapcsolatban szögezzük le: korántsem arról van szó, hogy a hallgatók értelmi színvonala, felfogóképessége, tanulási szorgalma nem megfelelő. Ellenkezőleg: a diákok többsége kitűnik gyors felfogóképességével, amit bizonyít, hogy gyakorlatról gyakorlatra csökken a hibásan megoldott feladatok száma. Ennek a tudatlanságnak oka nem a diákokban, hanem egész matematikai oktatásunk korábbi hiányosságaiban keresendő. A középiskolában a hallgatók csak sémákat tanultak meg, amiket alkalmazni próbálnak mechanikusan, minden gondolkodás ezéért természetesen eredmény nélkül. A logikus gondolkodásra való nevelés helyett, — aminek a matematika-tanítás fontos eszköze, — az ilyenfajta matematikai oktatás leszoktatta őket a gondolkodásról.

A matematikai oktatásnak ezeket a hiányosságait megállapította az év szeptember elején tartott matematikai konferencia is. A konferencián elfogadott határozat kimondotta: „Ugyanakkor ha be is látjuk a gondolkodtató tanítás szükségességét, szemben a formalizmus értéktelenségével, meg kell állapítanunk, hogy pedagógusaink nagy többsége előtt a formalizmus elleni küzdelem csak jelszó, konkrét tartalom nélkül. A matematika-tanítás új céljait ismerjük, mégis pedagógusaink nagy többsége csak látszateredményeket ért el. Elsősorban igazolja ezt a megállapítást az a két tény, hogy érettségizett tanulóink az egyetemeken botladoznak a legelemibb matematikai kérdések körül és az, hogy matematikából még mindig messze a legmagasabb a bukási százalék.“

A hibákat természetesen nem elég megállapítani s főleg nem segít, ha most a középiskolai oktatás színvonalának, módszerének a bírálatával megelégszünk. Ezek a hallgatók néhány év múlva már nem egy egyetem padjaiban, a számukra leegyszerűsített, tananyagszerű problémák megoldását fogják hetenkint egyszer két órában feladatul kapni, hanem a gazdasági életben a terv teljesítéséért és túlteljesítéséért folyó harc sokkal bonyolultabb, sokoldalúbb, nap mint nap felmerülő kérdéseit kell konkrétan megoldaniok. És ha jó közgazdák akarnak lenni, percről-percre megköveteli majd tőlük tervgazdaságunk gyakorlata, hogy a „tervről ne általánosságban fecsejjenek, hanem részleteiben vizsgálják terveink teljesítését, a gyakorlati kérdésekben elkövetett hibákat, a hibák kiküszöbölésének módját“.

A statisztika csak az esetben lesz a terv teljesítéséért és túlteljesítéséért folytatott harc fegyvere, ha a statisztikus a marxista-leninista módszerekkel, a forradalmi szemlélettel a számokkal való biztos bannitudást is egyesíti. Ezért a statisztika oktatása nem háríthatja el azt a felelősséget, hogy megtanítsa az előadásokon és gyakorlatokon a statisztikában előforduló számítások biztos ismeretét. A tapasztalat azt mutatja, hogy ezeket a gyakorlatokat a hallgatók jól fogadják és óráról-órára jobb eredményeket érnek el.

Kívánatos azonban, hogy ezeknek a hiányosságoknak kiküszöbölése ne a második évfolyam statisztikai gyakorlatain, hanem már a korábbi egyetemi, illetve középiskolai matematika-tanítás alkalmával kezdődjék. Pedagógusaink a matematika oktatásának ezt a hiányosságát, amint ezt a tanév elején megtartott országos matematikai konferencia mutatta, már felismerték. De ez a kérdés nem csupán pedagógusokat, matematika tanárokat érintő szakmai probléma, hanem alapvető jelentőségű egész kádereképzésünk szempontjából. A matematikatudás hiánya az ipar, mezőgazdaság és kereskedelem és általában a gazdasági élet, de a tudomány minden területén is gátolja a fejlődést, hátráltatja az ötéves terv feladatainak végrehajtását biztosítani képes káderek nevelését.

A STATISZTIKA OKTATÁSA A SZOVJET- UNIÓBAN

A Szovjetunióban a statisztika szervezettségét, megfigyelési körét s tudományos módszereit tekintve olyan magas színvonalat ért el, amelyet a kapitalista országokban a statisztika soha nem ért és nem is érhet el. A szovjet államnak új statisztikát kellett megteremtene, amely módszerében a marxizmus-leninizmusra, felépítésében, adatgyűjtéseinek és feldolgozásainak célkitűzéseiben, a tervgazdálkodást folytató szocialista állam szükségleteire épülhetett. A szovjet statisztika kezdeti nehézségei, első tévedései, amiért Lenin és Sztálin nem egyszer kemény bírálatban részesítették a Statisztikai Hivatalt, jórészt azzal függtek össze, hogy a Statisztikai Hivatal nem rendelkezett az új feladatokat ellátni képes marxista-képzettségű, forradalmi szakemberekkel.

A lassúság, az élettől távolálló akadémiizmus, a bürokrata szellem — ezek voltak azok a hiányosságok, amelyeket maga Lenin elvtárs tett szóvá.

Bírálat érte a Statisztikai Hivatalt Sztálin elvtárs részéről is nem megfelelő munkamódszereiért, a szocialista építéssel és a marxista-leninista eszmékkel való elégtelen kapcsolataért. Arról a munkáról, amit a Központi Statisztikai Hivatal népgazdasági mérleg címén készített, Sztálin elvtárs így nyilatkozott: „Az, amit a Központi Statisztikai Hivatal 1926-ban mint népgazdasági mérleget közzétett, nem mérleg, hanem számokkal való játék“, és hozzátette: „A Szovjetunió népgazdasági mérlegének sémáját forradalmi marxistáknak kell kidolgozniok.“¹ Sztálin megállapítása nemcsak a mérlegek, hanem valamennyi statisztikai munka kidolgozására és kidolgozójára is érvényes. A Párt és a Kormány maga részéről jóidőben gondoskodott arról, hogy a Szovjetunió statisztikai szervezete valóban rendelkezék a magasképzettségű „forradalmi marxistákkal“, kiváló statisztikusokkal.

A szovjet statisztikusok marxista szellemű oktatása 1923-ban indult meg és különös lendületet nyert 1930-tól kezdődően, amikor a kormány a statisztikának a szocialista építéssel való szorosabb kapcsolata érdekében a Statisztikai Hivatalt a Goszplan alá rendelte. 1931-ben a szovjet kormány kidolgozta a szükséges rendszabályokat magasképzettségű szovjet statisztikusok nevelésére, és számos statisztikai intézetet, technikumot és tanfolyamot szervezett. 1932-ben alapították többek között a moszkvai Gazdaságstatisztikai Intézetet, amely ma is a vezető szovjet statisztikusok képzését szolgáló intézmény.

¹ Sztálin Művel, 12. kötet, Szikra, Budapest, 1950, 185. old.

Mint ismeretes, 1948-ban a Statisztikai Hivatalt a Szovjetunió Minisztertanácsa mellé rendelték. Ez az intézkedés az állami statisztika megbecsülését, egyben nagyobb felelősséget s újabb feladatokat is jelentett minden téren, így az oktatás területén is. A Szovjetunió mai statisztikai szervezetéről, az államszervezetben betöltött szerepéről részletesen számot adott a Statisztikai Szemle legutóbbi számában Pikler elvtárs cikke. A cikk beszámolt többek között arról is, hogy Sztarovszkij elvtárs, a Szovjetunió Statisztikai Hivatalának elnöke, a magyar küldöttségnek a Hivatalban tett búcsúlátogatása alkalmával a statisztikai szervezet függetlensége mellett a statisztikai káderek oktatását jelölte meg az eredményes munka elengedhetetlen feltételének. Az oktatás, káderképzés jelentőségének megfelelően magában a Statisztikai Hivatalban külön oktatási osztály foglalkozik a statisztikai oktatás megszervezésével és ellenőrzésével. De nemcsak az oktatási osztály, hanem a Hivatal kollégiuma is gyakran foglalkozik oktatási kérdésekkel. A Hivatal vezetői igen nagy jelentőséget tulajdonítottak annak, hogy a statisztika általános elmélete és oktatási tervezete a gyakorlati statisztikai tevékenységgel szoros kapcsolatban, annak alátámasztása és sikeres megoldása érdekében dolgoztassék ki.

Jelenleg a Statisztikai Hivatal a középfokú statisztikai oktatást közvetlenül oktatási osztálya útján, a felsőfokút pedig közvetve a moszkvai Gazdaságstatisztikai Intézet tanácsában való részvételével irányítja.

Az oktatási tevékenység három irányú:

1. A vezető statisztikusok felsőfokú (egyetemi) képzése.
2. A statisztikai középkáderek számára rendezett technikai oktatás.
3. Különböző időtartamú továbbképző tanfolyamok.

Mind a három fokon a Statisztikai Hivatal gondosan ügyel arra, hogy a tananyag a marxizmus-leninizmusra és az állami statisztika előtt álló gyakorlati feladatok elméleti megalapozására épüljön.

1. *A vezető statisztikusok (szovjet terminológia szerint: vezető közgazdászok) képzése.* Ez a különböző egyetemek és főiskolák statisztikai tagozatain történik. Ezek között a statisztikai oktatás szempontjából legjelentősebb a már említett Gazdaságstatisztikai Intézet, amely közvetlenül a Felsőoktatási Minisztériumhoz tartozik. (1946-ig ez a főiskola a Központi Statisztikai Hivatalhoz tartozott.) A kapcsolat a Főiskola és a Hivatal között igen élénk. A Statisztikai Hivatal dolgozói esetenként részt vesznek az oktatás munkájában, a Hivatal kollégiumi üléseire meghívják az Intézet vezető professzorait. A főiskolán és egyetemeken az Állami Vizsgáztató Bizottság elnöke a Központi Statisztikai Hivatal megbízottja. Az egyetemeken végző statisztikusok száma évente mintegy 500, akik legnagyobb részükben a területek vagy a köztársaságok Statisztikai Hivatalaiban, esetleg a legkiválóbbak a Központi Statisztikai Hivatal szervezetébe és a minisztériumok statisztikai osztályaira kerülnek.

2. *A középfokú statisztikai oktatás.* A középkádereknek képzését, akik legnagyobb részben a Statisztikai Hivatal apparátusába kerülnek, teljes egészében a Hivatal intézi oktatási osztálya útján. A Hivatal 17 technikummal rendelkezik, ezeknek tanulmányi ideje három év. Az általános iskola hét osztályának elvégzése után kerülhetnek ide a hallgatók. A hároméves technikumok mellett léteznek úgynevezett gyorsított tanfolyamok is, ahová az általános iskola tíz osztályának elvégzése után veszik fel a hall-

gatókat. A tanulmányi idő itt másfél év. Ezenkívül a Statisztikai Hivatal fenntart egy levelező-technikumot is.

A technikumok a statisztikai szakképzettségen kívül általános jellegű középiskolai ismeretet is nyújtanak és igen alapos politikai gazdaságtani oktatásban részesítik a hallgatókat. A szaktárgyakhoz tartoznak: a statisztika elmélete, mezőgazdasági statisztika, iparstatisztika, ipari és mezőgazdasági könyvvitel, mezőgazdasági ismeretek, szocialista üzemgazdaságtan, a szovjet jog alapjai, levelezés és gazdasági számítások. A harmadik év elvégzése után a hallgatók államvizsgát tesznek politikai gazdaságtanból, statisztika elméletéből, iparstatisztikából és mezőgazdaságstatisztikából.

A technikumokba évente kb. 1.500 hallgatót vesznek fel, ebből 120 vesz részt levelező-tanfolyamokon. A végzett hallgatók száma évente mintegy 1200.

A technikumok irányítását a Központi Statisztikai Hivatal oktatási osztálya látja el. Ugyanakkor azonban a Felsőoktatási Minisztérium technikumokat irányító igazgatósága felülvizsgálja a tanterveket, koordinálja a különböző technikumok tananyagát és ellenőrzi ezeknek működését, hogy a szakmai szempontok ne menjenek a hallgatók általános műveltségének megszerzéséhez szükséges ismereti anyag rovására. Maga a technikum azonban a Hivatal fennhatósága alá tartozik. Igazgatóját és helyettes igazgatóját a Központi Statisztikai Hivatal elnöke nevezi ki. A technikumok költségvetését a Hivatal költségvetésének keretén belül irányozzák elő.

A Statisztikai Hivatal oktatási osztálya látja el a technikumok irányításával kapcsolatos alábbi teendőket:

a) Rendszeresen ellenőrzi a technikumok oktató-kádereit és az oktatás munkáját. Az oktatási osztály munkatársai kiszállnak a technikumokba, végighallgatják az órákat, beszélgetnek a hallgatókkal.

b) Gondoskodik a tanszemélyzet pótlásáról. A politikai gazdaságtan és a statisztika előadót is általában az egyetemeken képezik. A technikum igazgatójának és a tanulmányi osztály vezetőjének azonban feltétlenül egyetemi képzettséggel kell rendelkeznie.

c) Kidolgozza az új hallgatók felvételére vonatkozó terveket. A technikumra való felvétel vizsgálatahoz van kötve. A megfelelő számú hallgató biztosítása érdekében a Központi Statisztikai Hivatal oktatási osztálya széleskörű propagandát fejt ki a vidéki lapokban. A hetedik, illetve tizedik osztály végzett hallgatóit meghívják a technikumokba, megmutatják nekik az iskolát, a technikum vezetői és felső évfolyamos diákok elbeszélgetnek velük. A technikumba sok vidéki hallgatót is vesznek fel, akik az iskola elvégzése után szívesen térnek vissza körzetükbe.

d) Megszervezi a hallgatók kötelező termelési gyakorlatát. A termelési gyakorlat, amelynek időtartama 3 hónap, külön, az elméleti tanulmányokhoz szorosan kapcsolódó terv szerint történik. A gyakorlatot rendszerint a körzeti felügyelősen töltik a hallgatók, ahová legtöbbször az iskola elvégzése után szolgálatra is beosztják.

e) Végül az oktatási osztály gondoskodik a megfelelő jegyzetekről és tankönyvekről és irányítja a technikumok kulturális és sportmozgalmát.

A Hivatal dolgozóinak zömét, a középfokú képzettségű statisztikusokat a technikumok szolgáltatják.

3. *Különböző statisztikai tanfolyamok.* Ezeknek a tanfolyamoknak a célja a gyakorlati munkában foglalkoztatott káderek továbbképzése, illetve korábbi tanulányaik felrészítése. A területen általában hethetes időtartammal szerveznek tanfolyamokat. A fontosabb statisztikai szervek vezetői számára Moszkvában nyolchónapos tanfolyamokat rendeznek. Ezen a nyolchónapos iskolán képezik azokat a járási felügyelőket, akiket kerületi felügyelőkké kívánnak előléptetni. A nyolchónapos iskola anyaga marxizmus-leninizmus, politikai gazdaságtan, elméleti statisztika, könyvtvitel és matematika.

Az állandó jellegű tanfolyamokon kívül a területi, illetve köztársasági statisztikai hivatalok alkalmazottai részére a munkaidő mellett hetenként kétszer továbbképző tanfolyamokat rendeznek. Szervezett oktatás folyik a Statisztikai Hivatal kerületi felügyelősegein is. Hogy ezeknek a tanfolyamoknak a Hivatal milyen jelentőséget tulajdonít, arra jellemző, hogy a kerületi felügyelők munkaterveikbe kötelesek beilleszteni a felügyelősegek dolgozói szakképzettségének emelésére vonatkozó intézkedéseket.

*

Sokoldalú és gazdag tehát a szovjet statisztikai szervezet oktatási tevékenysége és számunkra értékes útmutatásokat tartalmaz. A statisztikai káderek utánpótlása olyan kérdés, amely nem tűr halasztást — ezt mondták búcsúzóul a magyar statisztikai delegációnak a szovjet elvtársak. Ők maguk ezt a kérdést — a káderek szervezett utánpótlását — a gyakorlatban meg is oldották.

A Párt és a Kormány megbecsüli a Szovjetunió Statisztikai Hivatalát jó munkája miatt, mert a gyakorlatban megvalósították a lenini hagyatékot: általánossá, mindenütt jelenlévővé és mindenre kiterjedővé teszik a számbavételt. Abban, hogy a szovjet statisztikusok ilyen eredményt értek el, a szovjet statisztikusoknak nyújtott gondos képzésnek, az oktatási munkának jelentős szerepe van. Tanulni a szovjet statisztikától, hasonlóvá lenni a szovjet statisztikusokhoz, azt is jelenti, hogy nálunk is meg kell honosítani a káderek iránt, a statisztika oktatása iránt a Szovjetunióban tapasztalt odaadó gondoskodást és ennek az oktatásnak fejlett és a gyakorlatban sikeres módszereit. Ha ezen a téren jól alkalmazzuk a szovjet tapasztalatokat, az eredmény nem maradhat el.

RÉGI MAGYAR IPARSTATISZTIKA

A magyar iparstatisztika viszonylag elkészt fejlődésének lényegében ugyanaz az oka, ami a magyar ipar kialakulását is gátolta: az ország Ausztriától való függősége. Az ország valamennyi ipari, kereskedelmi és pénzügyi tevékenységét alárendelték Ausztria gazdasági érdekeinek, a kettős vámpolitika — mely az Ausztriából behozott és a Magyarországból kivitt cikkek vámtarifájánál hátrányos megkülönböztetéseket alkalmazott — béklyóként szorította a magyar ipart és az egész gazdaságot. Az árutermelő nemesség és egynéhány polgár hiába ostorozta a bécsi udvart a behozott nyersanyagok és az Ausztriába szállított iparcikkek vámtarifájának leszállítása érdekében, ezen a téren csak az 1840-es évek idején történt némi változás Magyarország javára. Természetesen a magyar ipar akkor sem volt versenyképes a már viszonylag fejlett osztrák iparral szemben és csak egy-egy vállalatnak sikerült kivételesen előnyös helyzetet elfoglalni és biztosítani nyersanyagszükségletét és piacát. A szabadságharcot követően pedig Magyarország bevonása az osztrák vámúnióba, visszavetette a szabadságharcot megelőző esztendőkből fejlődésnek indult magyar ipart.

Az ipar fejlődésével párhuzamosan történtek kísérletek ipari összeírások végrehajtására is. Mivel más országokkal ellentétben, nálunk éppen az államhatalom, a bécsi udvar gátolta az ipar fejlődését, így az állami statisztika sem törekedett olyan iparstatisztikai felvételre, melyet az ipar fejlesztése céljából felhasználhatott volna.

A bányászatra vonatkozóan korábban végeztek összeírásokat. Már az árpádévi királyok alatt, a bányáknak minden évben el kellett számolni az évi termeléssel. A későbbiekben, amikor a magánosok kezében is voltak már bányák, a kibányászott termék bizonyos hányadát le kellett adni a királynak. Ennek következtében elég pontosan számontartották a termelést és a királynak, valamint a bányakapitányságoknak jelentéseket küldtek.

A legrégebb magyar statisztikai adatfelvétel, mely kifejezetten az ipar megfigyelését szolgálta, a XVIII. században történt.

1771. június 21-i kelettel Mária Terézia leiratot intézett a nádorhoz, mint a magyar királyi helytartótanács elnökéhez, melyben elrendelte annak megállapítását, hogy „miféle cikkek?, hol?, körülbelül milyen árban?, minő mennyiségben? s átlag mennyi idő alatt készülnek?“. A rendelet előírja azt is, hogy milyen táblázat, vagyis kérdőív alapján kell az adatokat begyűjteni. Eszerint a dróthúzó, esztergályos, fésűs, galanterie-áru, gombkötő és gomböntő, kalapos, kártyacsináló, keztyűs, kordovánkészítő, ötvös és aranyverő, paplanos, paszomántos, posztószövő, réz-

öntő, takács, timsó-, üveg- és vasiparral kapcsolatban kérdezték a gyártott iparcikkek nevét, előállítási helyét és az iparosok és ügynökeik nevét.

Az adatfelvétel a törvényhatóságok meglehetősen nagy ellenállásába ütközött, mert féltették a területükhöz tartozó iparosokat a megadóztatástól és így csak ismételt felhívásokra voltak hajlandók — akkor sem pontos — adatokat küldeni. A helytartótanács csak 1774-ben tudott összefoglaló jelentést küldeni a bécsi udvarnak. Sopron városa például az 1771-i felszólításra semmiféle választ nem adott, mintha a városban nem lennének iparosok. Csak harmadszori felhívásra jelentette 1772-ben, hogy vannak a városban „karasia-posztót“ szövő mesterek és egy más posztószövő mester pedig „frisz“-nek nevezett posztót készít stb.

Az adatfelvételnek jóformán semmi gyakorlati jelentősége sem volt. Nemcsak azért, mert a kérdések helytelen feltevése következtében nem lehetett az adatokat összesíteni, hanem azért is, mert a begyűlt adatok teljesen megbízhatatlanok. A gyártott iparcikkek egy részénél megjelölték, hogy mennyi idő alatt állították elő, máshol fel- sem tüntették. De még ha e téren megbízható adatok álltak volna a helytartótanács rendelkezésére, akkor sem lehetett volna következtetni az egész ország termelésére, mert az akkori iparosok javarésze mellékfoglalkozásként üzte iparos mesterségét és nem dolgozott folyamatosan. Sok város és megye pedig nem a termelt mennyiséget adta meg, hanem az ipar kapacitását, vagyis azt, hogy kedvező feltételek, nagyobb kereslet mellett mennyit tudnának termelni. Közrejátszott még az adatok megbízhatatlanságához az is, hogy egyes iparosok, nehogy azt gondolják róluk, hogy csak egyféle iparcikket, például posztót vagy szövetet készítenek, felsoroltak valamennyi árujukat, melyeket készíteni tudnak, de mindegyiket olyan mennyiségben, amelyet akkor tudtak volna csak elérni, ha kizárólag az egyik fajtát készítették volna. Ilymódon az adatok összesítése, a termelés mennyiségét illetően, lehetetlen.

Az áraknál hasonló a helyzet. Nem volt pontosan meghatározva az áruk minősége, a kisiparosoknál készült áruk szinte mind különbözőek voltak — így természetesen nem lehet megtudni például a kés árát, amikor Győr városában hét kése, 10, 8 és 6 krajcárért, Magyar-Óváron egy kése 1 forintért, a nyitrai megyei Szokolcza négy kése pedig 6—45 krajcárért készit mindenféle kést.

Az egész adatfelvétel során legtöbbit az árakkal és az iparosoknak kereskedelmi szempontból való megfigyelésével foglalkoznak. Ragadjuk ki például a vasiparról szóló részből Hont megyét.

„Hont megye

Rimaszombatban 3 lakatos van. 24 nap alatt mindenik megcsinál egy tuczat finom zabolát, 12—12 nap alatt pedig egy tuczat középest és olcsót s eladja 15 frt, 12 frt és 10 frt 12 krajcárjával tuczatját.

Kengyeből szintén annyi idő alatt készül egy tuczat, s az ára is ugyanaz. Lövőszerszámokat („instrumenta sclopetaria“) 48 és 36 nap alatt készit egy tuczatot 84, 60 és 42 frt-jával. Zárat, finomat 120, középest 84 és olcsóbbat 60 nap alatt egy tuczatot: 80, 60 és 42 frt-jával tuczatját.“

Ez az iparstatisztikai felvétel egyáltalán nem adott számot az iparral foglalkozók számáról, az üzemek méreteiről és fejlettségi fokáról, valamint az ipar fejlődése előtt álló akadályokról. Nem lehet megállapítani,

hogy hány önálló iparos, hány alkalmazottal dolgozott és milyen munkaeszközökkel. A gyár elnevezése is igen tág fogalmat jelöl. Például Kisbéren gyárosnak mondták azt, aki 10 posztószövőt foglalkoztatott, a győrmegyei Szigeten viszont egyszerű iparosnak számított az, aki 20 legény-nyel dolgozott.

Az említett hiányosságok ellenére az 1771. évi iparstatisztikai megfigyelés sok érdekes és az ipar történetére nézve fontos adatot gyűjtött össze.

Az összesítés a következőképpen történt: Iparáganként csoportosították a törvényhatóságoktól bekért adatokat. A területi felosztást azonban megőrizték és az egyes iparágakon belül megyénként sorolják fel az egységeket. A következő iparágak szerint csoportosították az anyagot:

<i>I. Szövő- és fonóipar</i>	
1. Gyapjúipar	c) Késés
a) Posztószövő és ványoló	d) Vasdróthúzó
b) Posztófestő	e) Kapocs- és tücsináló
c) Kalapos és süveges	3. Réz
d) Gyapjúcikkek	4. Őn
2. Vászón- és selyemipar	5. Vegyes
a) Takács	a) Ercöntő
3. Szabóipar	b) Órás
4. Fonalipar	<i>IV. Fa- és cementipar</i>
a) Gombkötő	1. Fa
b) Kötélverő	a) Ács
<i>II. Bőr- és szőrmeipar</i>	b) Asztalos
1. Bőr	c) Bodnár —
a) Tímár	d) Kerékgyártó
b) Varga és csizmadia	e) Puskacsináló
c) Kesztyűs	2. Csont
d) Sziígyártó	3. Vegyes
2. Szőr	<i>V. Agyag-, porcelán- és üvegipar</i>
a) Szűcs	1. Üveg
<i>III. Fémipar</i>	2. Agyag
1. Nemesfémek	3. Porcelán
2. Vas	4. Papíripar
a) Kovács és lakatos	<i>V. Vegyes iparok</i>
b) Fegyverkovács	1. Molnár
	2. Száppanos
	3. Paplanos

1792-ben I. Ferenc ismételtelen elrendelte az iparstatisztikai adatfelvételt. Bár ennek az adatfelvételnek az volt a névleges célja, hogy kikutassa azokat az akadályokat, amelyek a magyar ipar fejlődése előtt állnak, végeredményben semmi gyakorlati intézkedés alapjául nem szolgált. I. Ferenc engedményei — bár ezek továbbra is biztosították Ausztria elsőbbségét és Magyarország gyarmati sorban tartását — bizonyos mértékig mégis elősegítették a gyáripari fejlődés megindulását hazánkban.

A következő statisztikai leírást Fényes Elek 1836-ban kiadott „Magyar Országnak és a hozzá kapcsolt tartományoknak mostani állapota statisztikai és geographiai tekintetben“ című munkájában találhatjuk. Fényes itt feldolgozta az egész országot, minden egyes helységét és területét számbavéve, leírta az összes nevezetességeket. A leírás módjának szemléltetésére kiragadunk egy részletet a Tolna megye leírását tartalmazó fejezet 9. §-ból,¹ mely a megyében űzött olajtermeléssel foglal-

¹ I. m. 303. old.

kozik: „A’ repcze termesztés, s’ az ebből sajtoltatott olaj megkülönböztető ágát teszi, a’ völgyeségi, simontornai járásbeli németek, s’ egynehány magyar faluk szorgalmának. Legtöbb olajtörő malmok találhatnak Gyönkön és Izménben. Az első helységben magában 30 dolgozik, s’ esztendőnként 2500—3000 mázsa olajat sajtol ki, mely olaj azonban nem csupán repczéből, hanem dióból, mákból, tök és kender magból is töretetik.”

A kiragadott idézetből is világos, hogy ezek az adatok — ismét csak, mint az ország állapotának egyszerű leírása — történelmi szempontból értékesek csupán. Nem alkalmas sem az előző, sem a következő iparstatistikák összehasonlítására, tehát belőlük nem tudható meg a magyar ipar fejlődése. Fényes Eleknek tulajdonképpen nem is volt ilyen irányú célkitűzése, ő csupán megismertetni akarta országunkat és bebizonyítani, „hogy a Magyaroknak, a’ többi legelső nemzetek sorába való lépéshez tehesége nem hibázik — csak akarat kell”.

1848-ban a belügyminisztérium egyik osztályaként megalakult az Országos Statisztikai Hivatal. Szemere Bertalan belügyminiszter a következőkben határozta meg a hivatal feladatait: „hivatása lévén a tervezendő törvényjavaslatok életalapjait kimutatni s megismertetni magunkat magunkkal”.

1848-ban a földművelés, ipar- és kereskedési minisztérium egységes kérdőíveken megkezdett egy iparstatistikai felvételt, melyet a statisztikai hivatal felállításakor Fényes Elek, a hivatal vezetője folytatott. Az erre vonatkozó íráskor nagyrésze elveszett, magát az adatfelvételt sem tudták befejezni a forradalom miatt. A kérdőívek pedig érdekes adatokat tartalmaznak a kézműiparra vonatkozóan. Kérdezték a mesterek, kontárok és alkalmazottak számát, a felhasznált nyersanyagot és a termelt áruk értékét és súlyát.

Bazin városának valamennyi kérdőíve fennmaradt. A városban 24 iparág volt, melyekről külön-külön kérdőíven számoltak be. Ezek közül a kovácsok kérdőívét bemutatjuk az 1020. oldalon.

Ugyancsak ebben az évben vették számba a cukorgyártást is.

Besztercebánya a következő — az egész országban egységes — kérdőíven számolt be a város cukorgyáráról.

KIMUTATÁSA

az 1847. évi fehér ezéklábul készített ezukor mennyiségnek

Állás hely	Tulajdonos neve	Gyárjelzés	Felgyártott mennyiségek			Jevzetek, a cukor gyártás nevedésének, vagy csökkenésének okai iránt
			Répa	Nyers-cukor	Finomított cukor	
			mázsa	mázsa	mázsa	
Besztercebánya sz: kir: Város	Részvényes Társaság	i i S I N.	16,000	950	660	

Beszterczen Martius hó 10-kén 1848.

Besztercezi Cukorgyár és Finomító

A kérdőívből megtudhatjuk a cukortermés és a felhasznált cukorrépa mennyiségét.

KÉZ-IPARI TÁBLÁZAT

Város vagy M. Város	Iparág	Van-e czéhe, keble- zete vagy nin- csen?	Az iparág személyzete					Írás- tudó	Rajz- képes	A legény keresete közép- szám- mal	Van- és minő Intézete a beteg vagy keres- etlen legé- nyek szá- mára?	A ny a g z a t				Készítmények			Piacz	Jegyzetek
			A mes- terek	kon- tárok	legé- nyek	tanu- lók	öss- zes szám					legények és tanulók száma	meg- neve- zés	belföldi		külföldi		megne- vezése		
								súly	érték					súly	érték					
Bazin sz. királyi város Pozsony vár- megyé- ben	Kovács mester- embek	vagyon 1648-ik év óta	4	1	6	3	14	9	Senki köz- ülők	Heten- kint 3 frt: váltó- által- jános tartását és mosását meste- rétül nyeri	Intézet nincsen ugyan, de kö- teles minden mester lebeteg- edett legé- nyét ápolni	Vasból mindegyik mester évenként fo- gyaszt 30 mázsát 26 vfrtba számítván egy mázsát annak értéke léssen tehát 120 mázsánál 3120 vfrt	"	"	egyedül megrendelé- sekre dolgozván fel- vesz mindegyik éven- ként munkabér fején- ben 2000 forintot váltóban és összesen mind a négy mester bevétele léssen 8000 frt váltóban	nem szük- ség	A mesterek száma tsak ugyan tíz év előtt is annyi volt mind jelen- leg, — de tartottak akkorán 12 legényt, hanyatlását vasutak fel- állításában keresik nagyobb részt.			

Kelt Bazinban 1848-Dik évi Augusztus hó 10-ikén

Berger József Tanácsnok Weinberger András
és Czehbiztos Czeh Mester

A begyűjtött anyag feldolgozását a statisztikai hivatal felállításáig a minisztérium végezte. A statisztikai hivatal felállítása után az adatokat továbbra is a minisztérium gyűjtötte be, és összesítés végett átadta a statisztikai hivatalnak. Kiértékelés után a hivatal ismét átadta az anyagot a minisztériumnak.

Az adatok gyakorlati felhasználására nem került sor. A forradalmi kormány Debrecenbe költözésekor a minisztérium statisztikai osztálya hamarosan megszűnt a működését, az adatok nagyrésze pedig elkallódott.

1867-ben megalakult az Országos Magyar Királyi Statisztikai Hivatal, mely a következő évben elhatározta, hogy foglalkozni fog az iparstatisztikai adatok begyűjtésével. 1871-ben megindítottak egy iparstatisztikai megfigyelést, de két év múlva maga a Hivatal állapította meg, hogy a begyűlt anyag annyira hiányos és megbízhatatlan, hogy kellő fenntartással is csak kis részét lehetett nyilvánosságra hozni. Ennél az adatfelvételnél már fokozottabban érvényesültek azok a gátló tényezők, melyek általában a kapitalista iparstatisztika elé tornyosulnak. Már száz évvel ezelőtt is erősen közrejátszott az adatok megbízhatatlanságához az, hogy az egyes iparosok üzleti érdekeiket féltették az üzemükre és forgalmukra vonatkozó adatok nyilvánosságra hozatalától. 1871-ben már léteztek mai értelemben vett gyárak és vállalatok, melyek a legmérévebben elzárkóztak az adatok kiszolgáltatásától. Így az 1871-es adatfelvétel sem ad számot az ipari termelés értékéről, az üzemek nagyságáról, termelékenységéről, az iparban foglalkoztatottak számáról és az ipar kapacitásáról.

A Statisztikai Hivatal másodízben 1884-ben fogott hozzá részletes iparstatisztikai adatgyűjtés megszervezéséhez. Az adatok nehézkes begyűjtése következtében a felvétel még a következő évben is tartott. Az adatgyűjtés kiterjedt a háziiparra is, azonban a termelés számbavételére akkor sem kerülhetett sor, mivel „alapos aggályok merültek föl arra nézve, hogy az érdekeltek az erre vonatkozó kérdésekre kielégítő választ adjanak”.² Az adatgyűjtést kétfajta kérdőív útján bonvolították le. Az egyiket minden iparosnak, a másikat csak azoknak kellett kitölteni, akiknek motorjuk is volt. Az első kérdőíven meg kellett nevezni az iparágat, az alkalmazottak számát, alkalmaztatásuk minőségét és nem szerinti megoszlását. Végül a gépeket is fel kellett sorolni. A második kérdőíven a gépeket kellett részletesen leírni, kapacitásukat lehetőleg lőerőben megadva.

A beérkezett adatok azonban annyira megbízhatatlanok voltak, hogy nem lehetett a továbbiakban sem összehasonlítási alapul venni őket.

Ezzel le is zárult a magyar iparstatisztika történetének az a része, mely a kezdetleges leíró módszert alkalmazta és a összesítés, az összehasonlítás, valamint a termelés gyakorlati kérdéseit teljesen figyelmen kívül hagyta. 1898-ban, a kereskedelemügyi miniszter megbízta a Központi Statisztikai Hivatalt az egész országra kiterjedő gyáripari statisztikai adatfelvétellel. Erre annál is inkább szükség volt, mert a kiegyezés után viszonylag erős fejlődésnek indult magyar ipar merőben más képet mutatott már, mint a negyedszázaddal azelőtt történt felvétel idején, mely felvétel különben sem nyújtott megbízható képet. Iparunk fejlődé-

² A Magyar Korona Országainak Gyáripara 1898. évben, Budapest, 1901, I. füzet, 67. old.

sére jellemző, hogy nyersvastermelésünk, megközelítő adatok szerint, 1868-tól 1898-ig 1 124 750 q-ról 4 694 044 q-ra növekedett,³ tehát a ki-egyeztést követő 30 év alatt kereken négyszeresére. Az 1898-ban végre-najtott adatfelvétel során első ízben határozták meg statisztikai szempont-ból a gyár fogalmát. Eszerint gyárnak minősültek mindazok az üzemek, amelyekben legalább 20 alkalmazottat foglalkoztattak, vagy motorikus erőt használtak. Mivel a termelést még most sem vették számba, így ez a meghatározás meglehetősen laza volt. A motorral dolgozó telepek között is sok volt a kisipari jellegű, viszont a 20 munkásnál kevesebbet foglal-koztató üzemek között nem egy akadt, amelyik többet termelt, mint más, gyárnak minősült, motorral rendelkező telep. Az adatgyűjtés mégis nagy haladást jelentett az előzőkkel szemben. Megállapították az iparban fog-lalkoztatottak számát, szakmai képzettségük és beosztásuk szerinti meg-oszlását. Kimutatták az egyes gyárak keletkezésének évét, a gyári mun-kások kormegoszlását, az alkalmazottak bérét és a munkanapok számát. Az adatok egy része, különösen a munkások béreire vonatkozóan, nem megbízhatók. Annak ellenére, hogy külön kérdőívet szerkesztettek a szakmunkások, „közönséges“ gyárimunkások, nők, tanoncok és napszá-mosok számára, a legtöbb adatszolgáltató összevontan adta meg az ada-tokat, szakmánként pedig csak alig néhányan. Így nem lehetett össze-vonni egy-egy szakmát, hogy egy szakmában dolgozó különböző minő-sítésű munkások átlagos bérét megkapják. A bérrendszer is különböző volt. Egyes alkalmakkor akkoriban fizették a bért és a munka elkészü-léséig csak előleget folyósítottak hetenként. A teljes összeg kifizetésekor viszont megnövekedett a hetibér. A bérek egy alkalommal történt meg-figyelése tehát jelentős eltéréseket mutathatott az átlagtól. Egyébként a kérdőív maga igen részletes volt, melynek pontos kitöltése még az emlí-tett hiányosságok ellenére is megközelítő képet adhatott volna a munka-bérről.

V. MUNKABÉR

22. A tisztviselők összes fizetése 1898. évben korona ... fillér.
Hány tisztviselőnek van évi 2400 koronánál kisebb fizetése?
A művezetőknek fizetett illetmény korona ... fillér.
23. Napszámosoknak az év mely hónapjában fizettetik legnagyobb munkabér?
24. A munkások kifizetése mikor történik?
25. A gyári munkások közül hányan fizettetnek napibér szerint, hányan szak-mány, vagy darabbér szerint?
26. Kifizetett bérek az 1889. év február hó 25-én történt fizetés alkalmával.
a) Mesterek, képzett gyári munkások részére:

A mesterség, vagy a gyár egyes osztályainak megnevezése	20	20—30	30—40	40—50	50—60	60	Összesen
	koronánál kevesebb	korona	korona	korona	korona	koronánál több	
hetibért kapott munkások száma							

³ A Magyar Korona Országainak Gyáripára 1898. évben, Budapest, 1901. I. füzet. 27. old.

b) Közönséges gyári munkások számára:

A gyár egyes osztályainak megnevezése	14 koronánál kevesebb	14—20 korona	20—30 korona	30—40 korona	40 koronánál több	Összesen
	hetibért kapott munkások száma					

Körülbelül hasonló volt (természetesen más bérosztályokkal) a nők és tanoncok számára rendszeresített kérdőív:

e) Napszamosok számára:

10 koronánál kevesebbet kaptak:
 10—14 koronát kaptak:
 14—20 koronát kaptak:
 20 koronánál többet kaptak:

27. A munkabérből történt levonások:

A levonás címe	Hány munkásnál történt levonás	Összesen hány	
		kor.	fill.
Előleg			
Lakás			
Földhaszonbérlet			
Élelem, tűzifa, stb.			
Zene, iskola, templom			
Betegsegélyző pénztár			
Balesetbiztosítás			
Büntetés			
Más egyéb, itt meg nem nevezett levonás			

A munkabérek megfigyelését ilyen részletesen ez alkalommal végezték először.

Az 1898-as adatfelvétel, a korabeli külföldi iparstatistikákhoz képest, még meglehetősen elmaradott volt — mint ahogy a magyar ipar is viszonylag fejletlen volt, az osztrák uralkodóház célkitűzéseinek megfelelően. Az osztrák ipar, mely továbbra is nyersanyagbázisának és felvevőpiacának tekintette Magyarországot, sokkal fejlettebb volt.

A régi magyar iparstatistikai felvételek adatai azonban mégis értékesek számunkra, mert történelmi visszapillantást nyújtanak a magyar ipar, a kapitalizmus első gyenge hajtásaira. Érdekesek abból a szempontból is, hogy a polgári statisztika hamisításai még csak az egyik oldalról érvényesülnek. Maguk az iparosok idegenkedtek üzemiükre vonatkozó pontos adatokat szolgáltatni, az állam viszont még a való helyzetet igyekezett megállapítani.

A későbbiekben a magyar iparstatisztika, ha terjedelmében, kérdései körét tekintve, bővült is, az ipar fejlődésének előmozdítását és az ipar tudományos vizsgálatát szolgáló statisztikát csak a felszabadulás után tudott létrehozni, amikor a hatalomra került munkásosztálynak érdekében állott és a tervgazdálkodás számára nélkülözhetetlenné vált az ipar fejlődésének objektív megfigyelése.

A

Magyar-Szovjet Közgazdasági Szemle

legújabb, kettős számának tartalmából:

A kommunizmus építésének újabb sikerei a Októberi Forradalom győzelmének 34. évfordulóján

Csikós-Nagy Béla: Feladataink a tervmunka fejlesztésében

Ribcsenkova-Szviridov: Harc az ipari termelés önköltségének csökkentéséért

Rozenfeld: Az iparigazgatás szervezeti formáinak fejlődése a Szovjetunióban

Zaszjadko: A ciklikus ütemterv meghonosítása a Donyec-medence bányáiban

Vjatkin: A magyar ipar a szovjet népgazdaság műszaki haladásának alapja

Ljapin: A munkafegyelem, az egyszemélyi vezetés és a munkatermelékenység kérdései a szocialista iparban

Lific: A szovjet kereskedelem fejlődése a háború után

Lukjanova: Japán a távolkeleti agresszió ujjáéledő fészke

KÖNYVSZEMLE – IRODALMI TÁJÉKOZTATÓ

A STATISZTIKAI ADATOK GAZDASÁGI ELEMZÉSÉNEK MEGJAVÍTÁSÁRA VONATKOZÓ MUNKA TAPASZTALATAI*

AZ ELEMZÉSI MUNKA KÉRDÉSÉVEL FOGLALKOZÓ
TERMELÉSI ÉRTEKEZLET EREDMÉNYEI

A Központi Statisztikai Hivatal feladata az állami tervek teljesítésére vonatkozó tudományosan megalapozott adatoknak kidolgozása és az irányító szervezetnek való benyújtása, a szocialista gazdaság és kultúra növelése, az anyagi tartalékok megállapítása és kihasználása, a különböző ágazatok fejlődése és a tervteljesítés tartaléka között fennálló viszony meghatározása. Ennek az alapvető feladatnak teljesítése a Központi Statisztikai Hivatal szerveinek dolgozóitól elemző munkájuk fokozását és elmélyítését kívánja meg.

Sajnos, a külső területek dolgozói még nem sajátították el kellő mértékben a statisztikai adatok elemzésének módszerét. Ez különösen azokra a fiatal dolgozókra vonatkozik, akik nemrég végezték el a főiskolákat és technikumokat.

A moldvai SzSzK Statisztikai Hivatala elemzési munkájának megjavítása céljából termelési értekezletet hívtak össze.

Az értekezlet megállapította, hogy igen gyengén alkalmazzák az elemzési munkában a mérlegmódszert és a kombinációs táblákat és rámutattak arra, hogy az alkalmazott csoportosítási módszer gyakran igen felületes. Így például a gépjárműgazdaságok csoportosításának az alapja csak egy ismérv volt — az autópark teljesítőképessége, tekintet nélkül a gazdaság típusára. Ezért ugyanabba a csoportba, jellegük és munkafeltételeik szempontjából teljesen különböző gazdaságok kerültek. Például kórházakat, iskolákat, közigazgatási intézményeket, ahol a teherjárműpark kihasználása esetről-esetre történik, az ipari és mezőgazdasági vállalatok és építkezések kisebbfajta autógazdaságával egyesítették, amelyekben a szállítás legtöbbször rendszeres munka. A vállalatok és építkezések nagy autógazdaságai egy csoportba kerültek a közszolgálati szállítási irodákkal. Világos, hogy ezeknek az autógazdaságoknak a munkafeltételei teljesen különbözőek. Ennek a csoportosításnak a teljesítőképességét kellett ismérvül kiválasztani, de csak az egynemű kategórián belül.

* Vesznyik sztatyisztyiki, 1951, 2. szám.

Az értekezleten rámutattak a mérlegrendszer gazdasági elemzés céljából való szélesebbkörű alkalmazásának reális lehetőségére. Ezt a módszert sok esetben a Központi Statisztikai Hivatal kerületi felügyelő-segeinek munkájában is alkalmazni lehetett volna (pl. a helyi építőanyag-mérleg készítésénél és a tüzelőanyagmérleg elkészítésénél).

Megállapították, hogy az elemző jelentésekben felvetett kérdéseket nem magyarázzák meg elég részletesen és körülményesen.

A legtöbb elemző jelentésben nem kapunk választ az olyan fajta kérdésekre, mint: milyen a tervbevett intézkedés gazdasági hatása vagy a kihasználatlan létesítmények nagysága, vagy az egyes vállalatrészek, ágazatok, stb. termelőképességének az aránytalansága, stb. Az elemző jelentések nagyrésze tájékoztató-informatív jellegű és a kifejtett általános tételek illusztrálására hozott egyes példákat tartalmazzák. Az elemző jelentések szokásos fogalmazása a következő:

„Sok vállalat nyersanyaghiányban szenvedett. Így például a Kisegyevi Gorprom-kombinát az első negyedévben 10 tonna cukorral kevesebbet kapott“, vagy „Az ipari szövetkezeti artye'lek nem kaptak elegendő tüzelőanyagot“, vagy „... sok gép- és traktorállomány nem használta ki teljesen a meglévő autóparkot. Így például...“ stb.

Azt, hogy mennyivel és milyen nyersanyagból kaptak kevesebbet, milyenek a gépállományok, hogy hány ezer tégával adtak kevesebbet a téglasajtoló leállása és a szárítóhelyiség előkészítetlensége miatt — azt ezekből a jelentésekből nem tudjuk meg.

A javasolt intézkedések gazdasági hatékonyságára, vagy a meglévő tartalékok kihasználatlansága következtében okozott (potenciális) kár nagyságára vonatkozó számszerű adatok hiánya még a legjobb elemző jelentéseknek is legnagyobb hibái közé tartozik.

Az ilyen számítások szükségességét az értekezleten számos példával támasztották alá. A lakásalapra vonatkozó elemző jelentésben kiszámították az elhasználódási együtthatót. Önkénytelenül felmerül a kérdés: elegendő-e az amortizáció a lakásalap helyreállítására, évente mennyi pénzeszköz szükséges a generáljavítások elvégzéséhez és ezt a szükségletet évente milyen mértékben fedezik. A gépjárműszállításra vonatkozó jelentésben az áll, hogy a meglévő gépjárműjavító üzem nem tudja ellátni az autópark javítási szükségleteit. Nem számították ki azonban, hogy mennyi a javítási szükséglet és hogy ezt a szükségletet hogyan lehet fedezni, valamint a javítóüzemek ezzel kapcsolatos szükséges teljesítő-képességét. Mindez csökkentette az említett elemző munkák értékét.

Az értekezleten megtárgyalták az egyes hibákat és az elemző jelentésekben előforduló megalapozatlan rendszabályokat.

Kiderült, hogy sok elkövetett hibának az az oka, hogy az elemzést végző dolgozó a vizsgált népgazdasági ágak üzemvitelét nem ismeri.

Például egy közlekedéssel foglalkozó közgazdász azt a hibás következtetést vonta le, hogy sok gépkocsigazdaságban a szállítási önköltség igen magas. Erre a következtetésre annak alapján jutott, hogy a különböző szervezetek egy tonna-kilométerre eső szállítási önköltségét egymással összehasonlította a távolságokban, a szállítmányi osztályban és az

önköltségre befolyást gyakorló egyéb tényezőkben megmutatózó különbségek ügyeiembevételének; ezekkel a tényezőkkel ez a közgazdaság nem volt tisztában.

A hibás vagy nem eléggé megalapozott következtetések második csoportja a természetes technológiája nem ismerésének következménye.

A gépkocsiabroncs vulkanizálási folyamatának nem ismerése a közgazdászt arra az alaptalan megállapításra készítette, hogy a vulkanizáló műhelyek teljesítőképessége nem kielégítő.

Az iparstatistikával foglalkozó közgazdász, mert nem ismerte a fűrészfűrészes technológiáját, amikor a vállalatához nagyobb átmérőjű fáért kért, mint amennyi a szerződésben állt, a felfűrészelésnél helytelenül magyarázta a faanyag többletfogyasztását.

Másrészt a borászati ipar tartálékaira vonatkozó elemző jelentések vizsgálata megmutatta, hogy a borászat technológiájának alapos ismerete a jelentést készítő statisztikus számára lehetővé tette, hogy az elemzéshez az anyagot sikeresen összegyűjtse és lehetővé tegye a termelési feladat 20—25%-os növelését.

A természetes termékét minden gazdasági elemzést végző statisztikusnak ismernie kell. A beruházási építkezés statisztikusának ismernie kell a téglafelemelés és a vasbetonszerkezet sajátosságait, a különféle födécek tulajdonságait és alkalmazását, az építkezési gépek munkáját; a mezőgazdasági statisztika dolgozóinak tökéletesen ismerniük kell az agrotechnikai és zootechnikai rendszabályokat, az egyes mezőgazdasági géptípusokat, a talaj és a trágya tulajdonságait; az áruforgalmi statisztikusnak ismernie kell az egyes árufajták tárolásának és szállításának feltételeit, az áruk tulajdonságait és sajátosságait.

Az elemző jelentések minőségére nem ritkán befolyással van az, hogy az egyes közgazdászok nem ismerik a munkaterületükre vonatkozó törvényeket és parthatározatokat.

Például az 1950. január 1-i állatszámolás adatainak elemzésénél a közgazdász azért nem tekintette fontosnak, hogy az állatszámolás adatait a hároméves kolhoz állatállományfejlesztési tervvel összehasonlítsa, mert a Moldvai köztársaságban a parasztgazdaságok kollektivizálása folytán a közösségi állatállomány dinamikájára a mezőgazdaság szociális összetételében végbement változás befolyást gyakorolt.

Az állatszámolás eredményeinek és a hároméves tervfeladat összehasonlításának megelőzése annak következménye, hogy nem tudtak arról, hogy a hároméves tervet csak azokra a kolhozokra vonatkozóan állították fel, amelyeket még 1948. április 1-e előtt szerveztek. Az 1948. április 1-e előtt szervezett kolhozoknak önálló csoportba való egyesítése lehetővé tette volna annak a kérdésnek megvilágítását, hogy a kolhoz miként teljesítette a hároméves állatállományfejlesztési tervét.

Nagy, és sok esetben döntő jelentőségű az elemző jelentések helyességének kérdésében, hogy ismerik-e a vállalatok, intézmények, irodák szervezeti felépítését és az ezekre a szervezetekre vonatkozóan fennálló helyzetet.

A munkaügyi statisztikai osztály feladatul tűzte ki, hogy a kormány számára anyagot gyűjt a felesleges ellátási és értékesítési szervezetek megszüntetésére vonatkozóan. Azonban ezt a feladatot az osztály nem oldotta meg. Az ezzel a kérdéssel foglalkozó közgazdász nem ismerte a

nevezett szervezetek működését és elgondolásait teljesen ezek áruforgalmának nagyságára építette.

Az értekezleten megtárgyalták az elemző munkákhoz szükséges kiegészítő adatak (a beérkező beszámoló statisztikai adatakon kívül) forrásainak kérdését. Ennek a kérdésnek a megvitatása alapján az értekezlet résztvevői az alábbi következtetésre jutottak:

1. A közgazdásznak napról-napra foglalkoznia kell a számára szükséges anyag összegyűjtésével és rendszerezésével és elsősorban azokkal, amelyek közvetlenül a saját hatáskörébe tartozó ágazatra vonatkoznak.

2. A lehető legalaposabban ki kell használni a hatósági adatokat. E célból személyes kapcsolatokat kell fenntartania a hatóságokkal és vállalatokkal, meg kell ismerkednie a lehetőséghez mérten a termelőértekezletek ismertető feljegyzéseivel és jegyzőkönyveivel. Igen értékes adatokat nyújthat két egymással kölcsönös viszonyban álló szervezet azonos kérdéssel foglalkozó ismertetésének összehasonlítása, például: a vállalkozó és megrendelő; a termék szállítója és a megrendelő, stb.

3. Figyelni kell az újságokban közölt statisztikai adatokat és azokat össze kell hasonlítani a beszámolási adatokkal.

Nagy vonalakban ilyen szempontok alapján tárgyalták meg a termelési értekezleten a statisztikai adatok gazdasági elemzésének kérdését.

Ezeknek a kérdéseknek megtárgyalása kétségtelenül segítséget jelent a kezdő közgazdászok számára abban, hogy gyorsabban megtanulják a gazdasági elemzés technikáját és fontosabb eljárásait és hogy, rendszeresen képezve magukat, kiváló elemző munkát tudjanak végezni.

A Számvitel

novemberi száma tartalmazza:

Cukor György: A szovjet iparvállalatok szervezetéről

L. Szipirjakov: A folvamató; számviteli munka megszervezése a Moszkvai Transzformátorgyárban

György Endre: Termelőszövetkezeteink zárszámadásairól

Pálos István: Saját termelésű félkésztermékek számvitele

M. I. Bakanov: Az áruértékesítési terv teljesítésének elemzése a kereskedelmi vállalatoknál

Mogyorósy Rudolf: Könyvvitel a vállalatban belüli önálló elszámolás szolgálatában az Államvasutaknál

Tordai Pál: Tapasztalatok a munkáskaderek számviteli levelező oktatása terén

O. Sz. B. közlemények

Könyvelési tanácsadás

Műveltségképes könyvelői vizsgatételek.

Előfizetési ár egy évre 36.—, félévre 18.— forint.

Megrendelhető: 61.095 számú esekkszámlán „Számvitel bef. szla. Budapest” és a Pénzügyminisztériumi Könyv- és Lapkiadó Vállalatnál, Budapest, V., József nádor tér 2—4. alatt.

A TERVSZERŰSÉG ELEMZÉSE A VÁLLALATI STATISZTIKÁBAN

A STATISZTIKA HOZZÁJÁRULÁSA
AZ IDŐSZERŰ KÉRDÉSEK MEGOLDÁSÁHOZ

A szocialista tervgazdálkodás egyik legjellemzőbb vonása a tervszerűség.

Közeledik az év vége, amikor minden vállalatnak be kell számolnia arról, hogy mennyiben tett eleget az állami terv reá eső részének. Reánk, statisztikusokra, különösen nagy és felelős feladatot ró a tervteljesítés ellenőrzése, ezért szükségesnek tartom, hogy az egyik lényeges kérdéssel, a tervszerűséggel és az ezzel kapcsolatos problémákkal részletesen foglalkozzam.

Ismeretes, hogy a terv eredményes teljesítéséhez nem elegendő, hogy a termelési tervet globálisan Ft-értékben teljesítsük, hanem ki kell mutatni a választék szerinti teljesítés adatait is. Ugyanis az árulista szerinti tervrészletezés az országos terv elválaszthatatlan szerves részét képezi. A Bolsevik Párt XVIII. konferenciája is megkövetelte a gazdasági vezetőktől, hogy „a tervet nemcsak mennyiségi mutatók, hanem feltétlenül a minőségi és a ciklistában előírt választék mutatói szerint kell teljesíteni”. A készárutermelésnek ilyen értelemben való egyezése a tervvel, a legfontosabb országos feladat, amely nálunk is teljes egészében fennáll.

Ugyanilyen értelemben nyilatkozott Molotov elvtárs a Nagy Októberi Szocialista Forradalom 31. évfordulóján, amikor is a következőket mondotta: „... A tervek teljesítése feletti ellenőrzés célja az, hogy ne csak az összertermelési tervet valósítsák meg, hanem a termelt cikkek jegyzékére, választékára és minőségére vonatkozó előírásokat is”.¹

Vannak esetek, amikor a terv mennyiség szerinti teljesítése ellenére a vállalat munkáját nem lehet magasra értékelni, mert nem azt a gyártmány-választékot termelte, amelyet a terv előírt. A készárutermelés havi és évi elszámolásaiban a gyártmány nem- és minőségi osztályozásának adatai külön fejezetben mutatják ki, így az elemzés részére szükséges információkat onnan meríthetjük.

Az állami tervek teljesítésének ellenőrzésével és elemzésével kapcsolatban P. Krilov elvtárs a „Szabad Nép” június 3-i számában isen értékes cikket közöl. A cikkből szó szerint idézem azt a részt, amit véleményem szerint minden statisztikusnak szem előtt kell tartania a tervek teljesítésének elemzésénél.

¹ Szabad Nép. 1948. november 7.

„Milyen esetekben mondhatjuk azt, hogy az iparág vagy a vállalat a maga egészében teljesítette a tervet? Teljesen helytelen az az álláspont, hogy elég a terv teljesítését a termelés összesített mennyiségi előirányzata szempontjából biztosítani ahhoz, hogy a tervet megvalósított-nak tekinthessük. Ez azt jelentené, hogy elhanyagoljuk a terv minőségi mutatóit. Ahhoz a helytelen gyakorlathoz vezetne, hogy a tervet 'bármilyen' teljesíteni kell.

Az állami tervet a vállalatok csak akkor teljesítették, ha biztosították a következő feladatok megoldását:

- a) ha globálisan teljesítették a termelési tervet;
- b) ha elkészítették a megállapított összetételben az előírt iparcik-fajtákat;
- c) ha teljesítették a termelés önköltségi feladatait,
- d) ha a tervet a munkabérialap előirányzatának megfelelően is teljesítették.

Egyes ágazatokban a követelményeknek ezt a sorát még ki kell szélesíteni azzal, hogy hozzávesszük a kooperációs terv feladatainak, a hiányanyagokkal való takarékoság feladatainak stb. teljesítését is.

Fenti idézettel kapcsolatban egyelőre csak a tervszerűség kérdésével szeretnék foglalkozni.

Miért fontos ez a kérdés?

Azért, mert főlemelt öt éves tervünk fokozottabb követelményt állít népgazdaságunk és egyben iparvállalataink elé és éppen ezért nem mindegy, hogy mit, mikor és hogyan gyártunk, hanem azt a tervfegyelem betartásával időben és úgy kell teljesítenünk, ahogyan azt a terv előírja.

A tervszerűség elemzésének fokozottabb jelentősége van az év utolsó napjaiban, amikor a tervteljesítés érdekében üzemeink hajlamosak arra, hogy a kevésbé munkáigényes és nagyobb értéket képviselő cikkeket gyártsák, hogy ezzel a terv globális teljesítését, illetve túlteljesítését biztosítsák.

A tervszerűség elemzése lényeges feladat azért is, mivel az anyaggal való takarékoság megköveteli, hogy üzemeink azokat a cikkeket gyártsák, amelyekre népgazdaságunknak szüksége van és azzal a vállalatok kooperációs munkáját is megjavítsák.

A tervszerűtlen termelés káros jelenség azért is, mivel például a tervszerűtlen alkatrészgyártás a vállalatok forgóalapját leköti és így fékezően hat a forgási sebességre.

A tervszerűség elemzésével szakembereink eddig sokkal kevesebbet foglalkoztak, mint amennyit ez a kérdés megérdemelt volna. A Statisztikai Szemlében és egyéb kiadványokban a tervszerűségnek inkább csak módszerbeli kérdéseivel foglalkoztak, azonban a tervszerűség elemzésével kapcsolatos problémákat csak igen ritkán, vagy egyáltalán nem vetették fel.

Nálunk, a Rákosi Művekben, ez a kérdés sokkal élesebben merül fel, mint egy kevésbé tagolt vállalatnál. Éppen ez okból kifolyólag több időt is fordítunk az elemzés kérdéseire is.

Ebben a cikkben az elemzési gyakorlatban felmerült problémákat, továbbá azokat az intézkedéseket kívánom ismertetni, amelyekkel üze-

meink kooperációs munkáját éppen a tervszerűségeen keresztül igyekszünk megjavítani.

Először is nézzük meg azt, hogy milyen problémák merülhetnek fel a tervszerűség mérésével, illetve elemzésével kapcsolatban:

1. Milyen időpontban mérjük?
2. Milyen szinten mérjük?
3. Forintban vagy mennyiségi egységben?
4. Milyen mélyrehatóan vizsgáljuk?
5. Felettes szerveink hőközi programváltoztatásait, vagy az esetleges vis major eseteket hogyan vegyük figyelembe?
6. Hogyan tudjuk a tételes tervszerűséget mérni?
7. A munkaverseny kiértékelésénél melyik tervszerűségi százalékot alkalmazzuk?

Vegyük sorra a problémákat.

Az *időponttal* kapcsolatban felmerül az a kérdés, hogy elég-e a tervszerűség vizsgálata havi viszonylatban, vagy ennél kisebb időszakban is szükség van erre? Továbbá, hogy negyedévenként, illetve évi színvonalon szükség van-e a mérésre? Véleményem szerint nem elégséges csak havonta mérni, hanem szükség van arra is, hogy legalább 10 naponként (dekádonként) is mérjük, mivel csak így lehet eredményesen, operatívan közbelépni. Különösen fontos ez az alapanyagot gyártó üzemeknél, melyeknek tervszerűlen munkája, továbbfelelőző üzemek anyagellátását károsan befolyásolja. Fontos a dekád elemzése továbbá hidegüzemi vonalon is a tervszerű alkatrész-gyártás ellenőrzése céljából. Természetesen ahhoz, hogy ezt mérni tudjuk, a tervezésben odáig kell fejlődnünk, hogy helyes dekád-terveket tudjunk készíteni.

A negyedévi és évi tervszerűség mérésére — véleményem szerint — nincsen szükség, mivel az éves és negyedéves tervek aránylag nagy távlatokban készülnek, és a közbejött specifikációk és kereskedelmi kívánások miatt összetételükben annyira megváltozhatnak, hogy azok mérése, tervszerűség szempontjából, irreális.

A *mérési szinttel* kapcsolatban a következő kérdések merülnek fel: Üzemi, illetve gyári vagy árutermelési viszonylatban mérjük-e a tervszerűséget? Nálunk, a Rákosi Művekben, 1950. év folyamán, körülbelül félévig mindkét szintre vizsgáltuk a tervszerűséget. A tapasztalat azt mutatta, hogy lényeges eltérést nem mutatnak a számok, ezért helyesebbnek tartottuk, hogy visszatérjünk az eredetileg is alkalmazott üzemi szintre. Itt ugyanis figyelembe vehető a saját felhasználásra gyártott termelés is. Ha az üzemek munkáját megfelelően összehangoljuk és jó tervet készítünk, akkor ezen a szinten mért tervszerűség jobban kifejezi a vállalat munkáját tervszerűség szempontjából, mintha az árutermelésre néznénk.

A *mérési egységre* vonatkozólag, vállalati viszonylatban, kétségtelül helyes, hogy a tervárnak megfelelő forintban mutassuk ki a tervszerűség alakulását. Ez azonban még nem elég. Az önálló műhelyszámolás bevezetésével ugyanis eljutottunk oda, hogy bizonyos műveleteknél az üzemek egyszerűbben tudják kimutatni az egyes munkafolyamatokat, műveleteket, mennyiségi egységben, mint forintban. Ilyen viszonylatban tehát felesleges tervárakat alkalmazni, mert a mennyiségi tervezés és tervszerűség mérése egyszerűbb és áttekinthetőbb képet fog adni.

A mérés mélysége. A tervszerűség kérdése országos vonatkozásban összehasonlításra nem alkalmas. Ezideig még nem állt megfelelő alap rendelkezésre, már csak azért sem, mivel termelő üzemek az Egységes Arulista nem alkalmazták egységesen, és a tervezésnél épp az Arulista hiányossága folytán az egyes cikkelemeket összevonják. Vegeredményben az a gyár mutat jobb tervszerűséget, amelyik az általa gyártott cikkekét összevontan tervezi és rosszabbul jár az a vállalat, amelyik fejlettebb tervezési módszerekkel már elemekre bontja a cikklistát. Elemzéseink során például rájöttünk arra, hogy egyik gyárunk állandóan magas tervszerűséggel dolgozik. Mi volt ennek az oka? Karbantartó üzemből lévén szó, havi operatív árutermelési terveit különösen a hosszabb átfutási munkáknál alacsonyra tervezte, és így lehetősége volt azt jelentősen túlteljesíteni. Ezért a tervszerűsége is állandóan 100 százalék körül mozgott. Nyilvánvaló, hogy helytelen lett volna ennek az üzemnek tervszerűségét ugyanúgy elbírálnunk, mint egy olyan üzemét, amelyik részletesebben, cikkelemek szerinti bontásban tervezett. Jobban megvizsgálva a kérdést, megállapítottuk azt is, hogy a 100 százalékos tervszerűség mellett egyes gyárak karbantartási hiányosságokról panaszkodtak. Ezért előírtuk azt, hogy gyáraink karbantartásának jobb ellátása céljából, a jelentősebb karbantartási munkákat tételesen tervezzék meg. Az eredmény az lett egyes gyárak karbantartási hiányosságokról panaszkodtak. Ezért előjavult a gyárak ellátása.

A tervszerűségi számok összehasonlítása, még iparági szinten is, sokszor helytelen következtetésekre vezet. Az egyik gyárunknál, amely a közlekedési iparághoz tartozik, a KGM-ben megtartott munkaversenykiértékelésnél derült ki, hogy a vele versenyben álló gyárak egyrésze a tervszerűséget nem cikkelemekre vizsgálva, hanem cikkekre összevonva adja meg, és így lényegesen jobb képet mutat, mint az a gyár, amelyik termelését jobban részletezi.

A közelmúltban egy kohászati vállalatnál voltunk tapasztalatcserén, ahol azt tapasztaltuk, hogy a tervszerűség számításánál egészen egyéni módszert vezettek be. Az illető vállalat a tervszerűség megállapításánál figyelembe vette a vis major esetekből kifolyólag kieső termelést is, és azt úgy számolta el, mintha letermelte volna — mondván, hogy erről az üzem úgy sem tehet.

A vállalaton kívülálló okok. A gyakorlatban többször előfordul, hogy különféle okok miatt, felsőbb szerveink, a hőközben olyan utasításokat adnak, hogy a tervtől eltérően termeljenek. Így a termelő üzem hibáján kívül, a tervszerűség a jóváhagyott tervvel szemben rosszabb képet mutat, ami egyrészt a prémiumszámolásban, másrészt a munkaversenykiértékelésénél a vállalatra nézve, hátrányos helyzetet jelent. Ezért üzemek az ilyen hőközi program-módosításokkal szemben ellenállást mutattak még akkor is, ha ezt fontos országos érdekek tették szükségessé.

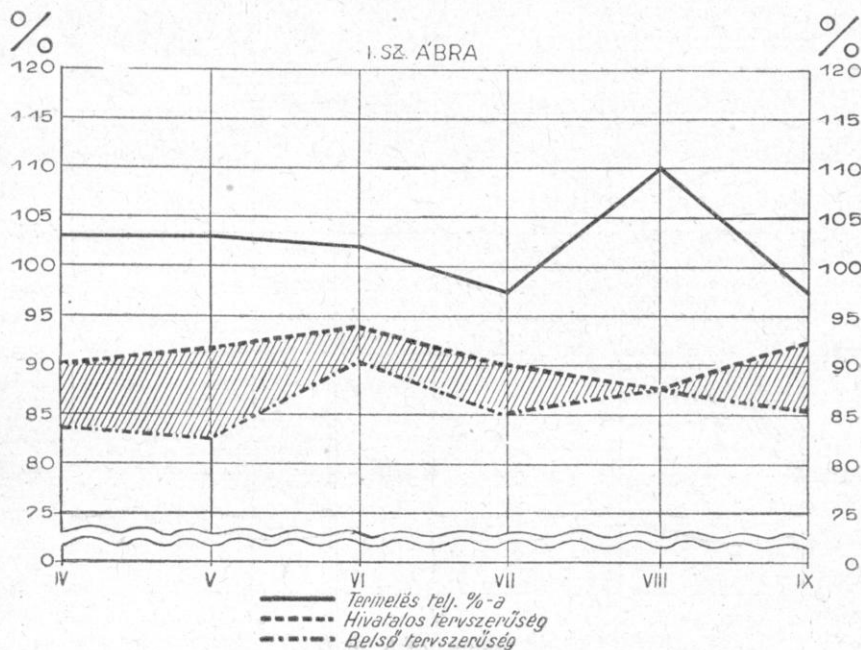
Nyilvánvaló, hogy az ilyen program-változásokkal szemben nem érheti károsodás az illető vállalatot, annál is inkább, mivel ez rendszerint csak megterhelést ró rá azzal, hogy egy már beindított munkafolyamatot le kell állítani és a gyártást újból kell megszervezni. Kétségek nélkül igaz az is, hogy ezek a hőközi program-változtatások végeredményben felsőbb szerveink tervszerűtlen munkáját mutatják meg. Éppen ezért

— ennek kimutatására — a Rákosi Művek gyakorlatában kétféle tervszerűséget vezettünk be:

a) A hivatalos operatív terv alapján ú. n. „hivatalos“ tervszerűséget.

b) A felsőbb utasításra végrehajtott program-változtatások figyelembevételével kiszámított ú. n. „belső“ tervszerűséget.

Az 1. sz. ábra egy vállalatnak tervteljesítési és tervszerűségi százalékaiknak alakulását mutatja mindkét tervszerűségre. A vonalkázott rész jelenti a tervszerűség romlásának azt a mértékét, amelyet a felsőbb szervek tervszerűtlen munkája okozott a vállalatnak.

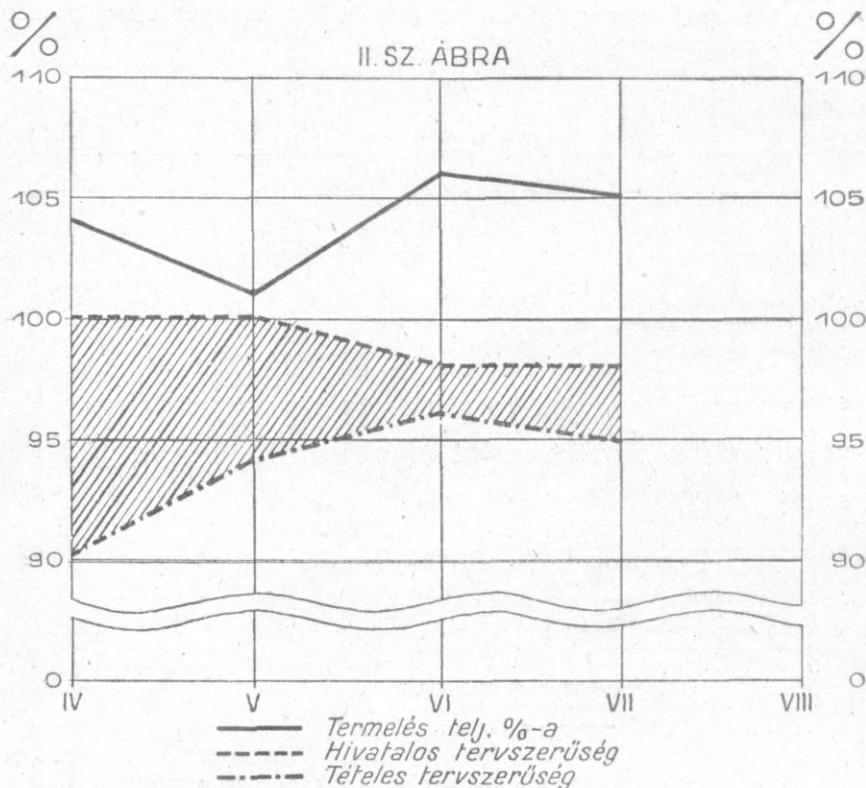

A vis major eseteket, vagyis azokat az eseteket, amikor a tervteljesítés elmaradását valamely, az üzem hibáján kívülálló elháríthatatlan akadály idézi elő, a tervszerűségnél — véleményem szerint — nem lehet figyelembevenni, hanem azt az indokolásnál kell közölni.

Tételes tervszerűség. Vállalati és üzemi viszonylatban a tervszerűség továbbfejlesztésénél törekedni kell a tételes tervszerűségre. Az RM egyes üzeméinél már rátértünk erre a módszerre. „Készreábrázoló“ üzemünk tervteljesítésének akadálya volt egyik kohászati üzemünk tervszerűtlen munkája. Mélyebben megvizsgálva a kérdést, rájöttünk arra, hogy bár a szóbanlévő kohászati üzem globálisan teljesítette a tervét, sőt a hivatalos tervvel szemben a tervszerűsége is 100 százalék körül mozgott, mégsem volt jó a feldolgozó gyárak anyagellátása. A 100 százalék körüli tervszerűség mögött tehát hiányosságok mutatkoztak, mert az Egységes

Árulista az illető üzem cikkeleire nem adott módot részletes tervezésre. Be kellett tehát vezetnünk a cikklistán kívül egy részletes tételes cikkelemenként bontást, illetve gyártási programot és ennek teljesítését külön vizsgálat tárgyává tettük. Az eredmény különösen azután mutatkozott meg, amikor ennél az üzemünknel ezt a tételes tervszerűséget tettük a premizálás alapjává.

Nézzük meg, hogy mit mutatnak a számok:

Meg kell mondani azt is, hogy ennek a tételes tervezésnek bevezetése elég nehézkesen ment, mivel üzemünk vezetői meglehetősen idegenkedtek tőle. A gyakorlat azonban megmutatta, hogy helyes volt, és később már annyira ragaszkodtak hozzá, hogy a sürgős programon kívüli tételeket alig lehetett velük elfogadtatni. Így bizonyos mértékig a felsőbb szerveket is tervszerűbb munkára kényszerítették. A grafikon vonalkázott része itt is megmutatja a fejlődést, ami végeredményben a továbbfelforgató gyárak anyagellátásának javulását jelentette.

A munkaverseny kiértékelése. Az „Ipari Értesítő” 53. számában (1950. december 31.) megjelent 8500/950. számú rendelet az élüzemek kijelölésének szabályait ismerteti. A rendelet többek között a kohászati

iparágra 95 százalékos, szerszámgépgyártásra 98 százalékos, közlekedési eszközök gyártásánál 100 százalékos tervszerűséget követel meg ahhoz, hogy a vállalatok az üzlem általános feltételeinek megfeleljenek. Ez a rendelet azonban tág teret enged annak, hogy az üzemek a tervszerűséget a kedvezőbb oldalról mutassák ki. Például lehetőséget ad arra, hogy cikkekre összevondva, a negyedéves operatív tervek alapján mutassák ki a tervszerűséget és így végeredményben egy olyan tervhez viszonyítsanak, ami valójában tervszerűség szempontjából irreális. Az operatív negyedéves tervekben ugyanis még nem tudjuk figyelembevenni azokat a különféle módosításokat, amelyeket a havi operatív terveknél már be-tervezhetünk. Véleményem szerint reálisabb képet kaphatnánk akkor, ha a negyedéves kiértékelésnél nem a negyedéves operatív tervhez viszonyítanánk a tervszerűséget, hanem a havi operatív tervek tervszerűségi százalékának havi átlagát vennénk figyelembe.

Azonkívül itt is alkalmazni kellene azt a módszert, amit az egyéb gépgyártás vonalán igen helyesen figyelembe vettek, vagyis azt, hogy az egyes vállalatok összehasonlításánál csoportokat alkotnánk aszerint, hogy mennyi cikket gyártanak és cikkszám szerint változó tervszerűségi százalékot állapítanánk meg.

Az üzemek közötti kooperáció szorosabbra fűzéséhez a fentiekben fel-tüntetett példán felül ugyancsak felhasználható a tervszerűség helyes e-lemezése. 1951 áprilisától kezdődően egyes üzeimeinknél bevezettük szol-gálatásoknál, illetve bér munkáknál a tervszerűség tételes mérését. Ez azt je-lenti, hogy nem elégedtünk meg azzal, hogy a gyárak egy tételben ter-vezzék a szolgáltatásokat, hanem az üzemrészekre, vagy gyáregységekre bontva szerepeltettük a tervben.

Pl. a régi gyakorlat szerint terveztünk 600 000 Ft értékű szol-gálatást. A teljesítésnél látva azt, hogy az üzem ezt a tervét 650 000 Ft-ra teljesítette, a tervszerűséget 100%-ban állapítottuk meg.

Az új módszer szerint a tervet felbontjuk a következőképpen:

Megnevezés	Terv	Telje-sítés	Tervszerű-ségbe beszámít-ható	Terv-szerűségi %
A. gyárnak	100	150	100	100
B. „	200	200	200	100
C. „	50	200	50	100
D. „	250	100	100	40
Összesen	600	650	450	75

Ebből a példából is látható, hogy az üzem a D gyárral szemben — annak ellenére, hogy tervét jelentősen túlteljesítette — nagy lemaradás-ban van és hogy ezzel nyilvánvalóan a D gyár munkáját hátráltatja.

*

Természetesen ezekkel a módszerekkel még nem elégedhetünk meg. Tovább kell fejleszteni, finomítani tervezési módszereinket és a tervszerű-ség elemzését. A gyáron beüli üzemek kooperációját és a tervszerű alkat-részgyártást részletes alkatrészgyártási tervvel kell elősegíteni, és ennek

alapján kell az üzemek tervszerűségét megállapítani. A tervszerűtlen alkatrészgyártás megakadályozására egyébként jó módszerként ajánlható a raktári nyersanyag-adagolás módszere. Ez azt jelenti, hogy a nyersanyagraktárak csak a tervek teljesítéséhez szükséges nyersanyagot adják ki az üzemeknek.

Fentiekben felsorolt kérdésekkel még korántsem merítettük ki mindazokat a problémákat, amelyek a tervszerűség elemzésével kapcsolatban jelentkeznek, csak a kirívóbbakat akartuk megemlíteni, hogy ezzel is felhívjuk a figyelmet ennek a kérdésnek sokoldalúságára. A kérdést tovább kell szélesítenünk. A statisztikusok feladata, hogy elemzések során felvetődött további problémákat felszínre hozzák, közkinccsé tegyék, hogy ezzel elősegítsék a tulajdonképpeni statisztikai munka, az elemzés minőségi javítását. A Központi Statisztikai Hivatal feladata lesz majd, hogy ezekből a felvetett problémákból átlálasítsa azokat a módszereket, amelyek alkalmazására minden vállalatnál rendszeresen szükség lehet.

A Központi Statisztikai Hivatal Ipari főosztályának lapja, az

IPARSTATISZTIKAI ÉRTESÍTŐ

az iparstatisztika gyakorlati és időszerű elméleti kérdéseivel foglalkozik, kapcsolatot képez az üzemi statisztikusok és a Központi Statisztikai Hivatal között, az iparstatisztikusok mindennapi munkájának segítőtársa.

Megjelenik minden hónap végén

Előfizetési ára egy évre 24 Ft, félévre 12 Ft.

Egyes szám ára: 2 Ft.

Megrendelhető a Statisztikai Kiadó Vállalatnál (Budapest, II, Keleti Károly-u. 5/7. I. 1. Tel.: 350—126, 130-as mellék).

STATISZTIKA ÉS MUNKABÉRELLENŐRZÉS

A Statisztikai Szemle folyó évi májusi számában foglalkoztunk a bérelapellenőrzés statisztikai vonatkozásaival, rámutattunk azokra a feladatokra, melyek a statisztikára ezen a téren hárulnak. A Népgazdasági Tanács 27/2/1951. N. T. számú határozata, mely a bérelapellenőrzést a jelenlegi formájában bevezette, a Központi Statisztikai Hivatal feladatává tette a statisztikai kérdőíveken és a munkabérigénylési kimutatásokon jelentett adatok egyeztetését, tudvalevőleg ugyanis a két irányba történő adatszolgáltatásnak az N. T. határozata alapján egymással meg kell egyeznie.

Az adatok összehasonlítása számos olyan elvi kérdést vetett fel, melyek megoldása előfeltétele annak, hogy a statisztikában és a munkabérelapellenőrzés vonalán azonos értékkel dolgozhassunk. Ezen kérdések egyik része már megoldást nyert, mint például az állományon kívüli személyzet béralapjának vagy a műszaki és adminisztratív munkavállalók túlóradíjának elszámolási módja, illetve ideje, a kérdések másik részének megoldása pedig még folyamatban van.

A statisztikai és bérelapellenőrzési munkálatok kapcsolata azonban nemcsak olyan kérdéseket vetett fel, melyek a kétirányú adatszolgáltatás azonosságát érintik, hanem egyéb jelentős problémákra is felhívta a figyelmet. Elsősorban gondolunk itt a relatív eltérés megállapításának módjára, valamint a termelés összetételének és a béralakulásnak összefüggésére. Ezeknek a már régebben vitatott kérdéseknek a Statisztikai Szemle hasábjain első alkalommal Gadó Ottó és Szendehegyi Benedek elvtársak adtak hangot a lap augusztusi, illetőleg szeptemberi számában, tárgyalásuk jellege inkább a problémák felvetését jelentette, a kérdések helyes megoldásának módjaival azonban részletesen már nem foglalkoztak. Ebben a cikkünkben többek között az említett problémák részletesebb elemzésével rá kívánunk mutatni azokra a módszerekre, illetve eljárásokra, melyek — véleményünk szerint — a vitatott kérdések helyes megoldását adnák.

*

A relatív megtakarítások, illetve túlkidadások százalékanak megállapítása a statisztikában és jelenlegi bérelapellenőrzési gyakorlatunkban eltérő módon történik.

Míg a statisztikában a relatív eltérés százalékanak kiszámítása a tényleges bérfelhasználásnak a termelési terveztési százalékos arányában korrigált béralaptervhez való viszonyítása alapján történik, addig a

Magyar Nemzeti Bank ezt a mutatószámot a termelés és a munkabér tervteljesítési százalékainak egymásból történő kivonása útján határozza meg. A kétféle számítási mód alapján megállapított százalékok közül az esetek egyik részében az első módszer, az esetek másik részében a második módszer alapján számított eltérési százalék a magasabb, az esetek harmadik részében pedig a két százalék meg is egyezhet egymással. A lehetséges esetek megvilágítása, valamint a helyes számítási mód megállapítása céljából vizsgáljuk meg az alábbi példákat:

Termelési tervteljesítési %	Munkabéralap (1000 Ft)			Korrigált béralap-terv (1000 Ft)	Relatív eltérés %-a	
	Terv	Teljesítés	%		Statisztika	M. N. B.
					szerint*	
120	50	48	96	60	-20	-24
120	50	66	132	60	+10	+12
80	50	32	64	40	-20	-16
80	50	44	88	40	+10	+8
100	50	40	80	50	-20	-20
100	50	55	110	50	+10	+10

* Megtakarítás = -, túlkiadás = +

A példából megállapíthatjuk, hogy abban az esetben, ha a vállalat termelési tervét túlteljesíti, a relatív eltérés százaléka a Magyar Nemzeti Bank számítási módja szerint magasabb, mint a statisztikában alkalmazott számítás szerint, akár megtakarítás, akár túlkiadás álljon fenn. Ha a vállalat termelési tervét nem teljesíti, a Bank mindig alacsonyabb eltérési százalékot mutat ki, mint a statisztika. A kétféle számítási mód azonos eredményt csak akkor ad, ha a termelési tervteljesítési százalék pontosan 100, ilyenkor azonban lényegében csak abszolút vizsgálatra van lehetőség. — Minél nagyobb a relatív megtakarítás, illetve túlkiadás mértéke, annál nagyobb lesz a két számítási mód eredménye között a különbség.

A kétféle számítási mód általánosságban történő vizsgálatánál jelöljük

az előírányzott termelést	Q_0
a tényleges termelést	Q_1
az előírányzott munkabért	X_0
a tényleges munkabért	X_1 betűkkel.

A gyakorlatban a számítások százalékos alakban történnek, levezetéseinkben azonban az egyszerűség és jobb áttekinthetőség kedvéért a százalékos formát mellőzzük.

A statisztikában alkalmazott számítás a következő lépésekben történik:

1. Termelési tervteljesítés megállapítása: $\frac{Q_1}{Q_0}$
2. Korrigált béralap-terv megállapítása: $X_0 \cdot \frac{Q_1}{Q_0}$

3. Relatív bérfelhasználás viszonyszámának megállapítása:

$$\frac{X_1}{X_0} \cdot \frac{Q_1}{Q_0} = \frac{X_1}{X_0} : \frac{Q_1}{Q_0}$$

4. Relatív béreltérés viszonyszámának megállapítása:

$$\frac{X_1}{X_0} : \frac{Q_1}{Q_0} - 1$$

A Nemzeti Bank a béreltérést a következőképpen számítja ki:

1. Termelési tervteljesítés megállapítása: $\frac{Q_1}{Q_0}$

2. Beralapfelhasználási tervteljesítés megállapítása: $\frac{X_1}{X_0}$

3. Relatív béreltérés viszonyszámának megállapítása:

$$\frac{X_1}{X_0} - \frac{Q_1}{Q_0}$$

Az eltérések százalékos megállapításának különbözősége mellett az eltérések forint összege mindkét eljárás alkalmazásával azonos lesz.

A statisztikában az eltérés összegét úgy kapjuk meg, hogy a tényleges bérfelhasználásból levonjuk a korrigált beralaptervet, vagyis általánosságban

$$X_1 - \left(X_0 \cdot \frac{Q_1}{Q_0} \right)$$

A Nemzeti Bank ezt az összeget úgy kapja meg, hogy az általa kimutatott relatív eltérés viszonyszámával megszorozza az eredeti beralaptervet. Annak ellenére, hogy az eltérések forint összegei mindkét számítási mód esetén egyenlők, tisztáznunk kell a különféleképpen megállapított százalékos eltérések jelentését is, és el kell döntenünk, hogy melyik a kettő közül a helyes eljárás, már azon gyakorlati szempontból is, hogy a beralaptúllépéseknél a túllépés százalékos nagysága dönti el, hogy a kifizetést ki engedélyezheti.

A Nemzeti Bank számításának helytelen volta nyilvánvalóvá lesz, ha a bérellelőrzési tevékenység lényegét, alapvető feladatát elemezzük. A bérek ellenőrzésére ugyanis tulajdonképpen azért van szükség, hogy ezen keresztül megállapíthassuk, hogy a vállalatok megtartották-e a termelésnek és a béreknek a tervben előírt arányát, tehát nem lépték-e túl a tervben meghatározott bérhányadot. A szocializmus építésének az az alapvető követelménye, hogy a termelésnek, a termelékenységnek gyorsabb ütemben kell emelkednie, mint a béreknek, lényegében azt jelenti, hogy a bérhányadnak csökkenő tendenciát kell mutatnia. A béreknek és a termelési értéknek csökkenő arányát a tervek hívatottak biztosítani, a bérellelőrzésnek tehát azt kell kimutatnia, hogy a vállalatok a tervet ezen a vonalon is betartották-e, végeredményben tehát hogyan, milyen százalékban teljesítették a bérhányadtervet.

Természetesen a bérhányad akkor alakul kedvezően, ha alatta marad a tervezett szintnek, itt tehát a 100%-on aluli tervteljesítés jelzi a vállalat jó munkáját.

A tervezett bérhányadot jelöljük $\frac{X_0}{Q_0}$ -al, a tényleges bérhányadot $\frac{X_1}{Q_1}$ -gyel, akkor tehát a terv teljesítését a következő képlet segítségével állapítjuk meg:

$$\frac{X_1}{Q_1} : \frac{X_0}{Q_0}$$

Képletünket átalakítva:

$$\frac{X_1}{Q_1} : \frac{X_0}{Q_0} = \frac{X_1}{X_0} : \frac{Q_1}{Q_0}$$

Tehát ugyanazt a képletet kaptuk, melyet a statisztikában alkalmazott relatív bérfelhasználás viszonzyszámának megállapításánál használunk. Ebből következik, hogy a bérellenőrzés lényegét, a tényleges és tervezett bérhányad viszonyát csak a Statisztikai Hivatal által alkalmazott számítási mód mutatja meg. A Nemzeti Bank által kimutatott százalék — melyet a Bank a relatív béreltérés viszonzyszámának tekint — ezt a lényeges és alapvető összefüggést nem fedi fel.

Az ismertetett képletek segítségével általánosságban is igazolható az a már említett törvényszerűség, hogy a termelési terv túlteljesítése esetén a Nemzeti Bank, a tervtől való lemaradás esetén a Statisztikai Hivatal mutat ki magasabb eltérési százalékot.

Bebizonyítandó, hogyha $\frac{Q_1}{Q_0} > 1$ fennáll, (azaz a termelési terv teljesítése meghaladja a 100%-ot), akkor igaz az, hogy

$$\frac{X_1}{X_0} - \frac{Q_1}{Q_0} > \left(\frac{X_1}{X_0} \cdot \frac{Q_1}{Q_0} \right) - 1$$

A továbbiakban az egyszerűség kedvéért használjuk az alábbi jelöléseket:

$$\frac{X_1}{X_0} = a, \quad \frac{Q_1}{Q_0} = b,$$

ezek szerint tehát előbbi képletünket így is felírhatjuk:

$$a - b > \frac{a}{b} - 1,$$

átalakítva

$$a - b > \frac{a - b}{b},$$

(a-b)-vel osztva

$$\frac{a - b}{a - b} > \frac{a - b}{b} \cdot \frac{1}{a - b},$$

egyszerűsítve

$$1 > \frac{1}{b},$$

b-vel szorozva

$$b > 1$$

Kiindulási képletünk tehát valóban igaz. A fenti megfontolások alapján ugyanígy bebizonyítható a két módszer között a fentiekben megállapított törvényszerűség, ha $b < 1$, illetve ha $b = 1$.

Ugyanez egyszerűen bebizonyítható egy számszerű példával: legyen a termelési terv teljesítése 103%, a beralaptervé 105%. A relatív beralapeltérés százaléka a Nemzeti Bank módszere szerint

$$105 - 103 = 2\%$$

a Statisztikai Hivatal módszere szerint pedig

$$\frac{105}{103} \times 100 - 100 = \frac{105 \times 100 - 103 \times 100}{103} = \frac{200}{103} = \frac{2}{1,03}, \text{ ami } < 2.$$

A Központi Statisztikai Hivatal javasolta a Magyar Nemzeti Banknak, hogy térjen át a statisztikában alkalmazott elméletileg is helyes számításra, a Bank azonban azt felügyeleti hatóságának, a Pénzügyminisztériumnak döntése alapján visszautasította azzal az indokkal, hogy a számítás komplikáltabb volta miatt féltő, hogy a vállalatok — elsősorban az állami gazdaságok és gépállomások — sok esetben a számításokat hibásan végeznék. Be kell azonban látnia a Pénzügyminisztériumnak és a Magyar Nemzeti Banknak is, hogy ez nem indokolja azt, hogy a számítás az egész népgazdaság területén elméletileg helytelen módon történjék. Úgy gondoljuk, hogy állami gazdaságaink és gépállomásaink is sokkal komolyabb nehézségeket megoldottak már, mint kellő utasításokkal ellátott néhány számtani alpműveletnek az elvégzését.

Ismeretes, hogy a gyártmányok összetételében a tervhez képest beállott változás akkor, ha ez a termelés globális értékét nem változtatja meg, a bérelenőrzés során nem kerül figyelembevételre. Ebből következik, hogy ha a vállalat a tervezettnél munkaigényesebb cikket termel, könnyen túlkiadásba kerülhet, anyagigényes cikkek gyártása esetén pedig nagyarányú megtakarítást érhet el. A vállalat mindkét esetben tervszerűtlenül termelt, míg azonban ez az első esetben a bérfelhasználásnál kifejezésre jut, addig a második esetben éppen a tervszerűtlen termelés segítségével mutat ki a vállalat megtakarítást. Megtakarításról azonban valójában csak akkor beszélhetünk, ha ezt a vállalat a termelési tervben megszabott arányok betartásával éri el.

Az iparágak beralapfelhasználásának elbírálásánál hasonló a helyzet, mint a vállalatok fentemlített problémája. Az iparágon belül az iparág-hoz tartozó vállalatok töltik be tulajdonképpen azt a szerepet, melyet vállalaton belül a cikkek. Az egyik vállalat magasabb, a másik alacsonyabb bérhányaddal dolgozik általában még akkor is, ha azonos cikket termel, mivel a technikai, természeti, stb. viszonyok nagymértékben befolyásolhatják a bérhányadok alakulását. Tehát akkor, ha a tervben megszabott arányoktól a magasabb bérhányaddal dolgozó vállalatok felé történik súlyeltolódás, úgy ez már egymagában azt eredményezheti, hogy az iparág beralapját túllépi annak ellenére, hogy az iparág vállalatai külön-külön

nem lépték túl a bérkeretet, sőt esetleg megtakarítást érték el. Nézzük meg a következő példát:

Vállalat	Termelés				Béralap		Bérhányad		Relatív eltérés	
	Terv		Teljesítés		Terv Ft	Teljesítés Ft	Terv	Tej.	Ft	%
	Ft	%-os súly	Ft	%-os súly			%			
A	5000	71,4	3000	42,9	1500	750	30	25	-150	-16,7
B	2000	28,6	4000	57,1	1200	2160	60	54	-240	-10,0
Iparág összesen	7000	100,0	7000	100,0	2700	2910	38,6	41,6	+210	+7,8

Annak ellenére tehát, hogy vállalatonként külön-külön megtakarítás mutatkozik, az iparág mégis túllépte a béralapját. A túllépés oka az, hogy a termelés a magasabb bérhányaddal dolgozó B vállalat felé toldott el. A B vállalatnak terv szerint az iparág termelésének 28,6%-át kellett volna képviselnie, ténylegesen azonban 57,1%-át teszi ki. Így annak ellenére, hogy a B vállalat a tervezett 60%-os bérhányad helyett 54%-os bérhányaddal dolgozott, tehát megtakarított, iparági viszonylatban a termelésben megnövekedett súlya az iparág túllépését eredményezte.

Az iparági és vállalati szinten megállapított eltérések a gyakorlatban általában mindig különböznek egymástól. Elméletileg két esetben kapunk azonos eredményt:

1. akkor, ha a tervezett bérhányadok az iparág valamennyi vállalatánál azonosak,

2. akkor, ha a tényleges termelésben a tervezett termeléshez viszonyítva nincs súlyeltolódás.

Az elmondottak természetesen nemcsak iparágakra, hanem minisztériumokra, főosztályokra, egyesületekre, trösztökre is vonatkoznak, sőt ugyanez fennáll vállalatokra is akkor, ha az egyes üzemek önálló egységek. Eldöntendő tehát, hogy magasabb szinten hogyan történjék a relatív eltérés megállapítása: a részeredmények összegezése útján, vagy pedig az összesített adatok alapján?

Bevezetőben említett cikkében Gadó Ottó elvtárs többek között azért tartja helyesebbnek a relatív eltérések megállapítását vállalati szinten, mivel szerinte az „iparági szinten való mérésnél éppen a nagy vállalatok jó vagy rossz munkája kevésbé jut kifejezésre”. Ezen megállapítását két példa alapján vonja le, melyekben az egyik esetben a túlkiadás, a másik esetben pedig a megtakarítás abszolút összege, illetve százaléka iparági szinten alacsonyabb, mint a vállalatonként megállapított eltérések összegezése alapján nyert érték. A Gadó elvtárs által idézett kétféle számítás eredményének a két példából megállapított nagyságrendje azonban nem törvényszerű. Ugyanakkor Gadó elvtárs megállapításából az is következik, hogy a vállalati szinten való mérésnél viszont a nagy vállalatok jó vagy rossz munkája jut kifejezésre. Ez azonban nem állja meg a helyét, mivel a vállalati szinten mért eltérések összegében nem a nagy vagy kis vállalatok munkája, hanem az eltérések abszolút nagysága (forduljanak elő akár kis, akár nagy vállalatoknál) jut kifejezésre. Az alábbi példában az iparági szinten megállapított eltérés a nagyobb szám, és ennek az eredménynek kialakulását feltétlenül a nagyobb vállalat túllépése befolyásolta:

Vállalat	Termelés			Béralap		Relatív eltérés összege
	Terv	Telj.	%	Terv	Telj.	
A	500	550	110	180	190	- 8
B	1000	950	95	220	240	+ 31
Iparág	1500	1500	100	400	430	+ 30

Tehát míg a vállalati eltérések összege ($-8 + 31$) eredményeként 23 az iparág túlkiadása, addig az iparági szinten számított összeg 30 lesz.

Az iparági szint eredményét tehát nem a kis vagy nagy vállalatok jó vagy rossz munkája, hanem az dönti el, hogy a tényleges termelés a tervezett termeléshez képest a magasabb vagy alacsonyabb bérhányaddal dolgozó vállalatok felé tolódott-e el.

A kétféle számítási mód helyes értékelését úgy adhatjuk, hogy külön-külön vizsgálat tárgyává tesszük a fentiekben már megállapított jelentésük alapján azokat a területeket, illetve eseteket, mikor alkalmazásuk célszerűnek látszik.

Kétségtelen, mint ezt a vállalat esetében a cikkekkel kapcsolatban már megállapítottuk, hogy tényleges megtakarításról, illetve túlkiadásról a szó igazi értelmében csak akkor beszélhetünk, ha ezt a vizsgálat tárgyát képező gazdasági egység a tervben megszabott termelési arányok betartásával éri el. Ilyen értelemben tehát realisabb a vállalatoként megállapított eltérések összege alapján kimutatott túllépés vagy megtakarítás. A vállalatokénti hiányosságok feltárására, a hiányosságok kiküszöbölésére a vállalati szint alkalmasabb, mint az iparági szint.

Az iparági szinten kimutatott eltérés jelentősége elsősorban a népgazdaság szempontjából figyelemreméltó. Nem közömbös ugyanis, hogy a népgazdaság egészében, vagy egy-egy iparágban hogyan alakul a bérhányad, csökkent-e vagy emelkedett-e a magasabb bérhányaddal dolgozó vállalatoknak aránylagos súlya a népgazdaság vagy az iparág termelésében. Ha egy iparágnak vagy minisztériumnak, vagy főosztálynak, mint népgazdasági egységnek munkáját akarjuk az emített szempont szerint kiértékelni, a magasabb szinten számított eltéréseket kell figyelembe vennünk, mivel a vállalati eltérések összege az így feltett kérdésre nem ad választ.

A kétféle szinten megállapított túllépések és megtakarítások kérdése lényegében hasonló a termelékenységégi vagy önköltségi statisztikában használatos változó és változatlan állományú indexek alkalmazásának problémájához.

A Magyar Nemzeti Bank az iparágak, minisztériumok relatív megtakarítását, illetve túlkiadását a vállalatoként megállapított értékek összegezése útján határozza meg. A Központi Statisztikai Hivatal javasolta a Bank felé az eltérésnek mindkét módszer szerint történő kiszámítását, a Bank azonban ezt a javaslatot sem tette magáévá. Véleményünk szerint népgazdaságunk vezetői feltétlenül értékes támogatást kapnának, ha a Bank mindkét, különböző közzgazdasági jelentőséggel bíró mutatószámot megállapítaná.

A bérellelőrzéssel kapcsolatos a Központi Statisztikai Hivatal részéről az a hónapokkal ezelőtti és azóta is több ízben felvetett probléma, hogy

a Magyar Nemzeti Bank azokban az állománycsoportokban, ahol a létszámot is ellenőrzi, az állományi létszámra készült tervet a tényleges bérlistalétszámmal veti egybe.

Az összehasonlíthatóság a statisztikának, de ebben az esetben a bérellelőrzésnek is egyik alapvető kérdése. Különböző felépítésű adatok egymás mellé állítása és ezekből következtetések levonása sohasem adhat helyes eredményt. A bérlistalétszám azok számát tünteti fel, akik a hónapban bért kaptak, függetlenül attól, hogy az egész hónapban, vagy a hónapnak csak egy részében dolgoztak-e.

A rövidebb ideig dolgozók természetesen az átlagban kisebb súllyal szerepelnek, mint azok, akik az egész hónap folyamán a vállalatnál voltak. Ezen különbségen kívül az állományi létszám annyiban is eltér a bérlistalétszámtól, hogy az állományi létszámban szereplők nem minden esetben kapnak bért (pl. három hónapnál rövidebb ideig betegek).

*

Befejezésül még egy kérdést kívánunk megemlíteni. A Népgazdasági Tanács határozata alapján a Központi Statisztikai Hivatal, illetve a decentralizált területeken maguk a minisztériumok összehasonlítják a Nemzeti Banknak bejelentett adatokat a statisztikai adatokkal. A Bánya- és Energiaügyi, valamint a Közlekedés- és Postaügyi Minisztérium kivételével a többi tárca az összehasonlítások, illetve az eltérések megállapítása után a kérdéssel általában már vagy egyáltalán nem, vagy csak mellékesen foglalkozik, pedig az eltérések sok esetben szabálytalanságokra, vagy elvi félreértésekre hívják fel a figyelmet, melyeket a felügyeleti szerveknek haladéktalanul fel kell számolniuk. Ennek hiányában az ellenőrzés csupán formálissá válik, nem járul hozzá azon kettős cél eléréséhez, hogy a statisztika és a bérellelőrzés is helyes adatokkal dolgozzék.

December folyamán jelenik meg a

STATISZTIKAI TÁJÉKOZTATÓ

1951. évi 4. száma

Összefoglaló adatokat tartalmaz az ötéves terv második évének harmadik negyedéről, a Szovjetunió hatalmas iramú fejlődéséről és a szocializmust építő népi demokráciákról. „Kapitalista országok” című rovata statisztikai adatokkal mutatja be az imperialista tábor belső ellentéteit, háborús készülődését és a kizsákmányolt dolgozók növekvő nyomorát.

Ára: 5,— Ft

Kapható IBUSz-pavilonokban és a Statisztikai Kiadó Vállalatnál
(Budapest II, Keleti Károly-u. 5. I. 1. Telefon: 350—126, 130-as mellék)

SZOVJETUNIO

A Szovjetunió Minisztertanácsa mellett működő Központi Statisztikai Hivatal jelentése a Szovjetunió népgazdasága fejlesztésére vonatkozó állami terv teljesítésének 1951 III. negyedévi eredményeiről

Az ipar és a mezőgazdaság fejlődését, valamint az áruforgalom alakulását 1951 III. negyedévében az alábbi adatok jellemzik:

I.

Az ipari termelési terv teljesítése

A negyedévi ipari össztermelési tervet 103%-ra teljesítették. Az egyes minisztériumok össztermelési tervüket a következőképpen teljesítették:

Az 1951 III. negyedév
terv teljesítése
%-ban

Vaskohászati minisztérium	105
Szénésméghászati minisztérium	101
Szénipari minisztérium	100,4
Ásványolajipari minisztérium	103
Villamoserőművek minisztériuma	102
Vegyipari minisztérium	103
Villamosipari minisztérium	101
Híradószközipari minisztérium	99,8
Nehézgépgyártási minisztérium	99
Gépkocsi- és traktoripari minisztérium	97
Szerszámgyártási minisztérium	99
Gép- és műszergyártási minisztérium	100,5
Építési és ütéptérsi gépgyártási minisz- térium	106
Közlekedési gépgyártási minisztérium	97
Mezőgazdasági gépgyártási minisztérium	102
A Szovjetunió építőanyagipari minisz- tériuma	102
A Szovjetunió faipari minisztériuma	90
Papír- és feldolgozóipari minisztérium	103
A Szovjetunió könnyűipari minisztériuma	103
A Szovjetunió halipari minisztériuma	104
A Szovjetunió hús- és tejipari minisz- tériuma	102
A Szovjetunió Élelmiszeripari minisz- tériuma	109
A Szovjetunió gyapottermesztési minisz- tériuma	83
A közlekedésügyi minisztérium ipari üzemei	101
A Szovjetunió közegészségügyi minisz- tériumának ipari üzemei	104
A Szovjetunió filmügyi minisztériumának ipari üzemei	107
A szövetséges köztársaságok helyi ipari minisztériumai és helyi fűtőanyagipari minisztériumai	107
Ipari termelőszövetkezetek	107

A Szovjetunió egész iparának össztermelése az 1951. év harmadik negyedében 1950 III. évnegyedéhez viszonyítva 15%-kal növekedett.

Az ipari munkások munkatermelékenységége az 1951. év harmadik negyedében 1950 III. negyedéhez viszonyítva 9%-kal növekedett.

Az ipar túlteljesítette az 1951. III. negyedévre kitűzött önköltségsökkentési feladatokat. Az ipari termelés önköltsége a mult évhez viszonyítva 9%-kal csökkent.

II.

Mezőgazdaság

A kolhozokban és a szovhozokban sikeresen folyik a természetakarítás.

Az idén ősszel rövidebb határidőkön belül és magasabb agrótechnikai színvonalon hajtották végre az őszi növények vetését. Őszi gabonából többet vetettek, mint a mult évben és ezen belül jelentősen növekedett a búza vetésterülete.

A folyó évben még jobban megszilárdult a mezőgazdaság anyagi-technikai alapja és emelkedett a termelés gépesítésének színvonala a kolhozokban és szovhozokban. A gép- és traktorállományok 1951 eddig eltelt időszakában 20%-kal több mezőgazdasági munkát végeztek a kolhozokban, mint 1950 megfelelő időszakában. A kolhozokban kombájnnal 82%-kal több gabonát arattak le, mint 1950-ben.

A kolhozok és szovhozok tovább gyarapították állatállományukat. A kolho-

zok és szovhozok közösségi tulajdonban lévő állatállománya 1950 október 1-től 1951 október 1-ig az alábbi módon növekedett: szarvasmarha 13%-kal, ezen belül a tehének száma 18%-kal, sertés 27%-kal, juh és kecske 7%-kal és ló 9%-kal. A kolhozok baromfiállománya 11%-kal növekedett. A Szovjetunió szovhozügyi minisztériuma alá tartozó szovhozokban az állatállomány ugyanezen időszakban az alábbi módon növekedett: szarvasmarha 15%-kal, ezen belül a tehének száma szintén 15%-kal, sertés 16%-kal, juh és kecske 8%-kal, ló 15%-kal. A szovhozok baromfiállománya 37%-kal növekedett.

III.

Az áruforgalom fejlődése

1951 III. évnegyedében tovább fejlődött a szovjet kereskedelem. Az állami és szövetkezeti kereskedelem útján, összehasonlító árakban kifejezve, a lakosságnak 13%-kal több árut adtak el, mint

1950 harmadik negyedében. Ezen belül húsból 19%-kal, hentesáruból 14%-kal, haltermékekből 11%-kal, állati és növényi zsíradékból 12%-kal, tejből és tejtermékekből 38%-kal, sajtból 15%-kal, cukorból 33%-kal, édesipari termékekből 23%-kal; pamutszövetekből 22%-kal, szelyemszövetekből 33%-kal, harisnyákból és zoknikból 24%-kal, kötött-szövött áruk-ból 20%-kal, cipőből 10%-kal, illatszerekből 20%-kal, bútorból 49%-kal, rádióvevőkészülékekből 55%-kal, gramfonból 22%-kal, varrógépből 33%-kal, fényképezőgépből 30%-kal, kerékpárból pedig 2,3-szer többet adtak el.

1951 III. negyedében 1950 harmadik negyedéhez viszonyítva a kolhozpiacokon is több mezőgazdasági terméket adtak el a lakosságnak. Legjelentősebben a liszt, szalonna, baromfi, tojás, a különféle gyümölcsök és a méz eladása emelkedett.

Forrás: Pravda, 1951. október 25. 1. old.

BULGÁRIA

Az Állami Tervhivatal jelentése az 1951 III. negyedévi terv teljesítéséről

I.

Az ipari termelési terv teljesítése és a termelés növekedése

Az ipari termelés terjedelme (a helyi ipar nélkül) 1951 III. negyedében 1950 III. negyedéhez viszonyítva 15,4%-kal növekedett meg. 1951 első 9 hónapja alatt az ipari termelés 18%-kal növekedett az előző év ugyanezen időszakához viszonyítva. Annak ellenére, hogy az ipari termelés jelentősen megnövekedett, az ipar 1951 III. negyedében együttes tervét csak 95,9%-ra teljesítette.

Az egyes minisztériumok és főhatóságok ipari termelésének növekedése 1951 III. negyedében a következő volt:

	1951 III. negyedéve 1950 III. negyedé- hez viszonyítva %-ban	1951 III. negyedévi terv- teljesítés %-ban
Nehézipari Minisztérium ...	118,2	93
Villamosításügyi minisz- térium	128,4	95,8
Könnypipari Minisztérium ...	110,3	94,9
Közlekedésügyi Minisztérium	111,5	102,3
Élelmiszeripari és Szállítási Minisztérium	109,7	98,3
Országos Szövetkezeti Központ iparvállalatai	168,3	95,0
A Fővárosi Tanácshoz tartozó iparvállalatok	176,7	111,6

1951 III. negyedében néhány fontosabb iparcikk termelésének növekedését a következő adatok jellemzik:

1951 III. negyedéve
1950 III.
negyedéhez
viszonyítva
%-ban

Villamosenergia	128,4
Kőszén	101,8
Érc	159,0
Öntöttvas	125,2
Villanymotorok	166,7
Csőplőgépek	162,5
Traktorekék	11-szer több
Traktoros vetőgépek	269,0
Koks	106,5
Karbid	13,5-ször több
Szappan	157,5
Cement	103,1
Táblaüveg	132,6
Épületgerenda	121,2
Bányafa	106,3
Papír	105,2
Pamutszövet	113,1
Cipő	113,3
Cukor	156,1
Hús	106,1
Hal	161,1
Növényi olajok	158,4
Konzervek	107,5

II.

Mezőgazdaság

A szövetkezeti gazdaságokban és a szövetkezeteken kívül dolgozó parasztok erőfeszítésének eredményeként a vetési tervet jól és időben teljesítették. Ennek, valamint számos agrotechnikai eljárás bevezetésének következtében ebben az évben minden mezőgazdasági ágban, de különösen gabonából, ipari növényekből és takarmánynövényekből gazdag termés volt. A betakarítást sokkal rövidebb idő alatt végezték el, mint az elmúlt években.

A földműves Termelőszövetkezetek és az állami gazdaságok jelentősen magasabb eredményeket értek el, mint az egyéni gazdaságok. 1951 III. negyedében a földműves termelőszövetkezetekben a mezőgazdasági építkezések, mint az istállók, silók, magtárak, gabonarakarok, stb. építése az előző év harmadik negyedéhez viszonyítva közel kétszeresére növekedett. Ez év október 15-re a földműves termelőszövetkezeti gazdaságok száma 2725-re emelkedett. Ezekben a gazdaságokban a falusi gazdaságok 53,3%-a, és az ország összes megművelhető területének 47,5%-a egyesült.

Október 1-re a gép- és traktorállományok száma 117-re emelkedett. 1950 ugyanezen időszakához viszonyítva a gép- és traktorállományok traktorparkja 19,4%-kal, a cséplőgépek száma pedig 3,6%-kal emelkedett. Az év elején a

mezőgazdaság a testvéri Szovjetuniótól 550 kombájnt kapott.

1951 III. negyedében megkezdődtek az őszi vetési munkálatok. Ez év október 1-ig 1950 ugyanezen időszakával szemben 21,6%-kal több vetőmagot tisztítottak meg. Ugyanez alatt az időszak alatt a búza és a rozs vetésterülete kétszeresére, az árpa vetésterülete 1,9-szeresére, a repce vetésterülete 1,8-szeresére növekedett. Ez év október 1-ig 2,7-szer nagyobb területen hajtották végre az őszi mélyszántást, mint az előző év ugyanezen időszakában.

III.

Közlekedés

1951 III. negyedében a vasút áruszállítási tervét 100%-ra teljesítette, ami az 1950. év III. negyedéhez viszonyítva 8,3%-os emelkedést jelent.

A tehervagonok napi átlagos rakodása 1951 III. negyedében az előző év III. negyedéhez viszonyítva 7,8%-kal növekedett.

A vízállítás áruszállítási tervét 126,7%-ra teljesítette, ami 1950. év III. negyedénél 47,6%-kal több.

A gépkocsiközlekedés áruszállítási tervét 101,7%-ra teljesítette, ami 1950 III. negyedéhez viszonyítva 11%-os emelkedést jelent.

IV.

Beruházások

1951 III. negyedében a beruházási tervet 104,1%-ra teljesítették. 1951 III. negyedében az összes beruházási munkálatok terjedelme az előző év megfelelő időszakához viszonyítva 43,4%-kal volt nagyobb.

Ez év október 1-ig több fontos objektumot helyeztek üzembe: a „Tuzsa“ vízierőművet, a „Vidima“ vízierőművet, a kibővített „Dimitrov“ hőerőművet, a pamutfonógyár egyik részét, 5 kendergyárat, 230 trafo-állomást, 461 km-nyi magasfeszültségű távvezeték, 468 km-nyi alacsony-feszültségű távvezeték, a Brasláni-völgy öntözőberendezését, stb.

Nagy sikereket értek el a kulturális és jóléti építkezések terén. Jelentős számú új lakóházat építettek, befejezték 15 kultúrotthon, 2 rádió-leadóállomás, szá-

mos iskola-épület, tanulóotthonok, kórházak, gyermekklinikák, TBC-ellenes intézetek, stb. építését.

V.

A kiskereskedelem áruforgalma

A III. negyedév folyamán a városokban 98 speciális mintaüzletet (állami áruházat) nyitottak meg.

1951 III. negyedévében 1950 III. negyedévéhez viszonyítva a lakosság rendelkezésére bocsátott árucikkek eladása a következő volt:

	1951 III. negyedév 1950 III. negyedévhez viszonyítva %-ban
Növényi zsíradékok	150,1
Cukor	114,7
Rizs	236,3
Árpa	110,8
Hal	163,8
Tojás	110,7
Tejtermékek, sajt, stb.	137,5
Friss zöldségek	292,8
Bab	122,8
Gumitalpú cipő	140,0
Szappan	110,9
Táblaüveg	102,2
Épületgerenda	120,5

VI.

Kulturális és egészségügyi fejlődés

Az idei tanévben az általános, közép-, üzemi, szakmai és főiskolákon a tanulók száma meghaladta az 1,100.000 főt.

Ez év október 1-ig a gyermekkerteket 230.000 gyermek látogatta, ebből a vidékiek száma több, mint 180.000 volt.

Ez év október 1-re a múlt év hasonló időszakához viszonyítva a mozgóképszínházak száma összesen 68-cal növekedett. A III. negyedévben a mozgóképszínházak és a vándormozik látogatóinak száma meghaladja a 10,4 millió főt.

A rádióvevőkészülékek száma az évnegyed végére 1950 hasonló időszakához viszonyítva 37,638-cal növekedett meg, ezek közül 16,798-cal vidéken.

A kiadott könyvek példányszámára vonatkozó tervet 101,2%-ra teljesítették.

A kórházi ágyak száma 1951 III. negyedében 1950 hasonló időszakához viszonyítva 21,3%-kal növekedett.

Forrás: Rabotnyicseszko Delo 1951. október 28., 1. old. — Rövidített közlemény.

CSEHSZLOVÁKIA

Az Állami Tervhivatal jelentése az 1951 III. negyedévi gazdasági terv teljesítéséről

I.

Ipari termelés

A harmadik negyedévben az ipari termelési tervet 96,8%-ra teljesítették, ebből a nehézipari termelési tervet 92,4%-ra, a könnyűipari termelési tervet 102,5%-ra, az élelmiszeripari termelési tervet 97,2%-ra. 1951 első 9 hónapjában a tervet 99,9%-ra teljesítették.

Az egyes iparágak a következőképpen teljesítették a termelési tervet:

Megnevezés	Tervteljesítés %-a III. ne- gyedév	I—III. negyedév
Szénbányászat	91,3	96,2
Ércbányászat és kőolaj kitermelés	84,8	89,5
Energiaipar	94,1	96,3
Kohászat	92,0	97,5
Nehézipar	85,0	94,5
Járműgyártás	86,7	98,5
Precíziós gépipar	93,9	98,7
Általános gépipar	98,1	102,3
Végipar	102,2	104,2
Építőanyag- és kerámiaipar	93,1	97,0
Üveg- és finomkerámiaipar	95,6	100,9
Faipar	105,6	99,7
Papíripar	99,6	101,4
Textil- és ruházati ipar	102,7	103,2
Bőr- és gumiipar	101,1	102,6

A III. negyedévben az ipari össztermelés 1950 azonos időszakával szemben 10,9%-kal növekedett, a nehéziparban 10,8%-kal, a könnyűiparban 4,8%-kal és az élelmiszeriparban 15,1%-kal.

Folyó év első 9 hónapjában 14,4%-kal többet termeltek, mint 1950 azonos időszakában, mégpedig a nehéziparban 15,8%-kal, a könnyűiparban 4,4%-kal és az élelmiszeriparban 27,4%-kal.

Egyes árucikkek termelése 1950 III. negyedévével szemben a következőképpen emelkedett: barnaszén 8%, villamosenergia 11%, vasérc 20%, nyersvas 3%, nyersacél 7%, szürkevasöntvény 15%, acélöntvény 22%, hengereltáru 3%, transzformátorlemez 29%, szalagacél 14%, acélcső 14%, 5000 kW-on felüli gőzturbina 200%, 5000 kW-on felüli transzformátor 23%, bányászati szállítószalagok 77%, csillék 20%, tehergálya 96%, tehergépkocsik 116%, 60 lóerős traktorok 11%, cséplőgépek 25%, csapágyak 22%, stb.

Bár a III. negyedévben számos tervfeladatot túlteljesítettek, a tervteljesítés, különösen a nehéziparban, nem volt kielégítő. Nem teljesítették a tervet a döntő iparágak, a bányák, kohók, nehézipari, energetikai termelő és építőanyagipari vállalatok.

A párt és a kormány határozatot hozott az alapvető hiányosságok kiküszöbölésére. Az említett határozatok alapján újjászervezik a népgazdaság irányítását, biztosítják a szénkitermelés fokozását és a munkatermelékenység növekedését az osztravai-karvini körzetben, teljesítik a szállításokat és végrehajtják 77.500 közigazgatási alkalmazottnak a termelésbe való beállítását.

II.

Mezőgazdaság, a mezőgazdasági termékek felvásárlása és erdészet

1951-ben a gabonaneműek előirányzott terméshozamát általában túlteljesítették. A búza terméshozama nagyjában a tervszínvonalon mozog, a rozs terméshozama ezzel szemben 3,8%-kal magasabb a tervnél. A búzatermés 3%-kal emelkedett az 1950. évi termésével szemben. A takarmánygabonaneműeknél 1,7%-kal túl-

teljesítették a zab tervszerinti terméshozamát, azonban nem teljesítették a tervet az árpnál és a kukoricánál. Az 1950. évi termésével szemben az árpatermelés 10,8%-kal, a zabtermelés 6,4%-kal és a kukoricatermés 29,3%-kal emelkedett. Az ipari növényeknél 12,2%-kal túlteljesítették a repce terméshozamának tervét. A repce terméshozama 115%-kal volt magasabb, mint az elmúlt évben. Bár a rostlennél és kendernél nem érték el az előirányzott terméshozamát, a rostlen összetételével 1950-hez viszonyítva 153%-kal, a rostkenderé pedig 26,8%-kal emelkedett.

Az állattenyésztés terén a szarvasmarhaállomány az elmúlt év megfelelő időszakának színvonalán mozgott, a tehénállomány 3,1%-kal emelkedett, a sertésállomány valamivel alacsonyabb ugyan, de a kocaállomány az elmúlt év azonos időszakával szemben 21%-kal emelkedett.

A II. és magasabb típusú egységes mezőgazdasági szövetkezetek jelenleg összesen 1.216 000 ha mezőgazdasági földterületet művelnek meg, vagyis az összes mezőgazdasági terület 16%-át. Az egységes mezőgazdasági szövetkezetek a gabonaneműek terméshozamának tervét lényegesen jobban teljesítették, mint az egyénileg gazdálkodó parasztek. Így a rozsnál 9,3%-kal, a búzánál 10,3%-kal, az árpnál 5,4%-kal, a zabnál pedig majdnem 22%-kal teljesítették túl a tervet. A szövetkezeti földek hektárhozama is magasabb volt, mint az egyénileg gazdálkodó paraszteké és egyes mintaszövetkezetek a magas terméshozamok szovjet mestereinek tapasztalatai és tanácsai alapján már rendkívül magas terméshozamot és tehozamot értek el.

Az állami gazdaságok összes szántóföldterülete 422,043 ha-ra, vagyis az elmúlt év megfelelő időszakával szemben 9,2%-kal emelkedett. Az állami gazdaságok szarvasmarhaállománya 1950 megfelelő időszakával szemben 15,2%-kal, sertésállománya pedig 25,5%-kal emelkedett. Az állami gazdaságok részaránya a beadások együttes terjedelmében 1950-hez viszonyítva a vágómarhánál 9%-ról 15%-ra, a sertésnél pedig 25%-ról 33%-ra emelkedett.

Az elmúlt évhez viszonyítva növekedett a gép- és traktorállomások gépparkja, különösen a nehéz-géppark. A traktorpark együttes teljesítőképessége 41%-kal emelkedett. A kombájnok száma 65%-kal, a kévekörtögepeké 56%-kal, a cséplőgépeké pedig 113%-kal emelkedett. A gép- és traktorállomások munkavállalóinak száma 75%-kal emelkedett. A géppark kibővítése következtében az elmúlt évhez viszonyítva lényegesen növekedett az elvégzett munkák terjedelme. A kévekörtögepek 46%-kal nagyobb területen arattak, mint az elmúlt évben. A tarlóhántást 88%-kal nagyobb területen végezték el, mint a múlt évben és 74%-kal több gabonát csépeltek, mint az elmúlt év megfelelő időszakában. Az elért eredmények azonban a tervelőíránnyal mögött maradnak. A gép- és traktorállomások végezték el az egységes mezőgazdasági szövetkezetekben a kévekörtögepekkel lebonyolított aratási munkák 63%-át az elmúlt évi 25%-kal szemben, és a cséplési munkák 37,5%-át a múltévi 28,6%-kal szemben.

Ebben az évben 10,5%-kal több fát termeltek ki, mint az elmúlt év megfelelő időszakában.

III.

Építőipar

Az építőipar 82,5%-ra teljesítette az 1951 III. negyedévi tervét, mégpedig a beruházási munkák terén 79,4%-ra, a karbantartás terén pedig 110%-ra.

1950 III. negyedéhez viszonyítva az építőipari termelés 24,0%-kal emelkedett.

A III. negyedévben is a munka elégtelen megszervezése, a munkaidő be nem tartása, a sok hiányzás és a munkaerő-hullámzás, az építőipari gépek rossz kihasználása volt a terv nemteljesítésének az oka.

A tervezői munkák tervét 114,8%-ra teljesítették.

1951 első 9 hónapjában az építőipari termelés 32,1%-kal emelkedett 1950 megfelelő időszakával szemben.

A harmadik negyedévben elkészült 124 000 m² műhely és 247 000 m² egyéb, a termelés céljait szolgáló építmény az

ipar és a közlekedés számára. Elkészült továbbá 167 000 m² mezőgazdasági épület.

A bér- és családi házakban 3452 lakás készült el. A dolgozók és a tanulók elszállásolására 123 000 m² lakásterület készült el.

IV.

Közlekedés

A közlekedés a harmadik negyedévi tervet 109,1%-ra teljesítette.

A vasutak az áruszállítási tervet 105,3%-ra teljesítették és 10,9%-kal több árut szállítottak, mint 1950 megfelelő időszakában. A javítás alatt álló tehervagónok száma 1950 megfelelő időszakához viszonyítva 50%-kal csökkent. A vasutak 25,9%-kal több személyt szállítottak, mint 1950 megfelelő időszakában.

A közúti közlekedés az áruszállítás tervét 99,7%-ra, a személyszállításét 104,3%-ra teljesítette. 1950 megfelelő időszakához viszonyítva 33%-kal több személyt szállítottak.

A víziközlekedés nem teljesítette tervét (tonnakilómeterekben 64,9%-ra, tonnában 89%-ra). Ennek ellenére az eredmények sokkal kedvezőbbek voltak, mint 1950 megfelelő időszakában.

A légi közlekedés 123,6%-ra teljesítette tervét, ebből a személyszállítás tervét 140%-ra.

A városi közlekedés 103,5%-ra teljesítette a tervét. A posta is sikeresen teljesítette tervét. (110,3%-ra.)

V.

Külkereskedelem

Tovább erősödött a gazdasági együttműködés a Szovjetunióval és a népi demokratikus országokkal. Az említett országok részesedése a csehszlovák külkereskedelemben 59%-ra emelkedett, míg az elmúlt évben 54,3%-ot tett ki.

VI.

Foglalkoztatottság és munkabérek

Szeptember 30-án a dolgozók összlétszáma 1950 megfelelő időpontjához viszonyítva 6,7%-kal emelkedett. A nehéz-

iparban 14,8%-kal és az élelmiszeriparban 7,6%-kal emelkedett, ezzel szemben a könnyűiparban 1,7%-kal csökkent a foglalkoztatottság. Az előírányozott létszámot azonban nem érték el, mégpedig elsősorban a szén- és ércbányákban és a kohókban.

Tovább emelkedett a nők foglalkoztatottsága. Az 1950 III. negyedévi létszámhoz viszonyítva számuk az egész iparban 7,6%-kal emelkedett és részarányuk a dolgozók összlétszámához viszonyítva 32,5%-ot tett ki. A közlekedésbe további 12 900 nő kapcsolódott be.

Az egész iparban az átlagos munkabérek 1950 III. negyedével szemben 9,5%-kal emelkedtek.

VII.

Az életszínvonal emelkedése

Az elmúlt év megfelelő időszakához viszonyítva az év elejétől fogva 9%-kal több húst és húsárut, 19%-kal több vaját, 11%-kal több cukrot, 26%-kal több kávéat, 88%-kal több teát, 45%-kal több cukorkát, 9%-kal több tejet adtak el.

1951 III. negyedévében 1950 megfelelő időszakához viszonyítva 516%-kal több konyhaberendezést, 327%-kal több szoba-

berendezést és 254%-kal több hálószobaberendezést adtak el.

Az üzemi étkezdékben való étkeztetés tovább bővült. Ez év III. negyedévében 57%-kal több dolgozó étkezett az üzemi étkezdékben, mint az elmúlt év megfelelő időszakában.

A mozgóképszínházak száma az elmúlt évihez viszonyítva 7%-kal emelkedett. A filmelőadásokat az elmúlt negyedévben 15%-kal többen látogatták, mint az elmúlt év megfelelő időszakában. Az év eleje óta kiadott könyvek példányszáma 6-kal volt magasabb, mint az elmúlt év megfelelő időszakában. A rádióelőfizetők száma 6,5%-kal növekedett szeptember végére.

A kórházakban, szülőintézetekben és a többi gyógykezelőintézetben 1950 III. negyedévéhez viszonyítva 3,4%-kal emelkedett az ágyak száma. A népegészségi intézetek közül az anya- és csecsemővédő intézetek száma 34%-kal, a gyermekgondozók száma 10%-kal, a tüdőgondozók száma 6%-kal emelkedett. A társadalombiztosítási tanácsadókban a kivizsgált esetek száma 41,4%-kal emelkedett.

Forrás: Rudé Právo, 1951. november 3., 1. és 7. old. — Rövidített közlemény.

LENGYELORSZÁG

Az Állami Gazdasági Tervbizottság jelentése az 1951 III. negyedévi népgazdasági terv teljesítéséről

I.

Ipari termelés

A szocialista ipar termelésének értéke változatlan áron 1951 III. negyedévében az elmúlt év III. negyedével szemben kb. 120%-ot ért el, ezzel szemben az ipar f. év III. negyedévi tervét

97,4%-ban teljesítette. Az 1951 első kilenc hónapjára vonatkozó tervet 100,7 százalékra teljesítették.

Az egyes minisztériumokhoz tartozó iparvállalatok az 1951 III. negyedévi termelési tervet a következőképpen teljesítették:

	1951 III. negyedév	1950 III. negyed- évének %-ában
	Terv- teljesítés %-a	%-ában
Bányászat	100	109
Nehézipar	95	117
Vegyipar	104	128
Könnyűipar	98	114
Mezőgazdaság és élelmiszeripar	106	129
Kis- és kézműipar	104	200
A Belkereskedelmi Minisztérium iparvállalatai	75	87
A Vasúti Minisztérium ipar- vállalatai	96	124
A Hajózási Minisztérium ipar- vállalatai	105	118
Az Egészségügyi Minisztérium iparvállalatai	115	149

A nagy- és középiparban az egyes fontosabb árucikkek termelési tervének teljesítése a következő volt:

	1951 III. negyedév	1950 III. negyed- évének %-ában
	Terv- teljesítés %-a	%-ában
Villamosenergia	106	111
Kokszt	104	104
Földgáz	112	173
Hengerelt-áru	101	121
Építőipari gépek és felszere- lések	107	304
Vegyipari gépek és felszerelések	100	238
Mezőgazdasági gépek és felsze- lések	105	120
Motorkerékpárok	101	194
Villamosforgatógépek	107	108
Gyengéramú berendezések ..	113	221
Erősáramú berendezések	105	242
Gyengéramú kábelek	123	133
Szénelektrodák	102	134
Marószóda	101	113
Festékek	105	128
Szintetikus cserzőanyagok ..	103	130
Műselymfonal	101	109
Műrost	105	106
Cellulóze	105	135
Papír	100	114
Keménybőr	112	128
Lágybőr	103	144
Gyárilag előállított bőriábeli	109	144
Bútor	109	131
Háztartási porcelán	109	129
Olajsmag készítmények	101	111
Cigaretta	105	115
Cukorka	129	135
Bor	127	159
Vaj	108	147
Búzaliszt	118	141

A Bányászati Minisztérium nem teljesítette a kőszén és a nyersolaj termelési tervét, a Nehézipari Minisztérium pedig a nyersacél, vasérc, horgany, réz-érc, finomított ólom, fém- és fémegmunkáló gépek, golyóscsapágyak, mozdonyok, tehervagonok, tehergépkocsik termelési tervét. A Vegyipari Minisztérium nem teljesítette a marószóda, elektrotechnikai porcelán termelési tervét.

Annak ellenére, hogy a fenti iparcik-
kek tervét nem teljesítették, a kőszén-
termelés 2%-kal, a nyersolajtermelés
12%-kal, a nyersacéltermelés 8%-kal, a
vasérckitermelés 9%-kal, a horganyterme-
lés 4%-kal, a rézérckitermelés 380%-kal,
a finomított ólomtermelés 7%-kal, a fém-
és fémegmunkáló gépek gyártása 28%-
kal, a golyóscsapágyak gyártása 63%-
kal, a mozdonygyártás 5%-kal, a teher-
vagonok gyártása 8%-kal, a tehergépkoc-
sik gyártása 219%-kal, stb. emelkedett
1950 III. negyedével szemben.

II.

Beruházások és építőipar

A népgazdaságban végrehajtott beru-
házások 1951 első kilenc hónapjában
összehasonlítva áron 54%-kal emelkedtek
1950 megfelelő időszakával szemben.
1951 első kilenc hónapjában az egyes
minisztériumok által végrehajtott be-
ruházások az elmúlt év megfelelő idő-
szakával szemben a következőképpen
emelkedtek: Bányászati Minisztérium
70%-kal, Nehézipari Minisztérium 51%-
kal, Könnyűipari Minisztérium 21%-
kal, Vegyipari Minisztérium 69%-kal,
Mezőgazdasági és Élelmiszeripari Mi-
nisztérium 83%-kal.

A társadalmiasított építő-szerelő válla-
latok 1951 III. negyedévében tervüket
érték szerint körülbelül 104%-ra teljesít-
tették. Az egész építőipar termelésének
értéke 1950 III. negyedével szemben kb.
56%-kal emelkedett. Az 1951 első kilenc
hónapjára vonatkozó tervet 105%-ra tel-
jesítették.

Az egyes minisztériumokhoz tartozó
építő-szerelő vállalatok 1951 III. negyed-
évében a következőképpen teljesítették az
építőipar termelési tervét:

	1951 III. negyed- évével tervteljesítés %-a
Az Ipari Építkezések Minisztériuma	113
A Városépítési Minisztérium	104
A Nehézipari Minisztérium építő-szerelő vállalatai	116
A Könnyűipari Minisztérium építő-szerelő vállalatai	115
A Tengeri Hajózási Minisztérium építő- szerelő vállalatai	108

Bár az egész építőipar teljesítette a tervet, nem teljesítették tervüket a következő minisztériumokhoz tartozó építőszerező vállalatok: Bányászati Minisztérium (99%), Vasúti Minisztérium (82%), Közúti- és Légiközlekedési Minisztérium (84%), Posta- és Táviróügyi Minisztérium (78%).

III.

Mezőgazdaság

Becslések szerint a négy gabonafajta együttes terméshozama az elmúlt év színvonalán mozgott; azonban a rossz burgonyatermés következtében az együttes növénytermelés kisebb volt, mint az elmúlt évben.

Az állami gazdaságokban a legfontosabb termények terméshozama az elmúlt évhez viszonyítva emelkedett, így a gabonaneműeké összesen 27%-kal, ebből a búzáé 22%-kal, a rozszé 30%-kal, az árpáé 24%-kal. Az állami gazdaságokban a hektáronkénti búzatermés 7%-kal, a rozstermés pedig 9%-kal emelkedett az elmúlt évvel szemben.

A folyó évben összesen 2725 termelőszövetkezet aratott közösen és a termelőszövetkezetek száma 1951 szeptember 30-án 3075-re emelkedett.

Az állami gazdaságokban annak ellenére, hogy nem teljesítették az állatállomány fejlesztésével kapcsolatos tervfeladatokat, a szarvasmarhaállomány az elmúlt évhez viszonyítva 22%-kal, a sertésállomány pedig 15%-kal emelkedett.

1951 első kilenc hónapjában a gépállomások és az állami gazdaságok 15 lóerős traktorokra átszámítva több mint 6000 traktort, 30 kombájnt, valamint sok más mezőgazdasági gépet és felszerelést kaptak.

1951. szeptember 30-án az állami gépállomások száma 259-re emelkedett, traktorparkjuk pedig 15 lóerős traktorokra átszámítva 1950. szeptember 30-ával szemben több mint 87%-kal növekedett.

Az állami gépállomások több mint 683.000 hektár kiterjedésű termelőszövetkezeti földön vitéztek el a mezőgazdasági munkálatokat.

IV.

Közlekedés és híradás

A vasúti, vízi és közúti áruszállítás 1951 III. negyedévében kb. 15%-kal emelkedett 1950 azonos időszakával szemben.

A rendes nyomtávú vasutak áruszállítása — bár 1950 III. negyedévével szemben 10%-kal emelkedett, — nem érte el a tervezett színvonalat.

Az Állami Gépkocsiforgalmi Vállalat áruszállítása 47%-kal haladta túl az elmúlt év III. negyedévi színvonalát. A szállított személyek száma 1950 megfelelő időszakával szemben 33%-kal emelkedett.

A folyami áruszállítás 17%-kal teljesítette túl tervét és az elmúlt év megfelelő időszakához viszonyítva 66%-kal növekedett. A tengeri hajózás negyedévi áruszállítási tervét 14%-kal teljesítette túl és 1950 III. negyedévével szemben 41%-kal emelkedett.

A kikötők a rakodási tervet 92%-ra teljesítették, az elmúlt év III. negyedévevel szemben a kikötők rakodó-forgalma 5%-kal emelkedett.

1951 III. negyedévében a posta- és távbeszélőszolgálat szolgáltatásainak értéke az elmúlt év megfelelő időszakával szemben 5%-kal emelkedett.

V.

Áruforgalom

Az egész kiskereskedelem (állami-, szövetkezeti- és magán-) forgalma folyóárakon az elmúlt év III. negyedévével szemben 8%-kal növekedett. A társadalmasított kiskereskedelem (állami és szövetkezeti) forgalma folyóárakon kb. 18%-kal emelkedett az elmúlt év III. negyedévéhez képest. Mindemellett nem teljesítették teljes mértékben a kitűzött tervfeladatokat, amit nagymértékben a húseladás csökkenése okozott.

1951 III. negyedévének végén a társadalmasított kereskedelemben a kiskereskedelmi elarusító helyek száma kb. 17%-kal növekedett az elmúlt év megfelelő időszakához viszonyítva.

A közétkeztetési hálózat 1950 III. negyedévével szemben kb. 45%-kal bővült, forgalma pedig folyóárakon több mint 70%-kal növekedett.

VI.

Foglalkoztatottság és munkatermelékenység

1951 első kilenc hónapjában az ipari minisztériumokhoz tartozó vállalatoknál foglalkoztatott dolgozók száma az elmúlt év megfelelő időszakához viszonyítva 4%-kal emelkedett.

Az említett vállalatokban 1951 III. negyedévében a munkatermelékenység az elmúlt év megfelelő időszakával szemben kb. 16%-kal emelkedett.

VII.

Oktatás és szociális intézmények

Előzetes jelentések szerint 1951-ben összesen 10.200-an fejezték be főiskolai tanulmányaikat, ebből kb. 2100 mérnök és 600 agronómus.

Az első és második fokú üzemi iskolákat összesen kb. 132.200 személy végezte el, vagyis 1950-hez viszonyítva számuk 38%-kal emelkedett.

Forrás: Trybuna Ludu. 1951. október 24. — Rövidített közlemény.

NÉMET DEMOKRATIKUS KÖZTÁRSASÁG

Az Állami Tervbizottság jelentése az 1951 III. negyedévi terv teljesítéséről

I.

Ipari termelés

1951 III. negyedévében az ipar össztermelési tervét 104%-ra teljesítette. Az előző év III. negyedéhez viszonyítva az emelkedés 21,3%. 1951 III. negyedében a népi tulajdonban levő ipar a tervet 103,4%-ra teljesítette, ami 1950 azonos időszakához viszonyítva 22,9%-os emelkedést jelent. A szövetségi üzemek és magánüzemek termelési tervüket 1951 III. negyedévében túlteljesítették és a termelést 1950 III. negyedéhez viszonyítva 116,5%-ra emelték. A Német Demokratikus Köztársaság megalkulása óta az ipari össztermelés több mint 50%-kal emelkedett.

1951 III. negyedében a népi tulajdonban levő ipar 1 millió dolgozója vett részt a munkaversenyekben. Míg 1951 februárjában az élmunkás-mozgalomban 19 000 dolgozó vett részt, addig júliusban ez a szám már 84 000-re emelkedett.

Az egyes iparágakban a III. negyedévi tervet a következőképpen teljesítették:

Tervteljesítés
%-a

Energia	100,4
Bányászat	104,7
Kohászat	108,6
Gépgyártás	95,1
Elektrotechnika	92,2
Finommechanika és optika	107,5
Vegyipar	107,7
Építőanyagok	97,0
Famegmunkálás	128,9
Textilipar	103,2
Könnyűipar	117,0
Műanyag és papír	106,2
Sokszorosítóipar	96,6
Élelmiszer- és élvezetecikk-ipar	106,4

A következő termékeknél a tervelőirányzatot túlteljesítették: barnaszén, brikett, rézérc, hengerelt acél, kénsav, műtrágya, szappan, műselyem, szövet, konfekciós termékek, harisnya és zokni, szövöttáru, bőrcipő, tápszer, margarin.

A következő fontosabb termékek termelése 1951 III. negyedében 1950 III. negyedéhez viszonyítva a következőképpen emelkedett:

	1951 III. negyedév 1950 III. negyed- évének %-ában
Villamosenergia	108,8
Kőszén	115,2
Barnaszén	109,2
Brikett	107,4
Rézérc	125,3
Nyersacél	152,6
Hengereit acél	140,7
Diesel- és gázmotorok	333,5
Esztergaped	233,3
Marógép	124,6
Kénsav	112,5
Szappan	129,9
Cement	117,4
Tégla	133,4
Műselyem	135,7
Textilműanyag	116,0
Konfekció	122,5
Pamutárúk	143,2
Kötőtárúk	136,4
Bőr cipő	150,0
Margarin	162,9

A termelés emelkedése ellenére — 1950 III. negyedéhez viszonyítva — 1951 III. negyedében a következő termékeknél nem érték el a tervezőirányzatot: kőszén, kohászati felszerelések, mezőgazdasági gépek, nagy elektromotorok, téglá, tetőcserép és samott-termékek. A gépgyártásban — főleg a nehéziparban — nem érték el teljesen a minisztertanács által kitűzött célokat.

A népi tulajdonban levő ipar az első két negyedévben az önköltségcsökkentési tervet a következőképpen teljesítette:

Megnevezés	Önköltségcsökkentés %-ban	
	1951. évi önköltség- terv	Tényleges csökkentés
Nehézipari minisztérium (épitőipar kivételével)	7,3	9,0
Gépgyártási minisztérium	6,9	4,6
Könnyűipari minisztérium	7,0	6,7
Államtisztviselői és Elvezeti cikk- ipar Allamtisztviselői	3,75	5,5
Központi igazgatott ipar (épitő- ipar kivételével) összesen	6,64	6,9

II.

Mezőgazdaság

A legfontosabb mezőgazdasági termékek begyűjtésénél 1951. szeptember 30-án a következő eredményeket érték el:

	Tervteljesítés %-a
Gabona és hüvelyesek	100,0
Olajosnövénnyek	99,5
Rostnövények	93,2
Burgonya	44,6
Takarmánynövény	78,9

A gabona és hüvelyesek hektáronkénti hozama az 1950-es gazdasági évhez viszonyítva a következő módon emelkedett:

	%-kal
Őszi búza	27,9
Őszi rozs	25,0
Őszi árpa	26,3
Tavaszi búza	25,9
Tavaszi rozs	20,7
Tavaszi árpa	24,7
Zab	32,5
Hüvelyes vetemény étkezési célokra ...	15,6
Hüvelyes vetemény takarmányozásra ...	33,6

Az olajosnövénnyek termelése is jelentős mértékben emelkedett, mégpedig:

	%-kal
Őszi repecfélék	125,5
Tavaszi repecfélék	126,4
Mustármag	146,7
Mák	131,1
Olajlen	115,3

A Kormány által hozott rendszabályok következtében az állatgazdaság előnyösen fejlődött. Az állatállományt illetően az évi tervezőirányzatot 1951 szeptember 3-ig a következőképpen teljesítették:

	%-ban
Szarvasmarha	94,5
Tehén	100,3
Sertés	101,1
Tenyézkoca	117,6

Az előző évhez viszonyítva a szarvasmarhaállomány 104,2%-ra, a tehénállomány 115,7%-ra, a sertésállomány 118,0%-ra, és a tenyészkocaállomány 150,6%-ra emelkedett.

III.

Közlekedés

Az állami vasutak a teheráruszállítási tervet (tonnában számítva) 1950 III. negyedéhez viszonyítva 116,4%-ra teljesítették, a folyami hajózás áruszállítási tervét (t-ban) 120,6%-ra, a gépkocsi-közlekedés áruszállítási tervét pedig 123,6%-ra teljesítette. 1951 III. negyedében az áruszállítás összeforgalma 18,4%-kal volt nagyobb, mint az előző év azonos időszakában.

A teherárak rakodási tervét 1951 III. negyedében 104,7%-ra teljesítették. Napi átlagban 17,2%-kal több teherkocsit raktak meg, mint az előző év azonos időszakában. A személyszállítási tervet 1951 III. negyedében 106,3%-ra teljesítették.

A folyami hajózás áruszállítási tervét 103,2%-ra teljesítette. 1950 III. negyedéhez viszonyítva az áruforgalom 128,8%-ra, a népi tulajdonban levő hajózás áruforgalma pedig 143,8%-ra emelkedett.

A gépkocsiközlekedés áruszállítási tervét 101,6%-ra teljesítette.

IV.

Beruházások és építőipar

1951 III. negyedében az évi beruházási tervnek 58%-át teljesítették. Az előző év azonos időszakához viszonyítva 42%-kal nagyobb összeget ruháztak be.

Az egyes minisztériumok 1951. szeptember 30-ig a következőképpen teljesítették a tervet:

	Az évi terv %-ában
Nehézipari Minisztérium	59
Gépgyártási Minisztérium	65
Könnyűipari Minisztérium	53
Az Élelmezési- és Élvezetecikk- ipar Államtitkársága	59
Mezőgazdasági és Erdőgazdasági Minisztérium	56
Közlekedésügyi Minisztérium	62
Kereskedelemügyi- és Ellátási Minisztérium	67
Népnevelési Minisztérium	50
Egészségügyi Minisztérium	34

A kormányhatározat által megállapított legfontosabb üzemek beruházási feladataikat 64%-ra teljesítették. Az „Ost“ kohászati kombinát 88%-ra és a „Warnmünde“ Warnow-hajógyár évi tervét 72%-ra teljesítette. A tartományok beruházási tervének végrehajtása során Brandenburg 58%-át, Mecklenburg 61%-át, Sachsen-Anhalt 62%-át, Thüringen 65%-át és Szászország 58%-át teljesítette az évi tervnek. Nagy-Berlin városi tanácsa évi tervét 54%-ra teljesítette.

A központi lakásépítési tervet 49%-ra, a decentralizált lakásépítési tervet 57%-ra teljesítették.

Az építőipar a II. negyedhez képest teljesítményét nem fokozta kielégítő módon és az évi tervet csak 61%-ban teljesítette.

V.

Munkaerő

A népi tulajdonban levő iparban (építőiparral együtt) 1951 III. negyedében a foglalkoztatottak száma 1950 III. negyedéhez viszonyítva 340 000 fővel emel-

kedett. A dolgozó nők létszáma 31,4%-kal emelkedett.

A fémtermelő- és fémfeldolgozóipar üzemében, az építőiparban különösen nagy számban vettek fel új alkalmazottakat és munkásokat, éppúgy a textil- és élelmiszeriparban is. A munkatermelékenység az előző év III. negyedéhez viszonyítva 10,7%-kal emelkedett. A termelékenység emelkedése szempontjából döntő jelentőségű a technikailag megalapozott munkanormák bevezetése és az áttérés a teljesítménybérézésre. A teljesítménybérben elszámolt munkaórák részaránya a teljesített összes munkaórákban 53,6%-ról 63,6%-ra emelkedett. A beralap a III. negyedében az előző év azonos negyedéhez viszonyítva 39,9%-kal emelkedett. A népi tulajdonban levő iparban az egy főre eső átlagos kereset 14,8%-kal emelkedett. A bányászatban és kohászatban a szakmunkások átlagos bére — ezeknek a gazdasági ágaknak népgazdasági jelentőségéhez mérten — az előző év azonos időszakához viszonyítva 28,9%-kal, illetve 30,9%-kal emelkedett.

Egyéb fontos iparágakban a szakmunkások átlagos bére 1951 II. negyedében az előző év megfelelő időszakához viszonyítva a következőképpen emelkedett:

	%-kal
Gépgyártás	25,0
Járműgyártás	23,9
Öntöde	23,5
Finommechanika és optika	22,7
Fémgyártmányok	20,5
Gumi és azbeszt	20,2

VI.

Kereskedelem Nyugat-Németországgal

A Nyugat-Németországgal lebonyolított árucserforgalom 1951 III. negyedében majdnem teljesen megszűnt. A kereskedelmi forgalom 1951 III. negyedében csak 50,9% volt az előző év megfelelő időszakához viszonyítva, amikor az acél-embargo következtében a forgalom viszonylag amúgy is már csekély volt. Ennek a csökkenésnek oka az, hogy 1951 III. negyedében a Német Demokratikus Köztársaságnak és Nyugat-Németországnak nem volt kereskedelmi szerződése, miután a berlini egyezményt csak 1951. szeptember 20-án írták alá. A Nyugat-Németországgal folytatott kereskede-

lem visszafejlődése a kereskedelmi szerződésnek a főbiztosok és a bonni kormány által késleltetett aláírása nagymértékben károsította a nyugatnémet gazdaságot.

VII.

Külkereskedelem

A Német Demokratikus Köztársaság külkereskedelmi összforgalma 1951 III. negyedében 1950 megfelelő időszakához viszonyítva 78,5%-kal emelkedett.

Elsősorban készgyártmányok kerültek kivitelre. Az előző év azonos időszakához viszonyítva egyes iparcikkek kivitele a következőképpen emelkedett:

	Index:
	1950 III. n. = 100
Gépek és járművek	168,1
Optika és finommechanikai gyártmányok	219,0
Vegyipari termékek	76,2
Kerámiai ipar	58,3
Úvegáru	63,7

Az élelmiszerimport emelkedésén kívül a következő nyersanyagok behozatala emelkedett jelentősen:

	Index:
	1950 III. n. = 100
Színésfémek	84,8
Gyapot	271,3
Bőrök	190,4

1951 III. negyedében a Német Demokratikus Köztársaság külkereskedelmi forgalmának 79,9%-át a Szovjetunióval, a Kínai Népköztársasággal és a népi demokratikus országokkal bonyolította le. 1950 III. negyedéhez viszonyítva az árucsereforgalom a

Szovjetunióval	77,1	%-ka
Lengyelországgal	12,7	"
Csehszlovákiával	5,9	"
Magyarországgal	55,1	"
Romániával	926,3	"
Bulgáriával	608,1	"

emelkedett. A Kínai Népköztársasággal és Albániával folytatott kereskedelem szintén nagymértékben emelkedett.

VIII.

Áruforgalom és a lakosság ellátása

Az 1951 III. negyedére előirányzott áruforgalmi tervet 101,3%-ra teljesítették.

1951 III. negyedében a kiskereskedelmi forgalom érték szerint 1950 megfelelő időszakához viszonyítva 22,5%-kal emelkedett. Az Állami Kereskedelmi Szervezetben (HO) 1950. október 1-től 1951 szeptember 30-ig az élelmiszereknél 13,2%-os, az iparcikkekénél pedig 15,0%-os árleszállítást hajtottak végre.

A lakosság fontosabb élelmiszerfogyasztása 1951 első három évnegyedében az előző év azonos időszakához viszonyítva a következőképpen emelkedett:

Hús- és húsupari termékek	% -kal
Hal- és halipari termékek	32,4
Tojás	71,1
Zsír	61,2
Tej	59,3
Sajt	25,9
	45,3

Az iparcikkek forgalma az első félévben az előző év azonos időszakához viszonyítva a következőképpen emelkedett:

	% -kal
Szövet	88,1
Lábbeli	27,0
Bőr cipő	22,5
Harisnya és zokni	23,7

IX.

Kulturális fejlődés

A berlini „Világifjúsági Találkozó” a Német Demokratikus Köztársaság kulturális tevékenységét nagymértékben fel lendítette.

Az 1951/52. tanévre az elemi és felsőiskolákba 258 000 tanulót vettek fel.

A szakiskolákba újonnan felvettek száma 311 000, ebből 97 000 tanuló jár üzemi szakiskolákba.

Az egyetemekre és főiskolákra 8800 fiatalt vettek fel. A munkás- és paraszthallgatók száma 46,4%-kal emelkedett az előző évhez viszonyítva.

X.

Egészségügy

1951 III. negyedében 27 új csecsemőgondozót létesítettek. A csecsemőgondozók férőhelyeinek száma — az előző évhez viszonyítva — 51,0%-kal emelkedett.

Forrás: Neues Deutschland, 1951. október 27. — Rövidített közlemény.

ROMÁNIA

A Minisztertanács mellett működő Központi Statisztikai Igazgatóság jelentése az 1951 III. negyedévi állami terv teljesítéséről

I.

Az ipari termelési terv teljesítése

1951 III. negyedében az egész ipar termelési tervét 101,5%-ra teljesítették. A termelési tervet az egyes minisztériumok a következőképpen teljesítették:

	Tervteljesítés %-a
Villamosenergiaügyi és Elektrotechnikai Minisztérium	105.1
Szén- és Kőolajipari Minisztérium	102.9
Fém- és Vegyipari Minisztérium	105.0
Közlekedésügyi Minisztérium (Ipari termelés)	118.7
Építészeti és Építőanyagipari Minisztérium (Ipari termelés)	96.2
Fa-, Papír- és Cellulozellipari Minisztérium	97.6
Könnyűipari Minisztérium	101.1
Elemiszeripari Minisztérium	95.6
Mezőgazdasági Termékekért Felelős Állami Bizottság	102.9
Külkereskedelmi Minisztérium iparvállalatai	96.9
Egészségügyi Minisztérium iparvállalatai	98.5
Könyvkiadás-, Nyomdaipar-, Könyv- és Sajtóterjesztési Főigazgatóság	109.0
Kisipari Termelő Szövetkezetek Központi Szövetsége	110.6
Fogyasztási Szövetkezetek Központi Szövetsége (Ipari termelés)	82.4
Községgazdasági és Helyi Ipari Minisztérium	91.7

1951 három negyedéve folyamán a kohászat és fémipar 117,0%-ban, a villamosipar 125,4%-ban, a kőolajipar 105,1%-ban, a vegyipar 111,7%-ban, az egész nehézipar pedig 112,4%-ban teljesítette a tervet.

1951 III. negyedében 1950 III. negyedéhez viszonyítva az ipari termelés színvonala elérte a 126%-ot.

A munka termelékenysége 1951 III. negyedében 1950 III. negyedéhez viszonyítva 13,7%-kal emelkedett.

A munka termelékenysége 1950 III. negyedéhez viszonyítva a Sovrompetrolnál 17,2%-kal, a Kohászati Főigazgatóságnál 12,3%-kal, a Sovrommetalnál 22,8%-kal, a Gépipari és Nehézgépgyártási Főigazgatóságnál 26%-kal, az elektromosiparban 24,5%-kal, a vegyiparban 8,4%-kal, a faiparban 7,4%-kal, a textiliparban 9%-kal, az élelmiszeriparban 12,6%-kal, a vasúti szállításoknál 17%-kal, az építkezéseknél 11,5%-kal emelkedett.

II.

Mezőgazdaság

1951 III. negyedében befejeződött a kalászosok aratása és a vetemények betakarítása.

1951 III. negyedében a mezőgazdasági gépipar 618 traktort, 227 csepülőgépet, 181 vetőgépet, 681 tarlóhántógépet és 139 kultivátort szállított a mezőgazdaság szocialista szektora részére. A III. negyedév végén — 10 új gépállomás létesítésével — a gép- és traktorállomások száma elérte a 188-at. A gép- és traktorállomások által a nyári kampányban elvégzett munkálatok mennyisége a múlt év megfelelő időszakához viszonyítva 118%-os színvonalat ért el. A kollektív gazdaságokban végzett munkálatok mennyisége 1951 III. negyedében 149%-kal emelkedett 1950 III. negyedéhez viszonyítva.

Az őszi vetési kampány során október 21-ig országos viszonylatban elvégezték az összes vetési munkálatok 82,3%-át. Az állami gazdaságokban a vetési munkálatok 86,1% át, a kollektív gazdaságokban 74,5%-át végezték el.

A Húsipari Igazgatóság 88%-ra, az állami gazdaságok 69%-ra, a Községgazdasági és Helyi Ipari Minisztérium 44%-ra teljesítették 1951 III. negyedében a saját hizlaldákból történő sertés-szállítások tervét.

III.

Áruforgalom

1951 III. negyedében az állami- és szövetkezeti hálózaton keresztül a lakosság 19.7%-kal több árut kapott, mint 1950 III. negyedében, azonban a tervelő-irányzatot csak 86,6%-ra teljesítették.

A Belkereskedelmi Minisztérium 1951 III. negyedévi tervét 94.7%-ra, Szövetkezeti Központ 79.1%-ra teljesítette. A városi lakosság 18.9%-kal több terméket kapott, mint 1950 III. negyedévében. Városi viszonylatban 13.7%-kal több kenyeret, 81.2%-kal több halat, 12.2%-kal több textil- és lábbeli terméket, 7.6%-kal több papírárut és könyvet, 17.8%-kal több petróleumipari terméket és 10.1%-kal több gyógyszeripari cikket bocsátottak

a lakosság rendelkezésére, mint 1950 azonos időszakában.

A falusi lakosság részére 21.6%-kal több árut biztosítottak, mint 1950 III. negyedében. Falusi viszonylatban 1951 III. negyedében a múlt év megfelelő időszakával összehasonlítva 17.6%-kal több textilárut és lábbelit, 35.2%-kal több fém- és vegyiárut, 69%-kal több építőanyagot, 188%-kal több petróleumipari terméket és 144.4%-kal több gyógyszeripari terméket osztottak szét.

A Belkereskedelmi Minisztérium 22.1%-kal teljesítette túl a helyi forrásokból származó vásárlások tervét, ami 1950 III. negyedéhez viszonyítva 168.7%-os színvonalat jelent.

Forrás: Scanteia, 1951. október 30.

Megjelent a

Statisztika a vállalatvezetés szolgálatában

Útmutató ipari üzemek számára
című népszerű ismertető füzet.

A Népgazdasági Tanács 443/23/1950. számú határozatának megfelelően a Központi Statisztikai Hivatal e népszerű útmutatóban ismerteti az iparstatisztika fogalmát, feladatait, a statisztikai elemzés eszközeit a vállalati munka eredményességének mérésében, a vállalati igazgatók vezető és ellenőrző tevékenységének szolgálatában.

Ára: 5,— Ft

Kapható a

**14. SZ. TERVGAZDASÁGI KÖNYVESBOLTBAN ÉS AZ
ÁLLAMI KÖNYVTERJESZTŐ VÁLLALAT
KÖNYVESBOLTJAIBAN**

A Népköztársaság Elnöki Tanácsa kitüntette a Központi Statisztikai Hivatal négy dolgozóját

A Népköztársaság Elnöki Tanácsa november 7, a Nagy Októberi Forradalom évfordulója alkalmából a statisztikai feladatok terén végzett jó munkájuk elismeréséül Bács György osztályvezetőnek a Magyar Népköztársasági Érdemérem arany fokozatát, dr. Kovacsics József és Szász János osztályvezetőknek a Magyar Népköztársasági Érdemérem ezüst fokozatát, Nyitrai Mária csoportvezetőnek a Magyar Népköztársasági Érdemérem bronz fokozatát adományozta.

Minisztériumok statisztikai részlegének munkaversenye

A Bánya- és Energiaügyi Minisztérium, a Könnyűipari Minisztérium, az Élelmezési Minisztérium és az Építészeti Minisztérium statisztikai részlegei november 7-re versenyszereződést kötöttek. A versenypontok a következők voltak:

1. A határidők pontos betartása.
2. Hibátlan adatszolgáltatás.
3. Alapos elemzés és szöveges kiértékelés elkészítése.
4. A minisztériumi előzetes, ill. végleges tájékoztató elkészítésének határideje.
5. A statisztikai feldolgozás munkájának megszervezése.

A Központi Statisztikai Hivatal elvállalta a verseny kiértékelését és a versenyben kitűntek részére 10.000.— Ft jutalmat ajánlott fel.

A Központi Statisztikai Hivatal a minisztériumok statisztikai osztályvezetőivel együttesen a versenyt kiértékelte és a verseny eredményét és a jutalmakat a következőkben állapította meg:

I. Bánya- és Energiaügyi Minisztérium	4000.— Ft
II. Élelmezési Minisztérium	3000.— Ft

III. Könnyűipari Minisztérium 2000.— Ft

IV. Építésügyi Minisztérium 1000.— Ft

Indokolás: 1. A Bánya- és Energiaügyi Minisztérium a határidőket mind betartotta, sőt egyes jelentőlapokat már határidő előtt a Statisztikai Hivatal rendelkezésére bocsátott. Elvi hibákat nem követett el, a számolási hibák száma is a legkevesebb volt az összes minisztériumok között. A Minisztériumon belüli statisztikai munkát jól megszervezték, a Központi Statisztikai Osztály helyesen irányítja a statisztikai csoportokat. Legjobbban a Bánya- és Energiaügyi Minisztérium valósította meg a decentralizálásnak azt a célját, hogy a statisztika az operatív vezetés eszköze legyen. A vezető elvtársak abból a számanyagból, amelyet a jelentőlap-rendszer felőle, gyors és pontos értesüléshez jutnak. Nincsenek felesleges és párhuzamos feldolgozások, a Statisztikai Hivatalhoz beküldendő jelentőlapokra támaszkodik a kollégiumi jelentés teljes egészében. A szöveges kiértékelések tárgyilagosságak, az észrevett hibákat nem leplezik el, a kiértékeléseket a statisztikusok készítik és

igly ezek pártatlanok. Az egyes funkcionális főosztályok (Munkaügyi, Főkönyvelőség) által kiadott külön kiértékelő jellegű jelentéseket a statisztika felülbírája a helyes adatok és a tárgyilagosság szempontjából.

2. Az Élelmezési Minisztérium a határidőket általában betartotta, mindamellett számolási hibák még elég nagy számmal fordultak elő. A statisztikai fegyelem terén is hiányosságok vannak, miután a párhuzamos és felesleges statisztikák felszámolása húzódik. Hiányosság az is, hogy a statisztikai osztály munkájának súlypontját egyelőre nagyrészt adminisztratív teendők képezik a helyett, hogy a statisztika szervezésével, ellenőrzésével és különösen a statisztikai adatok kiértékelésével foglalkoznák. Kibocsátott tájékoztatóik színvonala állandóan emelkedik és a feldolgozások határideje le rövidült.

3. A Könnyűipari Minisztérium statisztikai munkájában — bár az elmúlt hónapokhoz képest fejlődés tapasztalható — mégis — tekintetbe véve, hogy a Minisztérium statisztikai részlegei ebben a minisztériumban állnak fenn leghosszabb ideje, — számos hiányosság tapasztalható. Még mindig előfordul, hogy hiányos adatokat kap meg a Statisztikai Hivatal. A statisztikai részlegek nem harcolnak a statisztikai utasítások betartásáért. A Központi Statisztikai Osztálynak nem sikerül a párhuzamos és felesleges statisztikát leépíteni. Különösen sok hiányosság mutatkozik a tervszámok összeállítására terén; a statisztika nem mindig tartja be az erre vonatkozó utasításokat (ez részint a Tervfőosztály hibája). A legnagyobb hiányosság a kiértékelésekben mutatkozik, sőt az is előfordul, hogy nem a statisztikusok készítik a kiértékelést, ami azok tárgyilagosságát is zavarja.

4. Az Építésügyi Minisztérium statisztikai munkája is fejlődést mutat, azonban még igen sok a hiányosság. A határidőket több esetben nem tartották be, a hibák száma nem csökkent. A szeptember és október havi szöveges kiértékelések a vállalatok mentegetőző és szépítgető stílusát vették át. Az egységes statisztikai rendszer kialakítása elma-

radt. A párhuzamos és felesleges, rendkívül nagyszámú és igen részletes jelentések lehetetlenné teszik a vezetés alátámasztására tényleges szükséges adatok elemzését. A főosztályok statisztikusai a túlzásfólt mechanikus munkák között a vállalatok ellenőrzésével, a szakmai problémák közvetlen megismerésével nem foglalkoznak. A Minisztériumon belül — különösen a termelési főosztályon — nem tudták még a statisztika jelentőségét megfelelően tudatosítani. A tervosztályok vezetői és a főosztályvezetők a statisztikai osztály munkája iránt kevés érdeklődést tanúsítanak. Több esetben a jelentőlapokat és a kiértékelést nem írták alá.

A verseny minden minisztériumban a statisztikai munka megjavulását eredményezte és a versenyen keresztül a hiányosságok feltárása kétségtelenül ahhoz fog vezetni, hogy az elkövetkező időkben ezeket a hiányosságokat felszámolják.

Az első helyezett, a Bánya- és Energiaügyi Minisztérium a következő versenyfelhívást intézte az egyes minisztériumokhoz a verseny továbbvitele érdekében:

A most lezajlott pártvezetőség választásának tiszteletére indított minisztériumok közötti munkaverseny eredményeképpen a statisztikai munkában feltétlenül tapasztalható előrehaladás.

„A Bánya- és Energiaügyi Minisztérium a további munkánk előrevitele, az ötéves terv maradátkatlan végrehajtása érdekében szocialista munkaversenyre hívja ki április 4 tiszteletére a

Kohó- és Gépipari Minisztérium,

Élelmezési Minisztérium,

Könnyűipari Minisztérium,

Építésügyi Minisztérium,

Közlekedés- és Postaügyi Minisztérium statisztikusait.

Versenypontoknak a következőket javasoljuk:

1. Az előírt határidőknek pontos betartása.

2. Hibátlan adatszolgáltatás.

3. A szöveges kiértékelés elkészítése oly módon, hogy annak alapján a vezető elvtársak konkrét utasításokat hozhassa-

nak. Tárgyilagosság és a hibák felszínre hozása.

4. A minisztérium belső statisztikai munkájának jó megszervezése (termelési főosztályokkal való szoros kapcsolat).

5. A minisztériumi tájékoztató időbeni elkészítése (előzetes tárgyhót követő 13-a, végleges tárgyhót követő 20-a).

6. A statisztika pontosságának és megbízhatóságának érdekében a vállalati belső üzemi statisztika rendszerének megszervezése.

7. Az 1951. évi statisztika elkészítése. A verseny tárgya október, novem-

ber, december, január és február hónap feldolgozása.

A versenyeredmények kiértékelését hazánk felszabadulásának évfordulójára, április 4-re javasoljuk.

Felkérjük a Központi Statisztikai Hivatal vezetőségét, hogy a versenyfelhívásunkat továbbítsa a többi minisztériumok felé s vállalja a verseny kiértékelését a minisztériumok bevonásával.

Biztosak vagyunk abban, hogy ez a szocialista munkaverseny előbbre viszi minisztériumi és népgazdasági szinten is a statisztikai munkát oly módon, hogy a felső vezetés operatíven tudja megjavítani az ipar munkáját."

Értekezlet a középiskolai statisztikai oktatás megjavítása érdekében

A Központi Statisztikai Hivatal Oktatási osztálya a Közoktatásügyi Minisztérium Közgazdasági Középiskolák Ügyosztályával egyetértésben értekezletet tartott a közgazdasági középiskolákban statisztikát tanító tanárok részére.

A megbeszélés célja az volt, hogy a középiskolai statisztikatanítás problémáinak felvetésével és megbeszélésével a Hivatal segítséget nyújtson a tanároknak.

Az értekezleten felvetődött:

a tanulóknak a statisztika tanulásához való viszonya,

a tanárok szakmai továbbképzése, és a jelenlegi tankönyv bírálata.

A megbeszélésen a Hivatal Oktatási osztálya a sikeres képzés előfeltételeként jelölte meg, hogy a tanárok megszeresék és ennek alapján meg tudják a tanulókkal is szeretetni a statisztikát. Az Oktatási osztály támogatást ígért a tanároknak. Felhívta a tanárok figyelmét,

hogy munkájukat megkönnyíthetik, ha a szakajttót fokozottabban felhasználják a statisztikai-órákon. A Statisztikai Szemle, Statisztikai Tájékoztató, Iparstatisztikai Értesítő, stb. elősegíti a tanárok szakmai fejlődését, ugyanakkor e kiadványokból vett időszzerű cikkek és tanulmányok fokozzák a statisztikaórák érdekességét.

A tanárok közül többen bírálták a jelenlegi tankönyvet és értékes szempontokat adtak az 1952/53. tanévre kiadandó tankönyv megírásához. A szemléltető példák helyesebb megválasztását, a fogalmak és szakmai kifejezések részletesebb magyarázatát, más tantárgyakkal való koordináció érvényesítését és a tanult anyag gyakorlati alkalmazásának bővebb ismertetését javasolták.

Az értekezleten résztvevők szükségesnek tartották, hogy a tanárok munkájának megkönnyítése és minőségi javítása érdekében a jövőben is szükséges hasonló megbeszéléseket tartani.

KÖNYVISMERTETÉS

Kőrösi-Hubert: Irodagépek az ügyvitelben és számvitelben
(Pénzügyminisztériumi Könyv- és Lapkiadó, Budapest, 1951, 107 old.)

A könyv az irodai gépek általános ismertetését tartalmazza. Felemelt ötéves tervünk teljesítésének eredményeképpen napról-napra szaporodik nagyvállalataink száma. A vállalatok, de különösen a nagyobb vállalatok vezetése gyors, pontos számvitel és statisztika nélkül nem képzelhető el. A számviteli és statisztikai munkát gyorsabbá és pontosabbá, de ugyanakkor könnyebbé is teszi a gépesítés.

A gépesítés fokozása kétféleképpen történhet. Egyrészt a már meglévő gépek jobb és célnak megfelelőbb kihasználásával, másrészt további gépek beállításával. A könyv megjelenése komoly segítséget nyújt adminisztratív vezetőink számára mindkét vonalon.

A műnek különösen az a része emelhető ki, amely az irodai és számviteli gépekkel foglalkozik, mert segítséget nyújt az irodagépek rendeltetészerű felhasználásához. Részletesen felsorolja a jelenleg forgalomban lévő, illetve ismert irodai és számológépeket.

Ismerteti a könyv a lyukkártya-rendszerű gépeket, a szűke szabott terjedelem következtében azonban nem mélyed el a lyukkártya-rendszer részletes tárgyalásába, hanem csak az egyes géptípusok bemutatására szorítkozik.

Hiányossága az egész műnek az, hogy alig emlékezik meg a szovjet gyártmányú irodagépekről. Néhány helyen említést tesz ugyan, hogy létezik szovjet gyártmányú gép is egyes típusokból, azonban ez annyira rendszertelen, hogy az olvasóban nem alakul ki helyes kép a szovjet irodagépgyártás eredményeiről.

Ez annál is fontosabb volna, mert a szovjet gyártmányú lyukkártya-gépek mind hatások, mind felhasználhatóság szempontjából felveszik a versenyt más külföldi gyártmányokkal és sok tekintetben, főleg megbízhatóság szempontjából, felül is múlják azokat.

Hiányzik a csehszlovák gyártmányú mechanikus rendszerű lyukkártya-gépek ismertetése is, amelyek szintén igen célszerű és megbízható gépek.

A könyv ismerteti, hogy az egyes géptípusokkal milyen munkát lehet elvégezteni, de nem ismerteti a kezelés módját. Ez különösen a számviteli gépekre vonatkozik. Ezen a vonalon erősen érezhető olyan mű hiánya, amely tankönyvül szolgálhatna adminisztratív szervezőink számára.

Mind e hiányosságok ellenére a mű hézagpótló, mert az első magyar nyelvű megjelenés hasonló tárgyú könyv. Tanulmányozása feltétlenül hasznos az érdekeltek számára.

KÖNYVSZEMLE*

POLITIKAI IRODALOM

A népi Lengyelország, 113 old. Szikra, Budapest, 1951.
Cseprakov, V.: A békéért vívott harc minden nép létérdeke. (Borba za mir — krovnoe delo vszeh narodov.) Fordította: Siklósi M. 122 old. Szikra, Budapest, 1951.
Gheorghiu—Dej, G. H.: Válogatott cikkek és beszédek. (Articole si cuvantari.) 269 old. Szikra, Budapest, 1951.

* Ebben a rovatban a Központi Statisztikai Hivatal könyvtárába érkezett fontosabb munkák címeit közöljük szakszerinti csoportosításban.

Glezerman, G.: A kizsákmányoló osztályok felszámolása és az osztálykülönbségek megszüntetése a Szovjetunióban. (Likvidacija ekszplotatorszkih klasszov i predolenije klasszovih razlicij v SzSzSzR.) Fordította: Tolnai P. 479 old. Szikra, Budapest, 1951.

Lenin Művei. 21. kötet. 1914 augusztus—1915 december. (V. I. Lenin Szocsinyenija. Tom. 21.) 515 old. Szikra, Budapest, 1951.

Manesho, P.: Albánia a szocializmus útján. (Albanyia na puti k szocializmu.) Fordította: Siklósi M. 162 old. Szikra, Budapest, 1951.

Parker, R.: *Mister Attlee Angliája. (Inside Mr. Attlee's England.)* Fordította: Makai Gy. 86 old. Szikra. Budapest. 1951.

Szung Csing-Ling: *Az új Kína a haladás útján. (Progressz novova Kítaja.)* Fordította: Siklósi M. 54 old. Szikra. Budapest. 1951.

POLITIKAI GAZDASÁGTAN

Karnauhova, E. Sz.: *A szocialista mezőgazdaság üzemeinek szerkezete és elhelyezése. (Szocialisztivny-cseszkoje szelszkoje hozajszto, ovo otraszlevaja sztruktura i razmescenyije.)* 67 old. Szikra. Budapest. 1951. (A SzK/b/P Pártfőiskolájának anyaga.)

TERVGAZDASÁG

A helyi tanácsok gazdasági feladatai. (Területi tervezés.) 43 old. Országos Tervhivatal. Budapest. 1951.

A kötelező általános ipari számlakeret. 1951. 122 old. Pénzügyminisztériumi Könyv- és Lapkiadó Vállalat. Budapest. 1951.

A termelés rejtett tartalékai és felderítésük módszerei. 2. kiadás. 62 old. Tervgazdasági Könyvkiadó. Budapest. 1951.

Hzsanovszkij, Sz. N.: *Kovácsüzemek tervezése. (Projektyirovanijie kuznyecsnih cehov.)* Fordította: Zvakovszky Z. 41 old. Nehézipari Kiadó. Budapest. 1951.

2. sz. segédlet az 1952. évi népgazdasági terv elkészítéséhez. Az 1952. évi népgazdasági terv elkészítésénél alkalmazott műszaki-gazdasági mutatószámok jegyzéke. 190 old. Tervgazdasági Könyvkiadó. Budapest. 1951.

3. sz. segédlet. *Segédlet az 1952. évi beruházási tervek elkészítésének módszeréről* szóló 10. számú tervezési útastáshoz. 255 old. Tervgazdasági Könyvkiadó. Budapest. 1951.

Szerebrjakov, Sz. V.: *A szovjet kereskedelem szervezése és technikája. (Organizacija i tehnyika szovjetszkoj trgovli.)* Sajtó alá rendezte: Kis Etel és Kádás Kálmán. 549 old. Kereskedelmi Szakkönyvkiadó. Budapest. 1951.

Tervgazdasági ismeretek az 1952. évi előzetes vállalati és üzemi, szakmai tervezéshez. Összeállították: Jakab L. és Bálint S. 208 old. Nehézipari Könyv- és Folyóiratkiadó. Budapest. 1951.

SZÁMVITEL

Bevezetés a kereskedelmi könyvvitelbe. 235 old. Kereskedelmi Szakkönyv- és Lapkiadó. Budapest. 1951.

Kasztanajev, H. G.: *Termelési elszámolások a gépgyár műhelyeiben. (Ucszet proizvodszta v cezah.)* Fordította: Szakara Gy. 127 old. Nehézipari Könyv- és Folyóiratkiadó. Budapest. 1951.

Zsujkov, G. G.: *Az elsődleges nyilvántartás és számvitel a falusi szovjetekben. (Ucszet v szelszkih szovjetah.)* 176 old. Statisztikai Kiadó Vállalat. Budapest. 1951. (A Szocialista Statisztika Könyvtára.)

STATISZTIKA

Statistika a vállalatvezetés szolgálataiban. Útmutató ipari üzemi számára. 2. kiadás. 59 old. Statisztikai Kiadó Vállalat. Budapest. 1951. (A Szocialista Statisztika Könyvtára.)

ALKALMAZOTT TUDOMÁNYOK

Vejc, V. J.: *Villamosenergiagazdálkodás az iparban. (Ekonomija elektroenergii v promislenosztyi.)* Fordították: Boros L. és Halmi F. 215 old. Nehézipari Könyv- és Folyóiratkiadó Vállalat. Budapest. 1951.

EGYÉB

Fogarasi: *Logika.* 352 old. Akadémiai Kiadó. Budapest. 1951.

Láng I.: *Orosz-magyar, magyar-orosz orvosi szótár. (Russzko-vengerszkij i vengerszko-russzkij medicinszki szlovar.)* 898 + 312 old. Akadémiai Kiadó. Budapest. 1951

A STATISZTIKAI SZEMLE, STATISZTIKAI TÁJÉKOZTATÓ,
IPARSTATISZTIKAI ÉRTEŚÍTŐ
ÉS A STATISZTIKAI ÉRTEŚITŐ

kiadóhivatalának
új címe:

II, KELETI KÁROLY-UTCA 5. I. 1. TELEFON: 350-126, 130-as mellék

